ڌيءُ جا پيءُ ڏانهن خط

هاڙيوالا

ڌيءُ جا پيءُ ڏانهن خط

چيتن ماڙيوالا

مصنف

سانيءَ جي درسنيءَ تان، تواريخي مضمون،

اِتهاسڪ چٽ، وچتر ورق، همايون جو

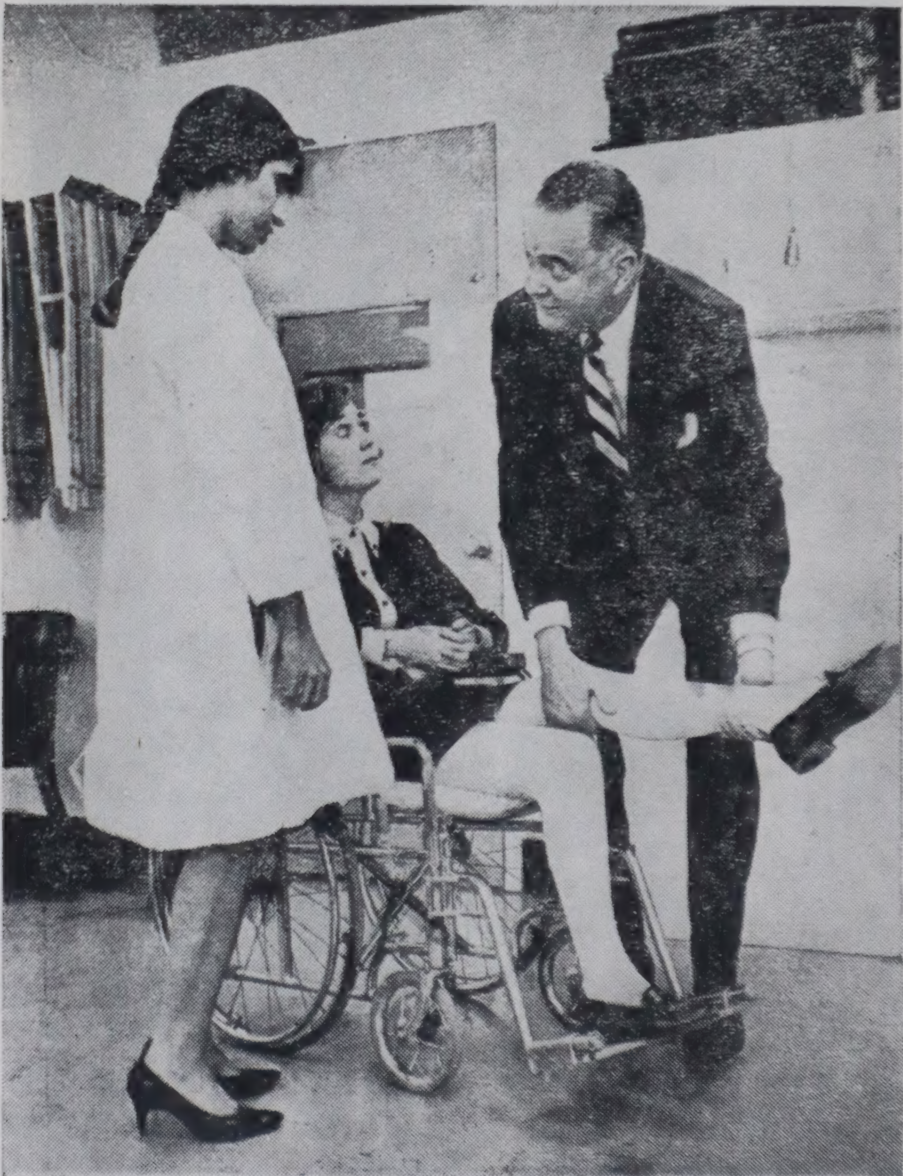
خواب، جڏهن طوفان آيو، وغيره؛

اِتهاس آڌياپڪ، جئه هند ڪاليج،

چرچگيٽ، بمبئي - ٢٠.

دفعو ٻهريون حق واسطا قائم قيمت ٻه رپيا

نيويارڪ طبي مرڪز ۾

ڊاڪٽر هاورڊ رسڪ، زير علاج بيمار ۽ ڪملا

نئين سال جي سوکڙي

نئين سال جي مند آهي سوغاتن ۽ سدڀاونائن ڏيڻ
ڪاڻ. هن سال سنڌيءَ جي پيار وارن کي هيءَ سوکڙي
آڇيندي بيحد خوشي ٿي ٿئيم.

هونءَ ته ٻي ڇئين سالين سنڌي ساهتيه جي پريمين
جي ورونهه لاءِ ڪا نه ڪا نئين چيز پيو پيش ڪندو
آهيان. ويجهڙائيءَ ۾ سانده پڇا پئي ٿي آهي ته اڄ
ڪالهه ڇا پيو لکان ڪريان. انهيءَ تقاضا جي لحاظ کان
هيءُ "ڌيءُ جا پيءُ ڏانهن خط" تيار ڪري، پيش
ٿو ڪريان.

ڪملا هتي ڊاڪٽريءَ جو امتحان پاس ڪري،
وڌيڪ طبي اڀياس لاءِ ويئي امريڪا. پورا پنج سال
هوءَ اتي رهي ۽ چڱو پاڻ موکيائين؛ پر گهر ۽ دادا کي
اصل ڪين وساريائين - هر هفتي خط لکڻ جو نيم ڪري
ڇڏيائين. اهي انگريزيءَ ۾ لکيل خط مون پاڻ وٽ
سانڍي رکيا ۽ جڏهن هوءَ آئي ته اهي سهيڙي، انهن
جو سنڌيءَ ۾ مجموعو تيار ڪري ورتم. ڪملا جيڪي
ڪجهه ولائت ۾ ڏٺو وائٺو، جيڪو اڀياس ڪيو ۽ وقت
بوقت سندس من ۾ جيڪي ويچار ۽ ڀاونائون اٿيون ٿيون،
سي هوءَ "دادا" ڏي خطن ۾ درج ڪندي رهي.
انهن خطن ۾ ان ڪري ايتروئي جيون-رس ڀريل آهي،
جيترو منهنجي "سائير جي ڊائريءَ" ۾ هو، بلڪ ان

نيويارڪ ۾

ناتال جو بتين جهدجهل جهاڙ

ڏيءُ جا پيءُ ڏانهن خط

(١)

وائز باڊ ين (جرمني)
١١ سپٽمبر ١٩٦٦ع
پيارا دادا،

اُميد ته اوهين ۽ بيا گهر جا سڀ ڀاتي خوش چڱا ڀلا هوندا.

مان هتي سک سان پهتيس. مسافري سٺي گذري، جيتوڻيڪ بمبئي کان بيروت تائين وهڻ لاءِ ڪرسيون اهڙيون سهوليت ڀريون نه هيون.

بمبئيءَ کان جو جهاز هليو سو ٻنا ڪلي ٻيهڻ جي سڌو بحرين هوائي اڏي تي سوائي يارهين بجي ڏينهن جو اچي لٿو. بحرين ۾ ڪجهه ڇپو ڇورو ڪيوسين ۽ بندر نظر مان ڪڍيوسين ته اڳتي هلڻ جي اچي مهل ٿي. هاڻي هوائي جهاز رخ رکيو بيروت ڏانهن. بحرين ۽ بيروت وچ ۾ هوائي جهاز زمين کان اٺاويهه هزار فوٽ اوچائيءَ تي ٿي اڏاڻو. بيروت ۾ منجهند جو اڍائي بجي پهتاسون. بيروت ۾ ماڻهن انگريزي ٻولي مڪاني تلفظ (ٻوليءَ جي اُچارن) سان ٿي ڳالهائي، جنهنڪري وقت تي سمجهه ۾ نه پيو اچي ته هو انگريزي زبان ۾ ڳالهائي رهيا هئا يا مڪاني ٻوليءَ ۾.

ڪان ڪجهہ سرسبروئي، ڇو تہ اِهيءَ اَمريڪا جي ترقيءَ
۾ قدر واري فضا جو آئينو آهن.

منهنجيءَ ”سانيڙ جي درسنيءَ“ سنڌي جڳت ۾ چڱي چر پر پيدا ڪئي. ڪنهن ڪيئن چيو، ڪنهن ڪيئن؛ جئن منهنجي ڪنوار چوندي آهي، ”اَئت رک بازار ۾، ڪو ڪيئن ڦيرائيس، ڪو ڪيئن.“ ڪن چيو، ”اسانکي پڻ آتم ڪهاڻي لکڻ جو ڪڏهونڪو ويچار هو...؛“ ڪن ٻين وري چيو، ”پاڻکي سمجهي اَلائي ڇا ٿو. ٻيا مڙيئي ميسارجي ويا، باقي هن پنهنجي آتم ڪهاڻي لکي آهي...“ مطلب تہ سنڌي ذهنيت جو چڱو ڇهڇنو لڳو.

مان سمجهان ٿو تہ ”سانيڙ جي درسنيءَ“ وانگر هيءُ ”ڏ ي ءُ جا پيءُ ڙانهن خط“ سنڌي ساهتيہ ۾ هڪ نئون ورق آهن. اَدبي دوست پنهنجو پنهنجو رايو ڏيندا، تلخ يا شيرين. انهيءَ جو فڪر ناهي. پر اِها خاطري اَٿم تہ هوُ ايترو ضرور مڃيندا تہ هيءَ هڪ انوکي سوغات آهي، پوءِ اندر جا سور هوُ پل اندر ۾ئي ساندين.

قدرشناس قدر ڪندا، اِن ۾ ترماتر بہ شڪ ڪينهيم. آرزو اِهائي اَٿم تہ هيءُ ڪتاب پڻ وڏڙن ۾ تربيت جو باعث ٿئي. اِهوئي اُجورو ڪافي ٿيندو.

١، جنوري ١٩٧٣ع،
”هري-ڪرپا“،
سيان، بمبئي-٢٢.

چيتن ماڙيوالا

نہ واہ جهڙو ترسڻو پيو. اهو سڄو وقت مسٽر شرما مون سان گڏ هو. هو بہ ساڳئي هوائي جهاز ۾ هندستان مان آيو هو ۽ بجليءَ جو وڏيڪ اپياس ڪرڻ ڪاڻ ڪئناڊا ڏي رهيو هو. هنڪي فرئنڪفرٽ ۾ هوائي جهاز مٽائڻو هو، جو ڪجهہ ڪلاڪن بعد ئي چڙهڻو هو. مسٽر شرما منهنجو سامان بس ۾ چاڙهڻ ڄي ۽ ٻي منهنجي چڱي واهر ڪئي، جنهن لاءِ مون سندس شڪرانا مڃيا.

بس ڊرائيور ڏاڍو نيڪ انسان ٿي ڏٺو. هن بس هوٽل جي بلڪل ٻاهران اچي بيهاري ۽ سامان پڻ لاهي ڏنائين. مسٽر ٽيلر مون لاءِ ترسيو بيٺو هو. هن سان گڏ ڊاڪٽر رسڪ، جوئي آمريڪا ۾ جتي مولکي ڪم ڪرڻو هو اُن جو وڏو هو، سو ۽ ساٽس گڏ بيا ڪي ڊيليگيٽ بينا هئا، جن سان منهنجي مسٽر ٽيلر سڃاڻپ ڪرائي. مسٽر ٽيلر پوءِ مولکي ٻڌايو تہ جئن تہ ڪانفرنس تي جهجهن ماڻهن جي اچڻ ڪري ڪنهن بہ سٺي هوٽل ۾ جاءِ خالي ڪانہ هئي، تنهن ڪري منهنجي رهڻ جو بندوبست ڪنهن خانگي ڪٽنب ۾ ڪيو ويو هو. جرمنيءَ ۾ خرچ پکي لاءِ مسٽر ٽيلر مولکي چيڪ ڏنو. جيستائين چيڪ مٽايان تيستائين ٽئڪسي، وغيره تي خرچ لاءِ هن مولکي ڪجهہ مڪاني سڪا ڏنا، جيتوڻيڪ مون کيس ٻڌايو تہ هوائي اڏي تي مون پڻ ٽي پائونڊ مٽائي، مڪاني سڪا ورتا هئا. هن رچ چڱي مڙس مرڪندي ائين ئي چيو تہ "اهي پل تہ پاسيرا پيا هجني،

بيروت ۾ اسانکي جهاز مٽائڻو پيو. نئين ڪئراويل جهاز ۾ وهڻ لاءِ جايون اڳئين ڪاميٽ جهاز جي جاين کان وڌيڪ سٺيون ۽ سهوليت واريون هيون. هاڻي جهاز وڪ وڌائي روم بندر ڏانهن. بيروت کان روم ڏانهن هوائي جهاز ٣٥ هزار فوٽ اوچائيءَ تي پرواز ٿي ڪيو. روم هوائي اڏي تي اسين ٧ بجي شام (هندستاني ٽائيم) جو پهتاسين. روم جو هوائي بندر سهڻو ۽ شاهي بندر آهي. هتي گهڻائي دڪان آهن، جن ۾ وڪري لاءِ وڻندڙ شيون رکيل آهن. دڪانن ۾ هندستان جون ٺهيل ٻئگون ۽ رانديڪا پڻ پئي ڏسڻ ۾ آيا. روم ۾ پنجيتاليهه منٽ دابو ڪري وري اڳتي سفر ڪيوسين.

هاڻي اسانجو هوائي جهاز اَٺٽيهه هزار فوٽ اوچائيءَ تي هلڻ لڳو ۽ آلپس جا اوچا پهاڙ اورانگهيندي، زيورچ جي سهڻي شهر کي مٿان ئي پرڪام ڪري آسانيءَ سان ڏهين بجي جرمنيءَ جي نامياري فرئنڪفرٽ هوائي بندر تي اچي لٿو. اوڏي مهل اتي جي ٽائيم موجب شام جا ساڍا پنج لڳا هئا. پاسپورٽ ۽ ڪسٽم وارن لڪي گهڻو وقت ورتو، لڪي ڪي اسانکي تنگ ئي ڪيو. فرئنڪفرٽ هوائي بندر تي مون لاءِ ٽيليفون تي نياپو آيل هو ته مان مسٽر يوُجين ٽيلر کي وائزباڊين شهر جي ”ناصرهاف“ هوٽل ۾، جتي هو لٿل هو، اُتي ڪيس وڃي گڏجان. وائزباڊين شهر ڏي بس رستي ئي وڃڻ جو بندوبست هو. الهيءَ بس لاءِ مونکي ڪلاڪ

(۲)

وائز باڊ ين (جرمني)
١٥ سيپٽمبر ١٩٦٦ع

پيارا دادا،

اسانجي طبي ڪانفرنس جي بيٺڪ هرروز صبح جو نوين بجي شروع ٿيندي آهي ۽ اها شام جو ساڍي پنجين بجي تائين هلندي آهي. وچ ۾ ڏيڍ ڪلاڪ کن کاڌي ۽ ڪافيءَ لاءِ ڪانفرنس جي ڪارروائي بند ڪئي ويندي آهي. مسٽر ٽيلر منهنجي هتي پهچڻ کان اڳ ئي منهنجو نالو داخل ڪرائي، مون لاءِ ڪانفرنس جو بلو وٺي رکيو هو، جو هن مونکي پهرين گڏجڻ سان ئي ڏنو. جنهن گهر ۾ مان رهندي آهيان اُتي بيا چار ڄڻا پڻ رهندا آهن، جي ڪانفرنس ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ ئي آيل آهن. منجهائن هڪ ڊاڪٽر اوير جرمنيءَ کان آيو آهي ۽ پنهنجي موٽر ۾ ساڻ آندي اٿس. اسين چارئي ڊاڪٽر نيرڻ ڪري هنجي موٽر ۾ ڪانفرنس تي ويندا آهيون. باقي شام جو هرڪو پنهنجي سر گهر موٽندو آهي. مان اڪثر ٽئڪسيءَ ۾ گهر ايندي آهيان. هن ڪانفرنس ۾ نو ڪي ڏهه هندستاني شريڪ ٿيڻ لاءِ آيل آهن.

جئن تہ سڄو ڏينهن ڪانفرنس تي گذري وڃي ٿو، سو گهمڻ جو وقت البت گهٽ ٿو ملي. هندستان مان ٻہ نوجوان جرمنيءَ ۾ ڇهن پنجن سالن کان ڪم ڪندڙ

ڪم اچي ويندءِ.“ پوءِ مسٽر ٽيلر مون کي ٽئڪسي ڀاڙي ڏني، جنهن مون کي آڻي شريمتي آبرمن جي گهر وٽ لاٿو.

شريمتي آبرمن پنهنجن ٻن ٻارن سان گڏ رهندي آهي. سندس مڙس ڪانئس ڌار رهندو آهي. ان ڪري شريمتي آبرمن کي آجيوڪا لاءِ پاڻ پتوڙڻو پوندو آهي. شريمتي آبرمن سڀاءَ جي حد سني ۽ وڻندڙ آهي ۽ سندس گهر پڻ عمدو آهي. مون کان سواءِ وٽس ٻيا ٻه ڊاڪٽر پڻ مهمانن طور رهيل آهن، جي پڻ مون وانگر خاص طبي ڪانفرنس لاءِ آيل آهن ۽ اڃا هڪ ٻيو ڊاڪٽر به سگهو اچڻو آهي. رات جي ماني کائي جڏهن آءٌ بستري تي وڃي ليٽيس ته هڪدم ننڊ کڻي وئي؛ ننڊ به اهڙي گهري ۽ مٺي آئي جو صبح جو اُٿندي هيڏي مسافريءَ جي ٿڪ جي ريکا به نه رهي. وڌيڪ ٻئي خط ۾.

پيارن مان،
ڪملا

جو هر هند منهنجون تصويرون پئي کينچيون اٿن. ڇا
رستن - سڙڪن - تي، ڪانفرنس ۾ اسانجي شان ۾ ڪيل
چانهه پارٽيءَ جي موقعي تي، منهنجي ڪن خانگي گهرن
۾ وڃڻ تي، ايتري قدر جو مان ته ڪڪ ٿي پيئي
آهيان. پر ورچان ٿي، جو اهو اسانجي ديش جي شان
خلاف ٿيندو! شهر جي نگرواسين جيڪا اسانجي شان
۾ چانهه پارٽيءَ جي محفل ڪئي هئي اُتي مان ويئي
هئس ۽ اُتي جيڪو منهنجو فوٽو ڪڍيو ويو سو مونکي
مليو، جو جلد مان اوهان ڏي روانو ڪنديس. ساڙهين
۾ هتي جي ماڻهن جو ايترو ته چاهه آهي جو هڪ شام
جو ڪنهن انگريزي عورت مونکي پنهنجي گهر ۾ رات
جي کاني جو نوتو ڏنو، ڇاڪاڻ ته سندس دل هئي
ته مان کيس ساڙهي ٻڌڻ سيکاريان. هن انگريزي عورت
جي هڪ يوناني جوان سان شادي ڪيل آهي ۽ هو
هتي وائزبادين ۾ رهندا آهن. کين پنجن ورهين جو
هڪ پٽ بہ آهي. هو ڏاڍا سنا ماڻهو هئا ۽ سندن
سنگ ۾ منهنجو وقت ڏاڍو سٺو گذريو. هن عورت
کي اها ساڙهي جا هن پائڻ ٿي گهري سا ڪنهن هندستاني
ساهيڙيءَ وٽان سوکڙيءَ طور ملي هئي. مون سندس
کاني جي ٽيبل کين ناڪاري ۽ کيس جڏهن ساڙهي
ٻڌي پوري ڪيم ته هوءَ خوشيءَ ۾ ڦولي نہ پيئي سمائجي.
سندس گهوٽ پنهنجي ونيءَ کي هن نئين لباس ۾
ڏسي گدگد ٿيو. هن عورت مونکي ٻڌايو تہ هنکي

آهن. هتي مونکي شهر ڏيکارڻ، جي ذميواري پاڻ تي هموار ڪئي آهي. ڊاڪٽر آلتيا بمبئيءَ جو ناميارو Plastic Surgeon، جنهنجي سفارش تي مونکي آميريڪا ۾ وڌيڪ ابياس ڪرڻ جو وجهہ مليو آهي، سو پڻ ڪانفرنس لئي آيل آهي ۽ هرروز مونکي اُتي گڏبو آهي. هن ڪالهہ مونکي چيو، "ڪملا، فرئنڪفرٽ جو چڙيا-گهر Zoo ضرور ڏسجي."

دادا، وائزباڊين جو شهر نهايت اُجو اُجرو ۽ عمدو شهر آهي. صفائي تہ جڻ هتي جي ميونسپالٽيءَ وارن کان سکجي. هيءُ شهر گلن ۽ گلزاريءَ کان ناميارو آهي. جيڏانهن نهار تيڏانهن قسمين قسمين گل پيا نظر اچن، جن ڏٺي تن توانو ٿيو وڃي. ۽ دل بهار بهار. هتي جا ماڻهو شاهوڪار ۽ شوقين، آسودا ۽ ڪلاونت پيا ڏسجن. سياءَ جا خاص وڻندڙ آهن. اوهان کي اچرج وندو تہ هتي جا ماڻهو پيئڻ لاءِ پاڻي ڪم ڪين آڻين. هو گهڻو تڻو بيرئي پيئن يا سوڊا، وغيره. مونکي فقط هڪ دفعو پيئڻ لاءِ پاڻي نصيب ٿيو آهي. بير تہ اچا مون چکيو بہ ڪينهي. باقي سوڊا، وغيره ئي پئي ورتائي اٿم.

مون هتي ساڙهيون ئي پئي پاتيون آهن، جنهنڪري ماڻهن جون اکيون جهٽ اچيو مون ۾ کپن، ڇاڪاڻ تہ ساڙهي کين خاص پسند آهي. ساڙهي پهرڻ سبب سڀڪو مونکي پريان ئي سڃاڻيو وٺي تہ آءٌ هندستاڻ آهيان. هتي جا ماڻهو ساڙهيءَ پٺيان اهڙا مست آهن،

(٣)

نيوُيارڪ (يوُ. ايس. اي)
٢٠ سپٽمبر ١٩٦٦ع

پيارا دادا،

مان نيويارڪ ۾ پهچي چڪي آهيان. پهچڻ شرط مون اوهان کي هتي سک سان پهچڻ جي تار ڪئي، جا اُميد ته پهتي هوندو.

اسان جو هوائي جهاز ڪينيڊي هوائي اَڏي تي شام جو ساڍي ڇهين بجي پهتو، هوئڻ کان ڪلاڪ ڏيڍ سان، جو ته فرئنڪفرٽ مان نڪتوئي ڪلاڪ ڏيڍ سان هو. اَسان هيل سايا اَٺ ڪلاڪ يڪي مسافري ڪئي ۽ وقت ڏاڍو مزي ۾ گذريو. اسان جو هوائي جهاز پئن آميريڪن ڪمپنيءَ جو جيٽ ڪلپر (بوئنگ ٧٠٧) هو، جو ڏينهن ڏني جو فرئنڪفرٽ مان نڪتو ۽ (ڪلاڪ ۾ پنج سؤ ميلن جي رفتار سان) ڌرتيءَ کان پنجٽيهه هزار فوٽ مٿاهون ٻنا ساهي پٽڻ جي ڏوُم مان اُڏامندو، شام ٽاڻي اچي نيويارڪ نڪتو.

هن نئين ملڪ ۾ پير رکڻ سان منٿ اَڌ منجهيس ضرور. تنهن کري شايد ڪنڌ مٿي ڪٽي ڪيڏانهن نهاريم ڪين ۽ ماڻ ميٺ ۾ هلندي هليس. اِتي اَوهان جا موڪلائڻ ويل آسيس پريا ڇيل اَکر ڪن ۾ پڙڻ لڳا،

هندستان ڏسڻ تي ڏاڍي دل آهي ۽ هوءَ توري ٿي قت ۾ ايڏانهن ايندي. مون اِنهيءَ تي ڪيس اوهان جي ائڊريس ڏني.

مون هتي پهچڻ تي اوهانکي تار ڪانہ موڪلي جو دير ٿي چڪي هئي؛ ٻئي ڏينهن آرتوار هو ۽ مونکي خبر ڪانہ هئي تہ هتي آرتوار ڏينهن تار موڪلي سگهجي آهي يا نہ ۽ نڪي ڪي خبر هيم تہ تار ۽ ٽپال آفيس هئي ڪٿي. اوهان کي تار نہ پهچڻ تي البت خيال ٿيو هوندو، پر مان لاچار هيس. نيويارڪ پهچڻ تي تار ضرور ڪنديس. مونکي اُميد ڪانہ هئي تہ اوهان جو ڪو هتي خط ايندو، جو نہ اوهان کي هتي جي ڪانفرنس جو ڪو ڏس پتو هو ۽ نہ مونکي ئي ڪا ڄاڻ هئي. اِنهيءَ ڪري ٻہ ڏينهن تہ مون ٽپال لاءِ ڪابہ پڇا ڳاڇا ڪانہ ڪئي. ٽئين ڏينهن اندر واري ڇيو تہ ڪانفرنس واري هنڌ تي جو خاص ٽپال آفيس کولي ويئي آهي ۽ هرڪو پيو اُتان پنهنجي ٽپال پڇي، سو باقي تون ڇو پوئتي پيئي آهين؟ وڌ ۾ وڌ ڪري ٽپال نہ هوندي. سو مون بہ وڌي وڃي پڇيو تہ منهنجي حيرت جي حد نہ رهي جڏهن ٽپال ڪلارڪ توهان جو موڪليل خط آڻي مونکي ڏنو. پر جهٽ ۾ عجب ڪافور ٿي ويو جڏهن خيال ۾ آيم تہ دادا کي اسانجو ڪيڏو نہ هميشه اونو رهندو آهي ۽ هو اسان کي ڪيڏو نہ پائيندا آهن.

خط البت وڏو ٿي ويو آهي، شايد انهيءَ ڪري جو اهو پهريون خط آهي. هاڻي وري نيويارڪ مان لکنديس.

پيارن مان، ڪملا.

لهي هيٺ ٽياسين ته منهنجي ساڙهيءَ کين اُتائين اطلاع ڏنو، ”مهمان اَچي ويو آهي.“ پِشوءَ گهنشيام گهڻي قرب مان اچي گڏيا. پنهنجن سان گڏجي منهنجي دل ٻه ٻهار ٿي. جيئن ته رات پئجي چڪي هئي، تنهن ڪري هلياسين هوٽل ڏي پيٽ پوڄا ڪرڻ لاءِ. ماني کائيندي هڪ ٻئي کان احوال ورتوسين. اِتي رات جا ڏهه ساڍا ڏهه اچي لڳا، جنهن تي سامان کڻائي پِشوءَ گهنشيام مونکي ”اِنٽرنئشنل هائوس“-”سوِود يشڪ گهر“ ۾، جتي ڪان چاچا جي دوست منهنجي رهڻ جو بندوبست ڪيو هو، اُتي ڇڏڻ آيا. ٻاهرين ديسن مان جيڪي ٻه ودّيارٿي وڌيڪ اڀياس لاءِ هتي آمريڪا ۾ اچن ٿا، اُهي اڪثر طرح هتي ئي رهايا وڃن ٿا. اِنٽرنئشنل هائوس ۾ پهچي مون گهنشيام کي پاڻس جي سنڌس لاءِ ڏنل بدڙي ٻئگ مان بروقت ڪڍي ڏني. اِها گهنشيام ۽ سنڌس ڪنوار پِشوءَ جي پِلائي ڇِني جو هو مونکي وٺڻ آيا هئا، پر مون وٽ اُن ويل ڪاٻه اهڙي شيءِ هٿيڪي ڪانه هئي جا کين آڇي، سندن شڪرادائي ڪريان. سگهڻا شڪر مڃڻ سهڻو کين ٿي لڳو، سو پان جي مصالحي جو پڙيڪو، جو ٻئگ ۾ مٿان ئي پيو هو، سو ڪڍي ڏنومان ۽ ائين پٽ رهجي آئي.

مان ڪلهه طبي اِنسٽيٽيوٽ ۾ ويئي هيس، جتي منهنجو گهڻن ئي ماڻهن سان گڏجڻ ٿيو. ڊاڪٽر رسڪ، ڊاڪٽر اِسٽرئنس، ڊاڪٽر شاهاڻي ۽ سنڌس زال، وغيره.

”ساڻي ٿيندءِ ساڻ، وک هميشه اڳتي ئي وڌائيندي رهج.“ پنهنجو پاڻ ڪندي مٿي ڪڇي ويو ۽ جان ڪٽي نهاريان ته هڪ ماڻهن جو ميڙ، جن ۾ هڪ عورت به ٻئي ڏني، سو مون طرف اشارا ڪري رهيو هو. البت عجب لڳم ته هتي منهنجي سڃاڻپ وارو خاص ماڻهو ته آهي ڪونه، اُلائجي ڇو اُهي ماڻهو مون طرف اشارا پيا ڪن! جڏهن هڪ ٻئي جي ويجهو آياسين ته ڪين سڃاڻڻ ۾ دير نه لڳي- اَڙي، هيءُ ته پشوُ ۽ گهنشيام ۽ سندن دوست هئا.

گهنشيام کي اُوهانجو خط پهتو هو ۽ هوُ ۽ پشوُ پنهنجا ڪجهه ڊاڪٽر دوست ساڻ ڪري منجهند جو نيوُ جرسيءَ کان نيويارڪ ۾ آيا هئا ۽ هوٽل ۾ ماني کائي اچي هوائي اَڏي تي وينا هئا. هنن منهنجي جهاز جي گهڻيائي پڇا ڳاڇا ڪئي، پر پتو ڪجهه به ڪونه لڳن، ڇاڪاڻ ته جنهن جهاز ۾ مان نيويارڪ اچي رهي هيس سو خاص طور پاڙيو ويو هو ۽ اِن ڪري اُن جي مسافرن جي يادداشت جهاز ڪمپنيءَ کي بندر تي ڪانه موڪلي وئي هئي. اِن سبب هيءُ هندستاني ڊاڪٽرن جو دستو، جيڪو هوائي جهاز بندر تي اچي ٿي لٿو تنهنجي مسافرن ڏي گهوُري نهاريندو ٿي رهيو ۽ جڏهن شام جو پاڇولا ڊگها ٿيندا ٿي ويا، تڏهن سندن انديشو وڌندو رهيو ته شايد ڪين نراس ٿي مهمان کان سواءِ گهر موٽڻو پوندو.

پر جڏهن ئي اَسانجو جهاز مقرر جاءِ تي اَچي بيٺو ۽ اسين

ڪانسواءِ مونکي اَڍائي سؤ ڊالرن جو چيڪ پڻ ڏنو ويو- ٻه سؤ ڊالر مسافريءَ جي خرچ بلي ۽ پنجاهه ڊالر جرمنيءَ ۾ مليل پئسن مان بچت رهيل.

دادا، توهانکي منهنجي ڪا به چنتا ڪرڻ نه گهرجي. سڀ ماڻهو سهڻا پيا لڳن ۽ سهڻائي تي هلندا.

پيارن مان،

ڪملا.

سيپيٽي اَهڙي طرح گذريا، جڏهن سالن کان هڪ ٻئي کي سڃاڻندا هئا سين. شهاڻي ڊاڪٽرن- مرّس ۽ زال- مولکي سڄي اِنسٽيٽيوٽ ڏيکاري ۽ پوءِ مولکي پنهنجي گهر وٺي هليا، جتي ماني کاڌي سين.

جڏهن ته کان چاچا جي دوست مسٽر ڪليمن فون تي نياپو ڇڏيو هو ته مان ساڻس ڳالهايان، تنهن ڪري مون کيس فون ڪيو. هو ڏاڍو لائق ماڻهو تي لڳو. چيائين، "مان توکي بندر تي وٺڻ اچي نه سگهيس، جو کان جو خط تنگ وقت تي مليم ۽ ڏاڍو ڏک اٿم جو اڳواٽ رکيل انگيجمينٽس رد نه ڪري سگهيس. توکي ڪو ٻه ڪم هجي ته ٻنا هٻڪ ۽ هڪ جي مونکي چئج." کان چاچا جي ٻئي سنگتيءَ مسٽر نائڪ سان ٻه ڳالهايم. هوُ پڻ اهڙوئي رڃ مرّس تي ڏنو جهڙو مسٽر ڪليمن. هن چيو، "مان تنهنجو رهڻ جو بندوبست ڪريان ٿو. جي اهڙو سٺو بندوبست نه ٿي سگهيو ته پس پيش منهنجو گهر ته هميشه تولاءِ کليل ئي آهي. منهنجي گهرواري ته تو جهڙي ساهيڙي هٿ ڪري گدگد ٿيندي ..."

پر طبي اِنسٽيٽيوٽ وارن اڄ ٻڌايو ته مونکي ٢ آڪٽوبر کان گولڊ واٽر يادگار اسپتال ۾ ڪم تي چڙهڻو هو ۽ منهنجي رهڻ جو بندوبست پڻ هيڊ نرس کان ئي اُتي ڪيو ويو هو، فقط منهنجي وڃڻ جي دير هئي. تنهن

گهر جي لاڳيتو ڪين رهندي هئي... اڃا مونکي ڪين
ٿـو سڃاڻين؟" نانڪ گهڻوئـي دماغ ڊوڙايو، اکيون
ميٽيون، پـر مونکي سڃاڻي نہ سگهيو. آخر چيائين،
"هن پرديس ۾ مونکي گهر جي ڀاتين ڪانسواءِ ڪو بہ منهنجي
شخصي نالي سان ڪونہ سڏيندو آهي، ڪين اُن جي
سڌ بہ ڪانهي. تنهنجا ڏس پتا سڀ ٺيڪ آهن، پـر
پوءِ بہ پرولين ۾ ڇو پيئي ڳالهائين؟ پڇاڻ ڇو ڪين ٿي
ڏين؟ جڏهن ايترو بہ ٿي چئين تہ مان اوهان جي گهر
بہ ايندو هوس تہ آخر تون ڪنهن جي ڌيءُ آهين؟"
جڏهن ٻڌايومانس، "پروفيسر..." تہ چيائين، "بس،
هاڻي سڃاتم. وڏا ڀاڳ منهنجا ڇٽا جو پروفيسر......
صاحب جي ڌيءُ سان هيئن گڏجڻ ٿيو اٿم." پوءِ تہ
مولڪان ڏس پڇي ٻئي ڏينهن مون وٽ آيو ۽ پنهنجي
گهر وٺي هليو. هوُ نيويارڪ جي ڪئيمس يعني راڻي
لتي ۾ سگهڙو رهندو آهي. هنکي ڏيڍ سال جو پٽ
بہ آهي. گهر ۾ هلي پنهنجي ڪنوار سان ڏيٺ ويٺ
ڪرايائين ۽ مونکي چيائين، "ڪڏهن بہ حجاب نہ ڪج؛
هيءُ گهر جڻ تنهنجو پنهنجو گهر آهي. منهنجي ڪنوار
توکي سڀ ڳالهہ ۾ سهڪار ڏيندي. جڏهن تہ هوءَ هتي
ڪجهہ وقت رهي آهي، سو هنکي خبر آهي تہ ڪفائت
سان خريداري ڪٿي ڪجي. هوءَ توسان گڏ جي هلندي."
نانڪ هاڻي اُهو نانڪ ڪونهي جيڪو اوهان ڏٺو هو.
هوُ بدن ۾، ڊول ۾، ڳالهائڻ ۾، هرحال ۾ گهڻو بدلجي

(۴)

نيوُ يارڪ،
۱۲ آڪٽوبر ۱۹۶۶ع
پيارا دادا،

اوهانجا خط سڀ مونکي پهتا ۽ اِتي جو واءُ سُڻاءُ چڱيءَ طرح لڳم. ڏسڻ ۾ تو اچي ته اوهانکي منهنجي اچا چڱي چنتا آهي، جيتوڻيڪ مون اوهان کي لکيو آهي ته هتي جا ماڻهو جن سان منهنجو گڏجڻ ٿيو آهي سي سڀ چڱا ماڻهو آهن ۽ ڪنهن به قسم جي واهر ڪرڻ کان اصل نٿا نٽائين. هاڻي ته مون هڪڙو اهڙو ماڻهو ڳوليو لڌو آهي، جنهنجي خبر ٻڌي اوهان جي مون بنسبت ڳڻتي بنهه لهي ويندي.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته مان هڪ ديسي فلم ڏسڻ ويئي هيس، جا ڪولمبيا وشو ودياليه جي هندستاني وياڳ هلائي هئي. اُتي اِنٽرول ۾ ٻاهر آيس ته منهنجي هڪ ماڻهوءَ تي نظر چڙهي. مون کيس هڪدم سڃاتو ۽ سندس ويجهو وئي، کيس سڏيم، ”نانڪ“. هن ڪنڌ مون طرف ڦرائيندي واڱڙن جيان مون ڏانهن نهاريو ۽ پڇيائينم: ”تون ڪير آهين؟ سڃاڻپ تہ ڏي: مونکي ڪيئن سڃاڻين؟“ چيومانس، ”تون ڪلياڻ ڪئمپ ۾ ڪين رهندو هئين؟“ چيائين، ”ها، پر تون ڪير آهين؟“ سڀ ڏس پتا ڏنامانس، ”منهنجي ماسي گل تنهنجي

کا ٽپال يا تار آفيس ۽ نه وري کا بئنڪ ئي آهي.
هتان جلد جلد بسيون هلن ٿيون جي بيمت جي ماڻهن
کي بنا خرچ نيويارڪ شهر ۾ چاڙهي ٿيون وڃن ۽ وري
کين واپس ڀڻ وٺي اچن ٿيون.

مونکي صبح جو اٺين بجي کان شام جو ساڍي ڇئين
تائين کم ڪرڻو آهي. پر منجهند ڌاري منهنجو کم
اُڪلي ويندو آهي، جنهن ڪري مان اَڌ ڏينهن شهر
۾ ڪنهن کي ٻه گڏجڻ، يا طبي مرڪز ۾ ليڪچرن يا
خريداري ڪرڻ ۾ صرف ڪري ٿي سگهان. اِهو کم
جو وقت ۽ اِها اَڌ ڏينهن جي سهوليت مونکي هن
اسپتال جي وڏي ڊاڪٽر، مسٽر ڊئشيو ڪري ڏني آهي،
جنن مونکي هن اسپتال ۾ کم ڪندي ڪنهن قسم جو
اهنج يا ڪا اوچڻ نه ٿئي. هن اسپتال ۾ کو خاص گهڻو
کم ڪونهي. منهنجي نظرداريءَ هيٺ چاليهه بسترا
(Beds) آهن، جن مان فقط پندرهان يا ويهه مس
والاريل آهن.

منهنجي کوٺي مون لاءِ ڪافي آهي ۽ ڪنڊ پاسيري
آهي، جتان سمنڊ هميشه پيو نظر اچي.

هيءَ اسپتال مون لاءِ چڱي کفائتي آهي، جو نه
کوٺيءَ جي ڪا مسواڙ ٿي پوي ۽ نه وري کاڌي لاءِ
ڪجهه ڀرڻو ٿو پوي. سڄو الائونس نجو ٻاڻ تي خرچڻ
لاءِ بلڪه ٿو پوي. باقي هيءَ بيمت شهر جي بيمت ۾ البت
بسو ۽ سڄو پيو لڳي. هتي جهولين قتل جاين ۾ چون

ويو آهي. سندس ڪنوار پڻ تمام سٺي آهي. مونکي هڪدم پنهنجو اوور ڪوٽ ڪڍي ڏنائين ۽ چيائين ته جيسين تون پنهنجو ونين، تيسين منهنجوئي ڪم آڻ. ٻئي ڏينهن تي مونکي نانڪ ۽ سندس ڪنوار پنهنجي موٽر ۾ نيوجرسيءَ ۾، جا نيويارڪ جي ڀرواڙي يا پسگردائيءَ ۾ آهي، اُتي وٺي هليا ۽ ٻڌايائون ته هتي شيون نيويارڪ جي ڀيٽ ۾ سٺيون ۽ چڱيون سستيون ملنديون آهن. ٻئي دفعي هو مونکي ڪولبي بيمت اسپتال ۾ پنهنجي ڊاڪٽر دوست وٽ وٺي هليا، پر ڊاڪٽر هوئي ڪين. تنهن ڪري اسپتال جي ڪڌ تي چڙهي وياسين، جتان بجلي بتين جي جهرمر جي تجلي ۾ نيويارڪ جون مکيه جايون ڏٺيوسين. انتر راشٽريه قومي منڊل جو دفترخانو، ڪينيڊي هوائي اڏو، ناميارين هوٽلون، وغيره. هاڻي ته بس. نانڪ کي ڳولي لڌڻ ڪانپوءِ سچ پچ توهان کي منهنجي ايتري اون ڪرڻ جو ڪو به سبب ڪونهي.

مونکي جنهن اسپتال ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ موڪليو اٿن اها هڪ ٻيٽاريءَ تي آهي، جا نيويارڪ شهر سان هڪ پل رستي ڳنڍيل آهي ۽ اِها شهر جو حصو ڪري ليکي وڃي ٿي. هن ٻيٽاريءَ تي گولڊ واٽر يادگار اسپتال ۽ اُنجي نرسن لاءِ گهر، ڌوٻي گهاٽ ۽ هڪ ٻه ٻي جهوني جاءِ ڪانسواءِ ٻيو ڪجهه به ڪينهي، ٻي خير صلاح لڳي پيئي آهي. هتي ڪي به دڪان ڪينهن، نڪي ڪي

(٥)

نيو يارڪ،
١٦ نومبر ١٩٦٦ع

پيارا دادا،

اوهانجا خط ۽ ڏياريءَ جي واڌاين جو ڪارڊ مڙيئي پهتا. تنهن کان سواءِ گوپال، نمو، بيبي ۽ موتيءَ جا ڏياريءَ جا ڪارڊ پڻ مليا. مون پڻ بروقت اوهالکي پنهنجون شڀ اڇائون موڪليون، جي پڪ اٿم تہ اوهان کي وقت سر پهتيون هونديون.

مولکي پوٽا چار سو ڊالر جئن توهين چوندا آهيو، پهرين تنخواه طور مليا. مون سمجهيو تہ اهو سڄي آڪٽوبر مهني جو پگهار هو، پر جڏهن جهٽ ۾ بيا بہ سؤ ڊالر بہ مليا، تڏهن خبر پيم تہ پهريان مليل پئسا فقط ٽن هفتن جي پگهار بلي مليا هئم. هونءَ عام طور پگهار هر ٻي هفتي ملندو آهي، جئن هينئر مليم.

مون سياري جي ٿڌ کي منهن ڏيڻ جي سالباهي ۾ پنهنجي لاءِ اوورڪوٽ، سئيٽر، دستانا، ڳرا جوراب، برفانا بوٽ، ڪجهہ وڳا ۽ وستر، ڪجهہ پائڻ لاءِ پوشاڪون ورتيون آهن. نانڪ جي ڪنوار ۽ مس ايراني جا پڻ هستي اسپتال ۾ ڪم ڪندي آهي، انهن ٻنهي مولکي خريداري ڪرڻ ۾ مدد ڪئي. مان جا آيا نئين آهيان، سو مولکي پوري سڌ ڪانهي تہ ڪٿي ۽

ٿا ته بوٽن جو واسو آهي، جنهن ڪري سڄ لٺي کان
پوءِ ٻاهر پڌرو نڪرپو آهي.

سومر ڏينهن ڊاڪٽر پلا گڏيم. منهنجي هتي اچڻ
کان اڳ ڪان چاچا ڊاڪٽر پيلا سان گڏيو هو ۽ ٻڌايو
هئائين ته مان هتي جلد اچڻ واري آهيان. ڊاڪٽر
پلامون واري طبي علاج مرڪز ۾ ڪم ڪندو آهي. هو
مونکي پنهنجي گهر مانيءَ تي وٺي هليو. هو ڪئنيڊين
ڇوڪريءَ سان پرڻيل آهي. هوءَ هندستاني کاڌو تيار
ڪرڻ سکي وئي آهي ۽ پنهنجي ڇهن ورهين جي
ٻچي کي ويشنو کاڌي تي هيرايو اٿس. گوشت مڇي ته
اصل ڪونه کارائيس، فقط ڪڏهن ڪڏهن بيدو ڏيندي
اٿس. انهيءَ رات هن ٻن گورن ۽ چٽا چاڙهيا هئا ۽
واڳڻن ٽماٽن جي ڀاڄي ڪئي هئي. هنکي ٻور ٻون ۽
ڦلڪا پڻ خاص وڻندا آهن ۽ سٺا ٺاهيندي آهي،
جيتوڻيڪ انهنکي ويلڻ ڪرڻ ۾ ڪيس ڇگو وقت لڳندو
آهي. ٻئي زال مڙس سڀاءَ جا وڻندڙ آهن.

مان هاڻي سمجهي سگهان ٿي ته جرمنيءَ مان موڪليل
منهنجو لفافو اوهان کي ڇو ڪين پهتو. ڇاڪاڻ ته
مون اُتي جرمنيءَ جون ٽڪيون ڪيڊيل ۽ وچتر ڏکليون
لڳايون هيون، جنکي ڦٻائڻ لاءِ موڪلو لفافوئي گم ڪيو
ويو ٿو ڏسجي. وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان
ڪملا

جي عمدي پٽل جي چٽسالي سامان جو نماءُ ڪيل هو.
اُتان ٽي مسز ڪليمن مونکي لنڪن سينٽر ۾ سنگيت،
ناچ ۽ ناٽڪ گهر ڏيکارڻ هلي، جو ويجهڙائيءَ ۾ ئي تيار
ڪيو ويو آهي. اُنکي ڪلئي سال کن مس ٿيو هوندو.
پوءِ سندس دل هئي ته هلي ڪٿي هندستاني کاڌي
جو سواد وٺجي. ڪيس هندستاني کاڌي جو ڏاڍو شوق
آهي. سو لنگهي وياسين "هند-سيلان سراءِ" ريسٽارنٽ
۾. اُتي پلاءُ ۽ ڪباب کائي پيٽ پوري، گهر موٽياسين.
اِتي جي کهڙي خبرچار آهي؟ کهڙو واءُ سڻاءُ
آهي؟ هتي جي اَخبارن ۾ هندستان جون خبر ڪي
خبرون ڏنيون وينديون آهن ۽ جڏهن وري ڪجهه
ايندو به آهي ته گهڻي ڀاڱي اهو اَڌورو ۽ واهيات ئي
هوندو آهي. مثال طور گئوڪوس ۽ ريلوائي حادثن
جون خبرون ڏيندا يا وري هفتي جي هر ڏينهن تي
ڏاسوان جا طرف جاڻائيندا، جنهن مان اِئين پيو
سمجهبو ته جيڻ ته هرروز ڪو نه ڪو ڏاسول آهي ئي
آهي. تنهن ڪري بهتر ٿيندو ته گهر ۾ ويٺو رهجي،
باهر اصل نه نڪرجي! ٽي وي تي پڻ ساڳيو قصو لڳو
پيو آهي. رڳو ڏڪارن، ٻوڏن، مورچن، وغيره جا ئي
درسن ڪرايا ويندا آهن. بس پوءِ ته صبح ساڻ سيني
جي سوالن جي ڌم شروع ٿي ويندي آهي. ٻرسون
جدا، ڊاڪٽر اَلڳ ۽ خود مريض پنهنجي سر ٻڌيندا-
اَسانجي ديش جي ڀيانڪر دردشا جا پردي تي ٻاچولا ڏسي

ڪيئن ڪفائتي طرح خريداري ڪجي. هُو ڪجهه عرصي کان هتي رهندڙ آهن، تنهن ڪري سندن واقفيت جو فائدو وٺڻ واجب سمجهيم. هنن وڏي خوشيءَ سان منهنجي واهر ڪئي. مون به هتي خريداري ڪرڻ جو هاڻي چڱو ڏانءُ پرايو آهي.

سياري جي آجيان ۾ هتي گهڙيال ڪلاڪ پٺيان ڪيا ويا آهن. سج پيچ لڳا پنج هوندا آهن ته هتي جا گهڙيال ڇهه بجا ڏيکاريندا آهن. اِن ڪري جيتوڻيڪ بمبئي ۽ نيويارڪ جي وچ ۾ حقيقت ڪري ساڍن نون ڪلاڪن جو تفاوت هوندو آهي ته اُن بدران هاڻي ساڍن ڏهن ڪلاڪن جو تفاوت ٿيندو. هونءَ جڏهن بمبئيءَ ۾ رات جا ساڍا نو هوندا آهن، تڏهن نيويارڪ ۾ ڏينهن جا ٻارهان لڳا هوندا آهن؛ پر هاڻي ڪلاڪ پٺيان هٽائڻ ڪري هتي جا گهڙيال ڏينهن جا ٻارهان ڏيکاريندا. سياري ۾ هتي سج جلد لهي ويندو آهي، جنهنڪري ٻنجين بجي اونده ٿيو وڃي. آفيسن ۾ ڪم ڪرڻ جا وقت ڦيرائڻ بدران مورڳو گهڙيال ڪلاڪ پٺيان ڪري ڇڏيندا آهن. اِهو طريقو هتي جي ماڻهن لاءِ وڌيڪ سهوليت ڪيو ڇڏي.

ڪان چاچا جي سنگتيءَ مسٽر ڪليمن مونکي فون ڪيو هو. سندس ڪنوار سان مان وقت ۽ ڏينهن مقرر ڪري شهر جي نظاري ڏسڻ لاءِ ويئي هيس. اُسين پهرين ايشيا هائوس ۾ ويوسين جتي هندستان

(٦)

نيو يارڪ،
۲۵ ڊسمبر ۱۹٦٦ع
پيارا دادا،

خط توهانجا پهتا. پڙهي اِتي جو احوال معلوم ڪيم ۽ خوش ٿيس ته توهين سڀ مزي ۾ آهيو. مان پڻ ٺيڪ آهيان ۽ وقت مزي ۾ پيو گذري. مان برابر نيويارڪ کان اَلڳ هڪ بيماريءَ تي ڪم ڪري رهي آهيان، يعني اُباڻڪائي ته اُباڻڪائيءَ جي ماڳ، مورڳو واندڪائي ۽ اڪيلائي به ڪڏهن محسوس ٿئي ڪريان. اِنهيءَ جو مُول ڪارڻ اِهو آهي جو هتي جا ماڻهو رڪا اَصل ڪينهن، هوُ تمام رلڻا ملڻا آهن. اِنسان ذات سان هنجي ايڏي ته همدردي آهي جو هوُ ڪنهن سان به واقف ٿيڻ ۾ ويرم ئي ڪين ٿا ونن. مان ڊاڪٽر مس آلبا جي هيٺان ڪم سکندي آهيان. هوءَ ڪهڙي نه سباجهي آهي - هن جو آءُ ياءُ ڪهڙي به اڪيلي اُباڻڪي آدميءَ کي مٽن ۾ پنهنجو ڪري، مزي ۾ آڻي ڇڏي. تنهن کان سواءِ ڪان چاچا جا سنگتي - ڪليمن، نائڪ، گولڊ اِسٽائين، بيلس، وغيره مونکي اينرو ته گهرن ٿا، جڻ مان سندن گهر جي ڀاتڻ آهيان! ويتر نائڪ ۽ سندس ڪنوار جو گڏيا اَٿم، سو وقت ڪڏهن به وڏي ڪين پويم. ڪجهه ڏينهن ٿيا ته هنن مونکي نيوُ اِنگلنڊ جي رنگين

ڪانئن پنهنجا ڏرڏ وسري ويا ۽ هو اسانجي سنڌ ۽ ماڻهن جي سهائتا لاءِ تيار ٿيا ويا!! هو فقط منهنجي ”ها“ لاءِ ترسيل هوندا آهن ته ڪنهن جيڪي ڏنو هو، سو سچ هو. مان سمجهان ٿي ته هيءُ جيڪي اسانجي ديس بنسبت هنن ڏيکاريو ٿو وڃي سو راجنيتي ڪيڏي آهي. اِن ڪري هنجي همدرديءَ پرڻن جا واجب ۽ عمدا اُتر ڏيڻ لاءِ ”اِنڊين نيوز“، هر جمع تي پارٽي ايلچيخاني مان نڪرندڙ هفتيوار گهرائڻ لاءِ واشگٽن لکيو آهي.

مان بلڪل نيڪ آهيان ۽ اُميد ته اوهين ۽ ٻيا گهر جا ڀاتي پڻ خوش باش هوندا. مميءَ ۽ نانيءَ جو احوال ڏيندا رهندا. وڌيڪ سڪ.

پيارن مان،
ڪملا.

ويو هو. ڪالهه پڻ خوب برف وسي. مان جڏهن ڪم
تان موٽي رهي هيس تڏهن برف ڇالو ٿي، سا سارو
ڏينهن ۽ سڄي رات وسندي رهي تانجو اڄ صبح تائين
هلي. مان ڪالهه نانڪ جي گهر ويئي هيس. برف تان
پنڌ ڪرڻ ۾ مونکي ڏاڍو مزو آيو. ٿڌ خاص ڪانه هئي
۽ برفاني بوٽ سان برف مٿان هلڻ بلڪل ئي آسان هو.
رات جو برفاني طوفان لڳو هو. هوا سوساٽ ڪندي
پئي لڳي ۽ برف زور سان اچي ٿي درين جي شيشن
۽ جاين جي ٻاهرين پٽين سان ٽڪري، جنهن ڪري
خوب آواز پئي ٿيا. پر طوفان ڪو خاص نقصان ڪونه
ڪيو. ناتال جي رات جي ماني مون ڊاڪٽر ڊينز وٽ
کاڌي. هن مونکي ڪاني جي خاص نيدي ڏني هئي.
برف ۽ ٿڌ کان مٿو بچائڻ لاءِ مان پنهنجو تازو خريد
ڪيل هندستان جو ريشمي رومال ٻڌي ويئي هيس.
انهيءَ رومال تي زريءَ جو ڪم ٿيل هو. رومال جي
ڪناريءَ تي چوطرف زري ۽ سڄي تر تي زريءَ جا
گل پوريل هئا. اهو رومال ڊاڪٽر ڊينز جي زال ۽
ٻنهي ڌين کي ڏاڍو وڻيو.

ڏاڏا، اوهانکي ٻڌي خوشي ٿيندي ۽ اچرج پڻ
لڳندو ته جڏهن ته مونکي هن اسپتال ۾ پيا ٻه ٽي مهنا
ڪم ڪرڻ لاءِ چيو ويو آهي ته اُن سان گڏ مونکي لائين
پڻ چيو ويو ته مان هڪ رواجي اسپتال ۾ رهندڙ ڊاڪٽر
بدران اسپتال ۾ سيني رهندڙ ڊاڪٽرن جي مٿان ٿي

آبشار جي سير تي ھاڻ جو نوتو ڏنو. ٻڌو ھوم تہ اِھي آبشار
موسم ڦرڻ مھل وڌيڪ موھيندڙ لڳندا آھن. سو موقعو
موزون ٻڌجي آيو ھو- بھار مان بدلجي سيارو ٿي رھيو
ھو. تنھن خاص ڪاله ھئي، پاڻ مزو پئي آيو. آبشار
بيشڪ موھيندڙ ھئا. اِنسان ڀل پنھنجن اَڏاوتن تي خوش
ٿئي ۽ ڪُڇيون ماري، پر قدرت کي ھوُ ڪڏھن بہ شھہ
ڏيئي نہ سگھندو! منھنجو لنڪن سينٽر ۾ وري وڃڻ
ٿيو، جو اُتي سنگيت جو آرڪيسٽرا پروگرام ھو، جنھن
لاءِ ٽڪيٽون مليون ھيون. لانڪ ۽ سنڊس ڪنوار مون
سان گڏ ھليا. پروگرام لاشڪ وڻندڙ ھو. اسانکي ڏاڍو
مزو آيو. اھڙيءَ طرح آھستي آھستي پيئي نيويارڪ جو
اُتاھ نگر ڏسان. ھيءُ فل ھارمونيڪا وارن جو سنگيت
ھال شاھي ھال آھي جنھن ۾ ھڪ ئي مھل اَڍائي ھزار
کان مٿي ماڻھن جو بندوبست ڪيل آھي. منھاٽن ۽ ڪئينس
جا بہ علائقا گھڻي ڀاڱي گھمي ڏسي چڪي آھيان.

دستوري طرح سيارو ھتي گذريل مھني کان چالو
ٿي چڪو آھي، پر سياري جي پھرين سوغات گذريل
سومر تي ئي نصيب ٿي. ھن مند جي پھرين برف
رات وڳي ڌاري ڪرڻ شروع ٿي، پر مونکي اُن جو پتو
اَصل ڪين پيو، ڇاڪاڻ تہ اُن ويل ھرڪو پنھنجي گھر
اندر آرامي ھو. صبح جو جان ڪٽي باھر نھاريان تہ
اَڇ ئي اَڇ لڳي پيئي ھئي. سڀ ھنڌ برف ڇانئي پيئي
ھئي، ھرطرف سڀ ڪجھ برف ھيٺ ڍڪجي ويو

(٧)

نيوُ يارڪ،
٢٥ فيبروري ١٩٦٧ع
پيارا دادا،

اوهانجو خط پهتو. پياري پاپيءَ (نانيءَ) جي پرلوڪ پڌارڻ جو پڙهي ڏاڍو ڏک ٿيم. ويچاري ممي ته ڏاڍي اڪيلي ٿي پوندي. پاپي اسان سان هيترا سال گڏ رهي ۽ جڏهن توهين ۽ اسين پنهنجي ڪم تي گهران نڪري هليا ويندا هئاسين، ته مميءَ کي اهوئي آٿت هوندو هو ته پاپي ويٺي آهي. توڙي ڪٽي پاپيءَ کي ڪيترن سالن کان نوت به ڪانه هئي، تنهن هوندي به هوءَ ڪٿ ته چتائي ويٺي هئي، اهوئي مميءَ لاءِ وڏو آسرو هو. تنهن ڪان سواءِ مائٽ ته هرڪنهن کي مٺا آهن. هرڪو مائٽن تي ڳئي ڪڍي ٿو: سوئي ممي، جنهن کي هونءَ به مائٽ آهن ڳاڻ ڳڻيا، آڱرين تي ڳڻڻ جيترا، تنهنجي جي ماءُ جيجل موڪلائي ويئي ته ڪيس ته وڏو ڌڪو اچي ويو هوندو. مون ڪيس جيتوڻيڪ پرچاڻيءَ جي چٺي لکي آهي ته به پڪ سان چئي نٿي سگهان ته سڀ ڪجهه ٺيڪ لکيو اٿم يا نه، ڇو ته انهن ڳالهين ۾ اجا ته جڻ اڃاڻي آهيان. ڪيس دلداري ڏجو ۽ مونکي پڻ ترت احوال ڏجو ته ممي ماءُ جو مرتيوُ ڪيئن ٿي وٺي. سنيال ڪجوس جئن دل تي ڌڪاءُ نه پويس.

ڪم ڪريان. هيءَ آڇ ٻڌي مونکي خود عجب لڳو. مون مليل آڇ في الحال ڪانه قبولي ۽ اِهو عذر ڏنم ته مان اَڃا "ننڍين" آهيان- مونکي هتي آئي فقط ٽي مهنا ته ٿيا آهن؛ تنهنڪري ڪين اِها آڇ ڪنهن وڏيڪ آزمودگار ڊاڪٽر کي ڪرڻ جڳائي. پر وڏي ڊاڪٽر جو چوڻ هو ته ڪين منهنجو ڪم اينترو ته پسند هو، جو عشا هنن اِنهيءَ پد لاءِ مونکي اُئي لائق ٿي سمجهيو. مون ناڪار ڪانه ڪئي ٿي مان؛ مون ڪين ڪجهه وقت ترسڻ لاءِ چيو آهي. پر سچ ته مونکي اِنهيءَ عهدي ڪٽڻ جو ويچار ٻنهه ڪونهي، ڇاڪاڻ ته ڪيترا ڊاڪٽر هتي گهڻي مدت کان ڪم ڪندڙ آهن، اُنهن تي مون سيڪرات ڊاڪٽر لاءِ ضابطو رکڻ ڪافي ڪنن ٿيندو. اِن ڪري انتظام ۽ جوابداريءَ جي خيال کان مون لاءِ آڇيل عهدو قبولڻ، منهنجي خيال موجب، هڪ ڀل ٿي ٿيندي.

وڌيڪ سڪ.

پيارن مان،
ڪملا.

دلپسند ڪم ڪري رهي آهين. اِها ڳالهه ڊاڪٽر رسڪ پيو نه ته پنج ڇهه دفعا ورجائي.

ٿورا ڏينهن ٿيا ته هتي هڪ رات جو برف جو اهڙو طوفان لڳو جو صبح جو اُٿڻ سان جيڏانهن نهار تيڏانهن اَڇ ئي اَڇ. ٻارهن اِنچ ته واهه جي برف پيئي هئي. رستا ۽ پيچرا سڀ برف سان ڇانيا پيا هئا ۽ گهر کان ٻاهر نڪرڻ مشڪل هو. اڃا به ڪڏهن ڪڏهن برف پوي پيئي.

مان هيءُ خط خاص طور اِنهيءَ ڪري لکي رهي آهيان جو منهنجي مرضي آهي ته اوهين سڀ ٻيا ڏيهر ماتا جا ٽڪا ڏياريو. ڇوته اِتان تازو ڊاڪٽر آيو وٽان چٺي آئي آهي، جنهن ۾ لکيو اٿس ته بمبئيءَ ۾ ماتا وڌي ويئي آهي. تيستائين ترسي ويهڻ جيستائين ماتا ٻارن ۾ منهن ڪڍي، سو بلڪل خطري ڀريو ٿيندو. اُوهان سڀني ڀلي اڳئين سال ڇونه ڪٽي ٽڪا ڏياريا هجن، ته به اوهان لاءِ نئين سر ٽڪا ڏيارڻ ضروري آهن، ڇاڪاڻ ته شهر ۾ ماتا نئين سر پکڙجي رهي آهي. خاص طور ممي‌ءَ کي هيءَ ڳالهه سمجهائجو ڇاڪاڻ ته ڪيس اِهوئي ويچار آهي ته جئن ته هن ننڍي هوندي ماتا لڳائي آهي تنهنڪري ڪيس ٻيهر ٿي نٿي سگهي. ماتا جي ور ور ڪري ٿيڻ جا گهڻيئي مثال هيڏهن پڻ ملندا. تنهن ڪري ٽڪا ڏيارڻ سڀني لاءِ بلڪل ئي ضروري آهن. موڪلي جلد خبر ڏجو ته اُوهان ٽڪا ڏياريا ڪين ن. وڌيڪ سڀني لاءِ پيار.

پيارن مان، ڪملا.

مان ورڻي ٻه ڪيس لکنديس. ممي پارٽ ٻه سمجهوُ آهي. تنهن ڪانسواءِ توهين جو وينا آهيو ته اوهانجي همدرديءَ سان هوءِ هيءُ صدمو سهاري ويندي.

ڏسڻ ۾ ائين پيو اچي ته مونکي ٽي مهنا ٻيا ٻه هن اسپتال ۾ ئي ڪم ڪرڻو پوندو. نئين سال شروع ٿيڻ کان جلد پوءِ اسانجي ڪاليج جي وڏي ڊاڪٽر، ڊاڪٽر هاورب رسڪ مونکي ۽ مون جهڙن ٻين اپياس ڪندڙ ڊاڪٽرن کي پنهنجي گهر ڪاني تي گهرايو. هوُ پنهنجي ڪم ۾ دنيا ۾ جي ماهر ڊاڪٽرن ۾ مکيه ڪري شمار ڪيو ٿو وڃي. سندس زال پڻ ڏاڍي وڻندڙ آهي. هيءُ ٻيو دفعو هو جو مان ڪيس گڏيس. ڊاڪٽر رسڪ کي هڪ پرڻيل ڌيءُ پڻ آهي، جا گهوٽ سوڌي ڪاني تي آيل هئي. ڪاني تي گهڻائي وڏا ماڻهو پڻ آيل هئا، جنسان هوند منهنجو ڪڏهن ٻه گڏجڻ ڪين ٿئي ها. جيتوڻيڪ کانو چڱي دير توڻي هليو، ته ٻه جهجهو مزو آيم، ڇو جو طعامن جي سواد کان وڌيڪ قسمين قسمين ماڻهن سان گڏجڻ مسجڻ جو لطف نصيب ٿيو. ڊاڪٽر رسڪ سان نويڪلو ڳالهائڻ ٿيو. هن چيو ته مونکي ڏاڍي خوشي ٿي ته مون توکي آمريڪا ۾ وڌيڪ اپياس ڪرڻ لاءِ چونڊيو هو. جڏهن اسپتال ۾ تون ڪم ڪري رهي آهين اُتان وقت بوقت مونکي تنهنجي ڪم بنسبت رپورٽون ايندڙيون رهيون آهن، جن مان ظاهر ٿو ٿئي ته تون

لاءِ ٽيليفون ڪيم ته گوپال بدران دادا جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. اُوهانجو آواز مونکي بلڪل چٽو ٻڌڻ ۾ آيو. اِئين سمجهيم جڻ هتي ئي ويٺو ڪنهن سان ڳالهائي رهي هيس. توهان کي منهنجو آواز ڪيئن لڳو؟

مون ڪنهن خاص مطلب سان اوهان سان ٽيليفون تي ڳالهائڻ ٿي چاهيو. مون مئيءَ جي نالي اوهانکي چيڪ موڪليو هو، پر اوهان وٽان اُنجي ڪابه پهچ مونکي ڪانه آئي هئي. جڏهن ته انهيءَ ڳالهه کي چڱو وقت ٿي ويو هو، تنهن ڪري مون اوهان کان انهيءَ بنسبت ٽيليفون تي پڇڻ ٿي چاهيو. مون ته ٻنو ٻپ ڪري هتي جي بئنڪ کي منع ڪري ڇڏي ته پئسا نه ڏجو. تنهن ڪري انهيءَ باري ۾ اسان جي سڀ جوابداري پوري ٿي. پر ماڻهن جا حال ته ڏسو. هتي جي بئنڪ ڪجهه ڏينهن ٿيا ته مونکي اطلاح ڏنو ته موڪليل چيڪ مٽايو ويو هو! چيڪ ٿي مئيءَ جي جڙتو صحيح ڪئي ويئي هئي، جڏهن چيڪ تي نالو لکيل هو، ۽ اِهو چيڪ موهن شاهه نالي ڪنهن ماڻهوءَ جي کاتي ۾ جمع ڪرايو ويو هو!! ارمان جي ڳالهه آهي ته اسانجا ماڻهو ڪيتري قدر نه ڪري چڪا آهن. اوهين جي پوليس ۾ دانهن داخل ڪريو ته اِهو موهن شاهه هوند کهڙي نه آهيءَ ۾ اچي وڃي. عزت خاڪ هڪ طرف، رقم کان وڌيڪ ڏنڊ جي چٽي ٻئي پاسي! خير، مونکي بئنڪ هن باري ۾ وڌيڪ ڪجهه ڪين لکيو جو

(٨)

نيوُ يارڪ،
٢٧ اپريل ١٩٦٧ع

پيارا دادا،

خط توهان جا سڀ پهتا اٿم. پڙهي خوشي ٿيم ته توهين سڀ خوش آهيو. مان هتي بلڪل مزي ۾ آهيان. اوهان کي جڏهن ٽيليفون تي سڏ ٿيو ۽ اوهانکي ٻڌايو ويو ته اوهان سان نيويارڪ مان ڪو ماڻهو ڳالهائڻ ٿو گهري، ته اوهان ڇا سمجهيو؟ عجب البت ضرور لڳو هوندو. مون ڇنڇر ڏينهن نانڪ جي گهران آرتوار لاءِ ٽيليفون تي ڪال (Call) بڪ (Book) ڪيو. آرتوار صبح جو مونکي ٻڌايو ويو ته جنهن ماڻهوءَ جو مون نمبر ڏنو هو سو بمبئي ٽيليفون وارن ڪان ڪين ٿي لڌو. اڌ ڪلاڪ مس ٿيو ته ٽيليفون تي ۽ ڇيائون ته ماڻهو جنهنجي گهر ٽيليفون ڪرڻي هئي سو ته لڌو آهي، پر جنهن خاص ماڻهوءَ سان مون ڳالهائڻ ٿي گهريو سو ان مهل گهر ۾ ڪونه هو. پوءِ ڇيائون ته گوپال آهي، جي اُن سان ڳالهائڻ چاهين ته بمبئيءَ وارن کي اطلاع ڏيون. اِنهيءَ تي دل ۾ چيم ته ڳالهائڻ ته دادا سان ٿي گهريم، پر جي وڏو پياءُ وينو آهي ته اُن سان ئي ڪٽي ڳالهايان - گهر سان مڪاميلو ته ٿيندو نه! پر منهنجي خوشيءَ ۽ حيرت جي حد نه رهي جڏهن جئن ڳالهائڻ

ڏينهن روز موافق ڪم ڪيو هوسين، مٿان جو سڄا سارا پنج ڪلاڪ بس جي مسافريءَ ڪرڻي پيئي، تنهن هڻي ٿڪائي وڌو. تنهن ڪري جڏهن اچي هوٽل هلٽن، واشنگٽن جي عاليشان هوٽل ۾ ڪوٺي مليءَ ۽ ڪپڙا مٽائي بستري تي اچي ليٽياسين ته ننڊ ڪٺي ويئي. اڪ ٿان ٻئي جڏهن صبح جي سئر جي تياريءَ جو اطلاع مليو.

سئر تي سويل ئي نڪرڻو هو جو پهرين پهرين آمريڪا جي پريزيڊنٽ جي محل ”وائيٽ هائوس“ جو ديدار ڪرڻو هو. جيتوڻيڪ پريزيڊنٽ جانسن اوڏي مهل جيڏي مهل اسين اتي پهتاسين ٻاهر حاضر ڪين هو، ته به سندس گهر گهمندي اسانکي نهايت ئي مزو آيو. ڍ رڳو گهر ڪشادو هو، پر هرڪا شيءِ پنهنجي جاءِ تي زيبائتي رکيل هئي. وائيٽ هائوس جي صفائي ۽ سجاوٽ ڏسڻ وٽان هيون. اُتان ئي اَسين آمريڪا جي راڄڌاني سڀا جي بينڪ-گهر ۾ آياسين. اوڏيءَ ويل سينيٽ جي بينڪ چالو هئي ۽ اَسان ڪجهه وقت لاءِ اُتي ڪم جو اُڪلاءُ ڪيئن ٿو ٿئي اهو نظر مان ڪڍيو. اِن ريت آمريڪي لوڪشاهيءَ جي سرشتي جو ڪجهه پتو پيو. پوءِ وياسين آمريڪا جو سرڪاري دفترخانو ڏسڻ، جو ڪئپيٽال ۽ پينٽيگان جاين ۾ آهي. اُٺاهه ڪم، اُٺاهه دفتر! اِئين گهمندي چار اچي ٿيا. سو آمريڪا جي صدر عدالت جي چانهه-پاڻيءَ واري جاءِ تي پيٽ پوڄا ڪئيسين.

مون پئسن ڏيڻ تي روڪ وجهائي، پنهنجا ٻر ڪڏهوڪو آزاد ڪرائي ڇڏيا هئا.

توهان لکيو آهي ته توهين مونکي خط جهٽ جهٽ انهيءَ ڪري نٿا لکو جو مان اينترا خط پڙهي خفي ٿي پوندي يس. اِئين ناهي. مونکي ته اِتان ايندڙ خط پڙهڻ ۾ خاص مزو ٿو اَچي، جو ٻيءَ طرح اِتي جو احوال ملڻ ممڪن ناهي. باقي هرهڪ خط جو جدا جواب ڏيڻ مون لاءِ مشڪل آهي، جو نه رڳو اسپتال ۾ ڪم رهي ٿو، پر اڀياس لاءِ پڙهڻو به ڪافي ٿو پوي، جنهن ڪري فرصت گهٽ ٿي ملي. هميشه جواب ڏيڻ لاءِ ٻيو نه ته ٻنجويهن خطن جو ٿهو اڳيان رکيو اٿم.

پڙهي خوشي ٿيم ته هوليءَ جو جشن وڏي پيماني سان ٿي گذريو. اِن ڪري اوهان کي ٿڪ اَلبت چڱو ٿيو هوندو جو دل جي سچي جوابداري اڪثر ريت سيڪريٽريءَ تي ئي ٿئي ٿي. اوهانکي پنهنجي صحت جو وڌيڪ خيال ڪرڻ گهرجي ۽ پاڻ کي ٿڪائڻ گهٽ گهرجي. جيڪڏهن هوليءَ جي دل جا ڪجهه فوٽا مون ڏي موڪليندا ته واهه جو مزو ايندو- سيني کي ڪٺي ڻ، ڪن کي ته ضرور سڃاڻنديس. مان به اوهان کي جلد پنهنجا ڪجهه فوٽا موڪليندي يس.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته مان واشنگٽن شهر ڏسڻ ويس. اسين رات جو ساڍي يارهين بجي واشنگٽن ۾ پهتاسين. ٿڪ سبب بدن چوُر چوُر ٿي چڪو هو. هڪ ته سچو

اوهانکي خيال ٿيندو. مونکي حد اَرمان آهي، پر منهنجو ٻيو وڌيڪ کهڙو وس ٿو هلي سگهي.

پر دادا، دل ۾ نه ٿيو ته هڪ ڳالهه چوانءِ. توهين منهنجي حد کان ٻاهر چنتا ٿا ڪريو. توهان کي اِهو ئي ويچار آيو هوندو ته هيءُ جو هيتري وقت کان مون وٽان اوهانکي ڪوبه احوال ڪين آيو هو، سو پڪ ئي پڪ مان نيڪ نه هونديس. اوهانکي شايد سڌ ناهي ته هتي اوهان جو هڪ وڏو عيوضي ويٺو آهي. ناٿڪ مونکي پنهنجي سڪيلڌي پٽ ڪري ليکيندو آهي. جيڪڏهن مان سندس گهر ڪجهه ڏينهن نه ويندي آهيان ۽ ساڻس ٽيليفون تي ڳالهائڻ جي به فرصت نه ملندي اٿم ته هو سگهرو موٽر ۾ مون وٽ ڪاهجي ايندو آهي ۽ مونکي پنهنجي گهر وٺي هلڻ کان اصل باز نه ايندو آهي. هن تي اوهانجو ايڏو ته پرڀاءُ آهي. سو جي مان نيڪ نه هجان ته هو منهنجي اَگهائي اوهان کان لڪائي سگهندو! تنهن کان سواءِ جن ٻه ماڻهن سان منهنجي ڏيٺ ويٺ ٿي آهي سي سڀ مونسان سنائي هليا آهن ۽ هنن جو مون لاءِ هميشه هڏ ڪڙڪي ٿو. ڇا ڊاڪٽر ميٺن، ڇا ڊاڪٽر ايلبا، ڇا وري ڊاڪٽر ڊڪسو، توڙي ڊاڪٽر سوڪولوڦ. ڊاڪٽر ايلبا ته مونکي مميءَ مثل گهرندي آهي. هميشه پڇندي آهي ته ڪا تڪليف يا اَهنج ته ڪونهيئي. تنهن کان سواءِ جي ڏينهن جو مونکي نيويارڪ وڃڻو هوندو آهي ته چوندي

ٻاڇولا لڙڻ تي هئا ته وياسين هتي جو قومي قبرستان ڏسڻ، جتي اَمريڪا جا وڏا ماڻهو ۽ فوجي آفيسر، جن وطن جي سيوا ۾ جان قربان ڪئي آهي، سي دفن ٿيل آهن. اُتي دلبر پريزيڊنٽ جان ايف ڪينيڊيءَ جي قبر جي به زيارت ڪئيسين. سندس اَمر جوالا ڏسندي، هن جوان مڙس جا ڪارناما اَکين اڳيان تري آيا ۽ جڏهن سندس اوچتي ۽ وحشاڻي نموني موت جي يادگيري آئي ته سيني جو ڌنڀاءُ پرجي آيو. پوءِ ته هوٽل تي موٽي آياسين ۽ ڪجهه ٿڪ ڀڳوسين. رات جو وري سير تي نڪتاسين ۽ اَمريڪا جي اَمر اڳوان واشنگٽن، جيفرسن ۽ لنڪن جا يادگار ڏٺاسين. رات جو لقاءُ ڏينهن جي نظاري کان صد بار انوکو ثابت ٿيو. واشنگٽن جو عاليشان نگر بيشڪ رونقدار آهي ۽ اَمريڪا جهڙي جبري ديش جي راڄڌاني بڻجڻ جو بيشڪ لائق.

اُوهانجين لاڳيتين تارن ته مونکي حيرت ۾ وجهي ڇڏيو آهي. مون اوهانکي ٻيو نه ته پنج خط لکيا آهن ۽ اُنهن مان اوهانکي هڪ به نه پهتو آهي! عجب ۽ اَرمان پيو اِسرار ڇٺبو. خط ته مان خود ٽپال ۾ وجهي ايندي آهيان. تنهن ڪري انومان اهوئي آهي ته اِهي اِتي ئي ٽا گم ڪيا وڃن. آنٽيءَ وٽان به اهڙي دانهن پهتي اٿم. خبر ناهي ته ٿئي ڇا ٿو. هيترا ڏينهن جو اُوهانکي مون وٽان ڪو به احوال ڪين ايندو ته سياويڪ

(۹)

نيو يارڪ،

۳۰ جون ۱۹۶۷ع

پيارا دادا،

اُميد ته اَوهين سڀ خوش چڱا ڀلا هوندا. مان هتي بلڪل مزي ۾ آهيان.

اَڳئين مهني جي آخر ۾ مان ڪئناڊا ويئي هئس، اُتي جو سؤ سالگره جي شان ۾ ايڪسپو ۶۷ نماءَ جو درشيه ڏسڻ. ناٽڪ پنهنجي موٽر ڪاهي هليو هو. اسين مانٽريال ۾ سوائي يارهين بجي رات جو پهتاسين ۽ مسٽر لٿريا وٽ وڃي لٿاسين. مسٽر لٿريا ايڪسپو ۶۷ جي اِنڊيا پئويلين (پارٽي شاميانو) جو ڊائريڪٽر آهي. هُو ناٽڪ جي دوست جو سهڙو ٿئي، اِن ڪري سهوليت جي خيال کان اسين وٽس وڃي لٿاسين.

ٻئي ڏينهن صبح ساڻ نڪتاسين نماءُ ڏسڻ. ايڪسپو ۶۷ جي نماءُ جو نهايت ڪشادي پيماني تي ۽ فراخدليءَ سان انتظام ڪيو ويو هو. هرڪنهن ديس پنهنجو شاميانو عمديءَ ريت سينگارڻ ۾ وسون ڪين گهٽايو هو، نڪا خرچ ۾ ڪا ڪوتاهي ڪئي هئي. هرڪنهن ٻين کان گوءِ کڻڻ جي ئي ڪوشش ڪئي هئي ۽ اِن لاءِ پئسو پاڻيءَ مثل هاريو هو.

ڦيرين ڦيرين اَسين اَلبزار ڏسڻ وياسين، جتي

آهي تہ منهنجي موٽر ڪٽڻي وڃ. مان جو واشنگٽن تي ويس تہ پاسيرو وڻي هليءَ ۽ ڇپائيندم تہ ٻاهر ٿي وڃين، ڀُسا ڪپڙي تہ ڏيانءِ!! ٻُوءِ تہ اوهانکي منهنجو اونو رکڻائي نہ گهرجي.

دادا، منهنجي دل آهي تہ اوهانکي ڪا سوکڙي موڪليان. مونکي خبر آهي تہ اوهان جي فائونٽن پينس ۽ واچن سان خاص دل آهي. ورندڙ ٽپال ۾ ضرور لکي موڪلجو تہ اوهان کي سچي سوني پين کين سوني واچ موڪليان! ڪو هتيڪو ماڻهو ٿو اچي اُن هٿ معجند يسانوَ. دادا، ضرور لکجو. وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان،
ڪملا.

رهيو آهي، وغيره. هنن ٻنهي هنڌ مسٽر لٿريا اسان سان گڏ جي هليو ۽ اُن کان اڳ ۾ پنهنجو ماڻهو سارڻ ڏنو هئائين. اسانکي هرهنڌ ”مکيه ماڻهو“ ٿي وڃڻو پيو نه ته واري وٺڻ تي وڃڻ لاءِ هرهنڌ لنبيون قطارون لڳيون بيٺيون هيون، جن ۾ بيهندي ڄڻ ته نڪري وڃي ها، پر ڏسڻ جو وارو به جي ملي ها.

شام جو وري انسان جي کوجنا ۽ جاچ پڙتال جا ڪرشما ڏٺاسين. واه جو عاليشان ڪم ڪيل هو. اِهو سڀ ڪجهه ڏسي اِنڊيا پئولين ۾ موٽي آياسين، جو ٿنگن وڏ يڪ چرڻ کان ٻنهه نابري واري. صبح کان وٺي هليا هئاسين، مٿان سج به لهي ويو، جي ڪٿي بند پورو ٿئي! هڪ هنڌان ٻئي هنڌ وڃڻ لاءِ بس يا ريل جو بندوبست ڪيل هو، پر فقط هڪ ٻيٽ کان ٻئي ٻيٽ تائين. هيءُ سارو سرو ديشڪ ٽڪسات ٽن ٻيٽارين تي رچيو ويو هو، جن مان فقط هڪ قدرتي هئي، باقي ٻه هٿراڌو تيار ڪيون ويئون هيون. اِهي ٽيئي ٻيٽاريون هڪ ٻئي سان پلين رستي ڳنڍيون ويون هيون. ريل يا بس مسافرن کي فقط هڪ ٻيٽاريءَ تان ڪٽي ٻيءَ ٻيٽاريءَ تي وڃي ٿي لاٿو، جڏهن لاءِ ڪو به پاڙو ڪوله ٿي پيو. باقي ٻوءِ سڀ ڪيل تماشا ڏسڻ لاءِ هوُ پندئي پند. ها، اِتي رڪشائن جهڙيون ننڍڙيون موٽرون پاڙي تي ملي ٿي سگهيون، پر سڌن پاڙا ڳاٽي پيگا هئا، جي رواجي ماڻهوءَ جي وت کان ٻاهر هئا.

هڪ يوناني ڪيل ڏيکاريو پئي ويو. تنهن ڪانپوءِ چار پنج ٻيا ڪيل پڻ ڏٺاسين، جن ۾ ”اِنسان جي جيون ۽ صحت جو ڀاڱو“ ۽ ”ايجاد جو باني - اِنسان“ خاص عمدا ڪيل هئا. اِتي منجهند اچي ٿي، تنهن ڪري موٽي آياسين اِنڊيا پئويلين ۾ مسٽر لٿريا وٽ ماني کائڻ.

ڪاڏي ڪانپوءِ چانهه نوشيءَ لاءِ ”مهاراڻي چانهه دڪاڻيءَ“ ڏي پئي وياسين ته مسٽر تلوار، جو پڻ ايڪسپو ٦٧ ۾ ڀارت جي ڪمشنر جنرل جي عهدي تي آهي، اُهو گڏيو ۽ چانهه تي وٺي هليو. هوُ اصل جلندر شهر جو وينل آهي. چانهه پئي پيتيسين ته پشوُ ۽ گهنشيام پڻ اچي اُتي سهڙيا. هوُ پڻ نيوُ جرسيءَ کان هيءُ نماءُ ڏسڻ لاءِ کهي آيا هئا. مون اُتي ساڻن ڳالهايو.

چانهه اُڪلائي وري نڪتاسين چڪر چاڙهيءَ تي. پهرين آياسين ڪئناڊا جي ”هوائي ڇٽي“ تي. واه جو ڪيل سٽيو ويو هو! ائين پئي لڳو جڻ هوائي جهاز ۾ مسافري ڪري رهيا هئاسين ۽ اُن اندر پـار ڪري رهيا هئاسين. اُن ڪانپوءِ بيل ـ ٽيليفون جي شاميانے ۾ آياسين، جتي هڪ بولتي فلم دوران ڪئناڊا ديس جو سئر ڪيوسين. اُتي ئي ٽيليفون جي وڪاس جو ديدار به ڪيوسين - ڪيئن ٽيليفون توهانجي عمر ٻڌائي سگهي ٿي ۽ اُوهين جنهن ماڻهوءَ سان ٽيليفون تي ڳالهائي رهيا آهيو تنهن کي هوُ ٻهوُ سامهون دور درسنيءَ تي ڏسي به سگهو ٿا ته ڪيئن هوُ اوهان سان گفتگو ڪري

شهر ۾ اچڻ ۾ نه ڊگهو وقت ٿو لڳي، پر گهڻا ڏينهن اهڙي آهي جو جيستائين پنهنجي گهر واري جاءِ تي پهچ ليسين وچواري ڪشمڪش سمورو اُتساهه ماٺ ڪيو ڇڏي. اِن ڪري روزاني ڪم مان سڄو جس ۽ چس صفا نڪري ويو ۽ لاچار گهڻي ڏينهن کان پوءِ. تنهن کان سواءِ توهان ٿي ته آسانيءَ سان ڪاريو آهي ته حياتي سکي گذارجي- خوب ڪائجي پيئجي، چوڌاري ماڻهجي، فقط اينترو ڌيان رکجي ته پير سوڙ کان ٻاهر نه ڪين ٿو ڊگهيڙجي. هتي رهڻ ڪري ڪم تي وقت سر پهچڻ جي چنتا اَصل ڪانه ڪرڻي پوندي. باقي رهيو خرچ جو سوال. سو حساب ڪري ڏنو اٿم ته مونکي جيڪي ماهيانو ملندو اُن مان سٺو پوراءُ ٿي ويندو ۽ ٿورو ڪجهه بچندو پڻ؛ پوءِ فڪر ڇا جو!

جاءِ جيڪا مسواڙ تي ڪئي اٿم سا بنهه خالي آهي. نهيل تڪيل گهر هتي حد مهانگا آهن. انهيءَ ڪري گهر ناهڻ لاءِ سامان سرو چڱوئي کپندو. مونکي ڪان چاچا جي سنگتين انهيءَ خريداريءَ ۾ واهر ڪرڻ لاءِ خاطري ڏني آهي، پر مون فيصلو ڪيو آهي ته گهڻي ڀاڱي خريداري مان پاڻ پنهنجي مرضيءَ تي ڪنديس. في الحال مون صوفا-ڪم-بيڊ، ڪجهه ٿانو، وغيره ورتا آهن؛ باقي ميزون ڪرسيون، ڪاڌي جي ميز جو سامان مان گهر والارڻ کان پوءِ خريد ڪنديس. مس ايراني ۽

ايڪسپو ٦٧ جو ميلو ٿي ڏينهن ڏسي، چوٿين ڏينهن مونٽ ڪاڊ ڇڏيوسين. تڏهن سو ڏاڍو ٿيو، پر هڪ هفتي ساري سرشتي پٺيءَ آياسين. واهه جو مزو آيو، جنهن پرستان جو سئر ڪري آيا هئاسين.

پهرين جولاءِ کان مان نيوُيارڪ شهر ۾، نيوُيارڪ وشو وديالي جي طبي مرڪز ۾ ڪم تي وڃي چڙهنديس. تنهن ڪري مونکي گولڊ واٽر اسپتال ۾ رهڻ وارو ڪمرو ڇڏڻو پوندو ۽ پنهنجو نجو گهر ڳولهڻو پوندو. انهيءَ لاءِ مان مسواڙ تي جايون ڏسڻ ويئي هيس. مون نيوُيارڪ شهر ۾ئي اُنين ماڙي تي هڪ جاءِ پسند ڪئي آهي. رواجي ريت اُنجي مسواڙ مهني ۾ ٻه سؤ ڊالر آهي، پر ڇاڪاڻ ته مان وشو وديالي جي طبي مرڪز ۾ ڪم ڪنديس تنهن ڪري مونکي اِها جاءِ ڏيڍ سؤ ڊالرن جي رعايتي مسواڙ تي ملي آهي. اِها جاءِ مونکي ٻين جي ڀيٽ ۾ وڌيڪ پسند پيئي. هونءَ ته هرڪو پنهنجي گهر ۾ جڻ پوريو پيو آهي. پر هن جاءِ کي ڪجهه کليل ورانڊو آهي، جتي ڪرسي ها ٻيو ڪجهه وجهي ماڻهو ڪجهه مهل قدرت جي کليل وايوُمنڊل ۾ گهاري سگهي ٿو.

توهين چوندا هوندا ته هيءَ ڇوڪري ڇڱي خرچائو نڪتي- پڻس ويچارو رهي ٻمبئيءَ جي ڀهراڙيءَ ۾ ۽ ٻارڻ تي رهي نيويارڪ نگر جي ٻنهه وچ مرڪز ۾. ائين برابر آهي ته هتي جي ڀهراڙيءَ ۾ سستائي ڏاڍي آهي ۽ نيويارڪ هڪ گهڻو مهانگو شهر آهي. پر ڀهراڙيءَ مان

(۱۰)

نيو يارڪ،
۳۱ آگسٽ ۱۹٦٧ع
پيارا دادا،

توهانجا خط ۽ فوٽا پهتا. ڏاڍي خوشي ٿيم جڏهن پڙهيم ته اوهانکي هن سال لاءِ پنچايت جو پريزيڊنٽ ڪري چونڊيو اٿن. اوهان ڪي پرڏان پڊ ڏيڻ سان پنچن اوهانجي شيوا جو هڪ طرف جوڳو قدر ڪيو آهي ۽ ٻئي طرف اوهان ۾ وڏي ايمان ظاهر ڪيو اٿن، جنهن اوهان جي اڳوانيءَ ۽ نظرداريءَ هيٺ پنچايت جو ڪاريه سنيءَ ريت هلندو هلي ۽ پنچايت پنهنجي ڪم ۾ وڏي سوڀاري ٿئي. اوهانکي پريزيڊنٽ چونڊجڻ تي منهنجون واڌايون هجن. شال اڳتي پڻ اوهين اهڙا پد ماڻيندا رهو. مونکي نئين ڪم تي چڙهئي اڄ لڳ ڀڳ ٻه مهنا ٿيا. هتي جو وايو منڊل ٻيو آهي ۽ گولڊ واٽر اسپتال جو وايو منڊل ٻيو هو. هتي اُهي مريض دوا درمل لاءِ اچن ٿا جنکي سخت تڪليف آهي - هوُ بيزار آهن. ڪن جي سر جو پاسو سڪي ويو آهي، ڪن جا ڪي عضوا ڪين ٿا هلن، ڪن جا هڏا سخت ضربجي پيا آهن، وغيره، وغيره. هتي مونکي ڊاڪٽر نئنسي ڪيسٽر ۽ ڊاڪٽر ٿسل جي نظرداريءَ هيٺ ڪم ڪرڻو آهي. هيءُ خانگي طبي مرڪز آهي، جتي

مس مارٽرا خريداريءَ تي مون سان گڏجي هليون هيون ۽ منهنجي چڱي واهر ڪيائون.

هاڻي منهنجو خرچ البت وڌندو. اسپتال ۾ رهندي کاڌي تي خرچ ۽ رهڻ جي ڪمري جي مسواڙ بچندي هيم. هاڻي ته پنهنجو گهر ناهڻو اٿم. گهر جي سجاوٽ ۽ اُنکي هلائڻ لاءِ محنت سان گڏ پئسو پڻ لڳي ٿو. ٻر انجي پرواه ڪانهي. پئسا ڪجهه بچايا اٿم، جن مان گهر جي سڄي خريداري ٿي ويندي. باقي ٿيو مسواڙ ۽ گهر هلائڻ جو خرچ - سو پڻ سولائيءَ سان ڪري سگهبو، ڇو ته سال پوري ٿيڻ تي اضافو جو ملندو!

وڌيڪ احوال ٻئي دفعي.

پيارن مان،

ڪملا.

تي ڇويهه گهر آهن، اي کان زيڊ تائين. مان "او" گهر ۾ رهندي آهيان. منهنجي گهر ۾ هڪ ڪشادو ڪمرو آهي ۽ هڪ ٻيو ٿورو ننڍو. ننڍو ڪمرو سمهڻ ڪرڻ لاءِ ۽ وڏو ڪمرو کاڌي خوراڪ، ويهڻ ڪرڻ ۽ رهڻ لاءِ عمدو آهي. انهيءَ وڏي ڪمري اڳيان ورانڊو آهي، جنهن سامهون باغيچو پيو ڏسجي. ماڻهو ٿڪل هجي يا اُٻاڻڪو ڪٺڙي ۾ ڪرسي وجهي وهڻ سان منٽن ۾ من وڃي ٻيءَ پوندس ۽ بهاريءَ ۾ اچي ويندو. مان ته ڪڏهن بالڪنيءَ ۾ ويهي رڪارڊ ٻڌندي آهيان. مونکي ائين ڏاڍو مزو ايندو آهي. اوهان جي ڀڳت ڪنورام، ماسٽر چندر ۽ پروفيسر رام پنجواڻيءَ جا رڪارڊ موڪليا آهن، سي مان شوق سان وڄائيندي آهيان.

مونکي پنهنجي فرج، بجلي رنڌڻو ۽ ٽيليفون آهي. ريڊيو ۽ دور درسني (ٽيليويزن) پڻ اٿم. مان نيرڻ ۽ رات جي ماني گهر ۾ ڪندي آهيان، باقي منجهند جي ماني هوٽل تي ڪائڻي پوندي آهي. هتي وڏو سهنج آهي حولدار جو. هر هڪ جاءِ لاءِ الڳ حولدار رکيل آهي. ڪوبه اوپرو ماڻهو جڳهه ۾ گهڙندو ته حولدار ڪانئس پڇندو ته هن ڪنهن سان گڏجڻ ٿي چاهيو. هينئن ٽيليفون تي پڇڻ بعد ئي هو هنکي مٿي اچڻ ڏيندو. هيءَ سهوليت اڪيلين رهندڙ ڇوڪرين ۽ استرين لاءِ

مريضن کي جهجها پئسا ڀرڻا ٿا پون ۽ سندن خاص پرگهور لڌي وڃي ٿي. هنجي پيٺ ۾ گولڊ واٽر يادگار اسپتال مفت سرڪاري اسپتال هئي، جنهن ۾ مريض اَڪثر طور گهڻي وقت کان زير علاج هئا ۽ ڪين خرچ ڪرڻ جي سمرٿي ڪانه هئي. اِنهيءَ ڪري هن نئين طبي مرڪز ۾ مريضن جي خاص لياقتن ۽ ڊاڪٽرن جي سندن خاص پرگهور لهڻ جي لحاظ کان وايُومنڊل جو وڏو ڦير آهي.

مان هرروز صبح جو گهران نيرڻ ڪري ساڍي ستين بجي نڪرندي آهيان، ۽ لوڪل گاڏي ڏهاڪو ڪن منٽن ۾ مونکي آڻي پنهنجي ڪم واري دڳ وٽ ڇڏيندي آهي، جنهن ڪري مان سولائيءَ سان اَٺين بجي پنهنجي ڪم تي چڙهي سگهندي آهيان. مريضن کي ڏسندي اُڪلائيندي ١٢ لڳي ويندا آهن. پوءِ وڃبو آهي ماني کائڻ، جنهن کان پوءِ وري شام جو ساڍي ڇهين بجي تائين وڌيڪ مريض ڏسبا آهن. اُن کانپوءِ ليڪچرن، وغيره تي وڃڻو پوندو آهي، جتان ڇهين بجي ڌاري مس گهر موٽڻ ٿيندو آهي. اُتي هٿ منهن ڌوئي، ماڻهو ٿئي مرضيءَ جو مختيار، جئن وڻيس تئن ڪري. مان ته اَجا گهر ٺاهڻ کي لڳي پيئي آهيان.

شهر جي جنهن ايراضيءَ ۾ مان رهي پيئي آهيان اُتي چار شاهي جايون آهن. هرهڪ عمارت ۾ سورهن ماڙا آهن. منهنجو گهر اَٺين ماڙ تي آهي. هرهڪ ماڙي

تي هلندڙ راند يڪو روانو ڪيو هو، جو اُميد ته پهتو هوندو ۽ ڪين پسند آيو هوندو. مونکي ٻي ڪا به شيءِ ڪا نه سجهي جا ڪري ڪين سندن جنم ڏينهن تي موڪليان. ڪين ٻيو ڪجهه وڻندڙ پسند ايندو هجي ته لکي موڪليوم، ته وٽي موڪليان.

وڻندڙ سڪ، جواب جلد ڏجو.

پيارن مان،
ڪملا.

وڏو سڪ آهي. هتي ست اَن گهر هندستانين جا آهن، جن مان هڪ سنڌي گهر پڻ آهي. مان ڪڏهن ڪڏهن مس براؤسٽر جي گهر لنگهي ويندي آهيان، جا مون واري جاءِ ۾ رهندي آهي، ۽ ساڳئي طبي رڪز ۾ ڪم ڪندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن وري هوءَ مون وٽ لنگهي ايندي آهي.

مون توهان ۽ مميءَ سان ٽيليفون تي ڳالهايو. مميءَ سان ڳالهائي خاص پرسن ٿيس. ٻين سان پڻ ڳالهائڻ تي ڏاڍي دل هيم، پر ٽيليفون هر هر ٻئي ڪٽجي ويئي، جنهن ڪري وقت اَجايو پئي ويو. ان ڪري خفي ٿي ٽيليفون ڪري بند ڪيم. پرديس ۾ ڪنهن سان ڳالهائڻ لاءِ ٽن منٽن جا پندرهان ڊالر لڳن ٿا ۽ پوءِ هر هڪ منٽ جا پنج ڊالر جدا. توهان کي ٽيليفون تي اچڻ ڪري چڱي تڪليف ٿي هوندي جو مونکي ڪمهلو ڪال مليو هو. پهرين ته چيائون ته اهڙو ڪو ماڻهو آهي ئي ڪونه. پوءِ وري چيائون ته فون ڪو ڪٽي ڪونه ٿو ۽ آخر جڏهن وارو ڏنائون تڏهن اِتي اَڌ رات ٿي چڪي هئي. ان ڪري بهتر اِئين ٿيندو ته اوهين ٽيليفون ڪجو، پئسا مان هتي پاڻيهي ڀرينديس. اهڙو بندوبست آهي ۽ اوهين آپريٽر کي ائين چوندا ته ٿي سگهندو.

مون ننڍن ڀائرن لاءِ سنڌ جنم-ڏن تي بجلي بئٽرين

سو ٻڌلو ۾ ڪجهه ساهي پٽي، اڳتي وڌياسين ۽ سلور ڪريڪ جو ننڍو شهر لتاڙي اچي سرزمين تي لٿاسين. ڇو ته اوڏي ويل سئر ڪرائيندڙ هيليڪاپٽر اڏامڻ لاءِ تيار بيٺو هو، سو مهل جو فائدو وٺندي، ٽڪيٽ خريد ڪري، سوار ٿياسين هيليڪاپٽر تي. هيليڪاپٽر جي مٿي اُسرڻ تي اسانکي هڪ اهڙو عبرت ڀريو نظارو نظر آيو، جو ڏسي دنگ رهجي وياسين. اِنهيءَ لقاءَ کي بيان ڪرڻ کان قلم قاصر آهي. اوُچائيءَ تان قدرت جو اَننت پيماني تي نظارو اَچرج ۾ وجهيو ڇڏي- چوطرف نهاريندو رهه، عجب کائيندو رهه. ٻرپان کان وڏي پيٽ سان پاڻي اُٿل کائيندو زوُم مان ڪنهن اَزغيبي ڪشش ڪارڻ گڙگاٽ ڪندو، گجيون ناهيندو، هلندو اچي، تانجو اوچتو پيرن هيٺان زمين ختم ٿيو وڃي ۽ وڏي هڪ اوڙاه جيڏي خال هيٺان زمين وري چالو ٿئي. پراچين ڪال ۾ ڪنهن ڀوُنڪمپ ڪارڻ اِهو خال پيدا ٿيل ٿو ڏسجي. هيءُ اَٿاه غش مان ايندڙ پاڻي وڃي ڪيڏانهن! اوچتو ڪنهن اَڏ ٻڌا روڪجي بيهجي وڃڻ ۾ مشڪل آهي. قدم اڳتي وڌائڻ ڪانسواءِ ٻيو ڪو چاڙهو به ڪونهي. جان اڳيان وڏي ته ڦان اوڙاه مان اچيو هيٺ سٽجي. اِهو جل ئي آهي جو اِها سٽ سهيو وڃي، ٻئي جي جاءِ ناهي. زمين جو خال ڪٽي سڌائيءَ ۾ هجي سو ٻنهه نه- ورو ڪڙ لايو بيٺو آهي، جنهن ڪري هڪ يڪي آبشار بدران آبشارن

(١١)

نيويارڪ،
٢١ آڪٽوبر ١٩٦٧ع

پيارا ڏاڏا،

هيل تہ اوهان سيني جا خط هڪ ٻئي پٺيان اچي ويا آهن، جن مان اِتي جو چرخو ڪيئن پيو هلي تنهنجو چٽو سماءُ تو ملي. پڙهي گهڻي خوشي ٿيم تہ اوهين سڀ ٺيڪ آهيو. مان پڻ هتي مزي ۾ آهيان.

هتي لاڳيتو موڪلون هيون، تنهن ڪري ڪتناسين وڏي سئر ٿي. هن ملڪ ۾ ماڻهو اڪثر طرح مسافري ڪن موٽر رستي. هڪ تہ موٽرون بہ آهن وڏيون ۽ ڪشاديون، جن ۾ جيڪي چاڙهہ سو ماپيو وڃي ۽ رستا پڻ آهن پڪا ۽ ويڪرا، جنهن ڪري ملڪ جي هڪ ڇيڙي کان ٻئي ڇيڙي تائين ٻنا ڪنهن اهنج جي وڃي سگهجي ٿو. هيل ويچار ڪيوسين تہ دنيا ۾ جا مشهور آبشار نائگرا فالس ڏسي اچون.

موٽر ۾ لس مسافري ڪندي اچي بفلو کي رسياسين، جوئي نائگرا آبشارن کي ويجهي ۾ ويجهو شهر آهي. جن مسافرن کي تڪڙ هوندي آهي سي هوائي جهاز رستي ايندا آهن، جي پڻ ڪين بفلو تائين ئي ڪٽي ايندا آهن، جتان هرڪو بس يا موٽر رستي آبشارن جي ديدار لاءِ اُسهندو آهي. اسانکي تہ موٽر پنهنجي هئي،

جهاز ۾ چڙهڻو پيو، جنهن ۾ هڪ وقت فقط سؤ سئلاني
کي سڄو ڪري اچي سگهن ٿا. جهاز ۾ چڙهڻ سان اسان
کي جسم ۾ ڍڪڻ لاءِ برساتي ڪوٽ، مٿي لاءِ ٽوپ ۽
اَکين لاءِ ڪوپا چاڙهڻ لاءِ ڏنا ويا، ڇو ته ڪرندڙ جل ڌارا
مان تکيون اُڏامندڙ ڦينگون منهن ۾ پڇائي پٽ ڪري
ڇڏين ها. جهاز اسانکي اُن طرف وٺي هليو جتي ميدان
تان پاڻي وهندو اوچتو اوڙاھ مان ڪري اچي ٿي هيٺ
پٽ تي پيو. اُتي پهچڻ سان ئي اسين جل ڌارا جي
ڌڪاءَ ۽ ڦينگن جي وَڏ ڦري مان پاڻيءَ جي ٽڪ جو
ڪجھ تخمينو لڳائي سگهياسين. ڇاڪاڻ ته اسان کي
برساتي ڪوٽ، وغيره پيل هئا ۽ جهاز پڻ آبشار جي
تمام نزديڪ ڪين ويو، تنهن ڪري ئي اَسين قدرت
جي هن غضبناڪ نظاري جو ديدار ۽ قدر ڪري
سگهياسين. ڇو ته پاڻي جنهن زوُر مان اچي ٿو هيٺ
ڪري ۽ اُتي کن ٿاهيندو ٿو اڳتي ڌوڪي، تنهن
گهڙي ۾ اَجگر جو اُن اڳيان سٽ جهلڻ محال آهي.
هيءُ نظارو پسي سنڌ جي اَمر شاعر، شاهه صاحب جا
سُر سهڻيءَ جا بيت ياد آيا. پر سنڌو درياهه جي ٽڪ
۽ لهرون اَميريڪن آبشار مان ڦٽندڙ نائگرا نديءَ جي
ڀيٽ ۾ ڪجھ ڪين هيون! پوءِ وري جهاز اسان کي
ڪئناڊا جي ڇنب ڪنيءَ جي اَڌ گول آبشارن ڏي
وٺي هليو. اُتي لقاءُ حيرت انگيز ۽ لاثاني هو- ٽن پاسن

جو سلسلو نهي ٻيٺو آهي، جن مان ”اَڌ چنڊ“ يا ”نِل آبشار“ ۽ اِنڊلٽ آبشار“ خاص طور مشهور ۽ ناميارا آهن. هيليڪاپٽر ۾ جو اُسان سان سونهون هليو هو تنهن ٻڌايو ۽ آڱر جي اِشاري سان ڏيکاريو ته آبشارن جي هيٺ لڙهه ڪيئن اُميريڪا ۽ ڪئناڊا ملڪن جي وچ تي سنڌو ناهي گلزاري لايو بيٺي هئي ۽ ڪيئن پربان پل پار ڪري مسافر اُميريڪا جي سرحد لتاڙي، ڪئناڊا ويندا آهن.

هيليڪاپٽر مان چٽو پئي ڏٺو ته هن اُتاهه جل درياهه جو گهڻو حصو ڪئناڊا طرف تي لڙيو ۽ فقط ڪجهه ٿورڙو اُميريڪا طرف. اِن سبب ڪري آبشارن جو نظارو اُميريڪا واري پاسي جي نسبت ۾ ڪئناڊا پاسي وڌيڪ عمدو نظر ٿو اچي. سونهين ٻڌايو ته اُميريڪا پاسي فقط ڇهه سيڪڙو پاڻي تي ڪريو؛ باقي ٻيو سڀ ڪئناڊا طرف. شڪ ناهي ته اِنهيءَ ڪارڻ ئي ڪرندڙ پاڻيءَ مان بجلي ناهڻ جا بندوبست سڀ ڪئناڊا طرف ڪيا ويا آهن ۽ خود اُميريڪا ٻڻ آبشارن مان تيار ڪيل بجلي ڪئناڊا وارن کان خريد ڪندي آهن. پر اُميريڪا طرف اوڙاهه وڌيڪ اونهو آهي جنهن ڪري اُن طرف پاڻيءَ جو ڪڙڪاٽ ڪن کي وڌيڪ ٿو جهوڙي.

آسمان مان آبشارن جو نظارو ڏسي، پاڻيءَ جي سنوت تي هيٺ لقاءُ ڏسڻ هلياسين. اِن لاءِ وري ”ماڪ جي داسي“ (Maid of the Mist) نالي ٻيڙي

جدا رنگن جي روشني هڪ وقت آبشارن تي وڌي
ٿي ويئي ته رنگن جو هنگامو مچي ٿي ويو- هر ڪنهن
رنگ بين رنگن کان گوءِ ڪڍڻ جي ٿي ڪئي. اڙي
هيءُ ڇا! نظاروئي ڦري ويو. هينئر اڇا سڏا آبشار پئي
نظر آيا، تنهي بدلي هيءُ چنبڪ گول آبشار ڪٿان آيا!!
ريسٽارنٽ بلڪل آهستگيءَ سان چوطرف ڦري رهي هئي
۽ اِن ڪري سامهون نظارو پڻ بدلبو ٿي رهيو. آبشارن
جو نظارو ڪناريءَ جي پاسي وڌيڪ وڻندڙ ٿي نظر آيو
ڇو ته رنگين روشنين جو بندوبست پڻ ڪناري طرف
ڪيل هو ۽ آبشارن جو گهڻو حصو پڻ ڪناري پاسي ئي هو.

ريسٽارنٽ ۾ انهيءَ ڳالهه جو پڻ ذڪر لکيو ته
نائگرا جا آبشار ڇو سياري ۾ بيءَ هر ڪنهن رت کان
سرس سهڻا نظر ايندا آهن. اِهو انهيءَ ڪارڻ جو اِن
موسوم ۾ ٿڌ ۽ پاري سبب آبشارن جي پاڻيءَ مان برف
جا قلم ٺهي بيهندا آهن، جي سج جي روشنيءَ ۾
شيشي جي ٺهين جي جهاڙ مثل بلورن جيان ٻهڪڻ
لڳندا آهن ۽ نظاري کي نئين ۽ انوکي رونق بخشيندا
آهن. آبشارن جا هيءُ لطيف لقاءَ ڏسي قدرت جيڪي
انسان سان سهڄ ڪيا آهن تنهي ساراه مان نہ پيا
ڌاپون. پر ساڳئي وقت انسان پڻ قدرت کي سجائي
سدا سهڻو ڪيو آهي، تنهنجو ڪمال پڻ نائگرا آبشارن
جي آڳند تان آسان اکين سان ڏٺو. پهرين جڏهن هنن
آبشارن جو ماڻهن کي پتو لڳو تڏهن هيءُ بت ويران ۽

کان پاڻي ڳڙگاٽ ڪندو پئي ڪريو، جهڙي چوڻ مان ۽ وڏي اُستاد سان، ڪنهن سان جلد ملڻ جي اميد ۾!

پوءِ وارو آيو اِنڊلنٽ پل جو. اِهو ته عجب اِسرار هو. ڳالهه ٿي ڪيائون ته سڄهنڌي ويل ڪڏهن به اِنهيءَ پل تان آبشارن ڏي نهار ته ڪنهن نه ڪنهن طرف گول منهن واري اِنڊلنٽ ضروري نظر ايندي. آبشار جي پاڻيءَ جا ڦرا مٿي اُسرن ٿا، سي پاڻيءَ جو هڪ سنگين پردو جوڙين ٿا، جنهن تي سورج جي روشني پوڻ سان ئي طرف اِنڊلنٽ نڪريو نروار ٿئي.
”ماڪ جي داسي“ جهاز ۾ سئر ڪري، حد پرسننا حاصل ٿي.

پوءِ اچي ويناسين چانه پاڻيءَ تي. اُتي ڳالهه نڪتي ته آبشارن جو ڏينهن جو نظارو رات جي نظاري سان اصل پيٽ ڪائي ڪين سگهندو. پر اِهو لٿاءُ ڪمنابا جي طرف کان وڏيڪ عمدو ٿو لڳي. سو ٻئي ڏينهن رات جو اُنجو لطف ورتوسين. منهن اونداهي ٿيندي اسين وڃي گول ڦرنڊڙ ريسٽارنٽ ۾ ويناسين. اِنهيءَ ريسٽارنٽ جي ٻاهرين ديوار سڄي شيشي جي هئي، جنهن ڪري ٻاهريون نظارو سڄو چئوڏس ۾ پئي آيو. اِئين اِئي رات روشن ٿي ويئي. رنگبرنگي روشنيءَ جون ڌارائون آبشارن تي پوڻ شروع ٿي ويون. هرهڪ الڳ رنگ جي روشني جو علحدو اَثر ٿي ٿيو، جنهن ڪري نظارو بيحد پيڪيدار ٿي بڻيو. باقي جنهن ويل جدا

آهن، جي ۾ ڏسڻ وٽان آهن. هڪ ۾ ۴۶ آدم-قد ميڻ جا پتلا رکيل آهن اُنهن يورپين لوڪن جا، جي جان جي بازي لڳائي هيءَ ملڪ جاچڻ آيا هئا. اِهي پتلا اَهڙا عمدا جوڙيا ويا آهن جو جنسي جيئرا پيا لڳن. مون توهان کي هڪ فوٽو ڪيڏي موڪليو آهي، جنهن ۾ لاسالي جي پتلي جي پير ۾ مان ويٺي آهيان. اُوهين پاڻئي اُمين ٿيو ته جيڪي مان چوان ٿي تنهن ۾ ڪو وڌاءُ به آهي!

تنهن ڪانسواءِ آبشارن جو پورو لطف ماڻڻ لاءِ نديون بسون، ريل گاڏيون، هيليڪاپٽر، جهاز، وغيره جو دلپسند بندوبست ڪيو ويو آهي. انهيءَ ڪانسواءِ منارا، پليون، وغيره پڻ موجود آهن جن تان قدرت جو سهڻو ديدار نظر ٿئي ٿو. خاص ڪري ڪئناڊا پاسي اُسرندڙ منارو آبشارن جو لقاءُ جدا جدا اوچائيءَ تان دل گهريو ٿو پسائي. ساڳيءَ طرح رهڻ ڪرڻ ۽ کاڌي خوراڪ جا پڻ هتي سٺا سهنج ڪيل آهن، جنهن ڪري ڪنهن به قسم جي ڏکيائي نٿي محسوس ڪجي.

لاشڪ مون جيڪي نائگرا آبشارن تي ڏٺو سو مونکان عمر ڀر نه وسرندو: نه رڳو قدرت جو عبرت ۾ وجهندڙ جمال، پر انسان جو حيرت انگيز ڪمال- حق تي نائگرا آبشارن کي قدرتي عجائبن ۾ اول درجو ڏنو ويو آهي.

هيءُ خط ته تمام وڏو ٿي ويو آهي. هونءَ اُوهين

ٻٽ ملڪ لڳو پيو هو. پر اڄ جا اُتي وسونءَ ۽ ٻهاري
لڳي پيئي آهي. تنهنجو ڪهڙو وستار ڪجي!! اهڙي
ٻنڊي مان پاڻي اُٿل کائي ٽڪ مان وهندو وٽي تانجو
زمين پيرن هيٺان ڪسڪيو وڃيس ۽ لاچار هيٺ ڪريو
آبشار ٿاهي ٿو. انهيءَ ٽڪ وهڪري جي ٻنهي پاسي
زمين سرڪار پنهنجي قبضي ۾ آڻي، اُتي باغيچا لڳايا
آهن، جنهن طرحين طرحين گل ڦل، وڻ ولڙيون ۽
وچ گاهه جا قسم پنهنجي گلزاري لايو بيٺا آهن. اُهي
باغ بوستان مسافرن لاءِ وڏي وندر جو وسيلو آهن.
تنهن ڪانسواءِ هتي هڪ مڇلي-گهر پڻ آهي، جنهن ۾ جدا
قسمن جي مڇين جون ڪلابازيون نه رڳو ڏسڻ وٽان
آهن، پر مڇين جو عقل ۽ فهم ڏسي اَچرج وٺيو وڃي.
خاص طور ڊالفن مڇي کيل ڪري اهو رنگ ٿي رچائي
جو ڏسندڙن آڱريون ڏيڻ کان رهي ڪين ٿو سگهجي-
اُڇلايل چيڪلن مان سلامتيءَ سان لنگهي وڃڻ، جئن
سرڪس ۾ بازيگر باهه لڳل چيڪلن مان لنگهي ويندا
آهن؛ بال جهٽي ڪڍي اڇڻ، جئن ٻاليل ڪتا ڪندا
آهن؛ ڪاٺ جهٽڻ، وغيره، وغيره. تنهن کان سواءِ
ايل مڇيءَ مان ڪيئن ٿي بجلي پيدا ٿئي، جنهنجي
ڇهائيءَ سان ڪنهن به پراڻيءَ جا پراڻ نڪريو وڃن ۽
ان طرح مڇيءَ کي پنهنجو کاڄ ميسر ٿي ملي ٿو، اهڙا
تماشا نائگرا آبشارن جي مڇلي-گهر ۾ ڏسي دل گهڻي
بهلائي سگهجي ٿي. تنهن کانسواءِ هتي به پوتخانا پڻ

(١٢)

نيوُيارڪ،
٢٥ ڊسمبر ١٩٦٧ع
پيارا دادا،

اَوهانجا خط پهچندا رهن ٿا، جن مان اُوهان جي چڱيڀلائي، وغيره جو احوال حاصل ڪري ڏاڍي خوشي ٿيندي آهي. مان هتي ڏاڍي مزي ۾ آهيان ۽ اوهان سڀني جي آسودگيءَ لاءِ تڪيءَ در آراڌنا ڪندي رهندي آهيان.

مهندر ڪانپوءِ مس ڪري مان گذريل ڇنڇر تي نانڪ جي گهر وڃي سگهي هيس. اُتي ماني به ڪاڌي ۽ رات ٽڪيس به. نانڪ ڏاڍا ڏوراپا پئي ڏنا، پر مان به ڇا ڪريان! مون سان گڏ ڪم ڪندڙ ڊاڪٽر ڪم سانگي ٻاهر ويل هو، جنهن ڪري سڄو ڪم مونکي اُڪلي سنڀالڻو پيو. انهيءَ ڪري ٿڪ ڏاڍو ٿيندو هو ۽ گهر کان ٻاهر نڪرڻ اُجهندو ئي ڪين هو. گهر کان اسپتال ۽ اُتان واپس گهر. هاڻي هوُ ڊاڪٽر موٽيو آهي ۽ ان سبب ٿڪ گهٽ ۽ ڪجهه واندڪائي نصيب ٿي اٿم، جنهن ڪري ڇنڇر نه نانڪ وٽان ٿي اَچان.

نانڪ جو پٽ چڱو چالاڪ ٿي ويو آهي. پلا سڄو ڏينهن ٽيليويزن هلائي ۽ تماشا ڏسي ۽ ڳالهائڻ بدي. ڳالهائڻ پڻ سٺو سکي ويو آهي. قد بت ۾ پڻ چڱو

پيا لکندا آهيو ته خط نٿا ٿي لکين. هاڻي ته بس. سڀ پاسي منهن ڏيئو ٿو پويم - اسپتال کي، پڙهڻ کي، خطن جي جوابن کي. پنهنجي پر ڪوتاهي ڪنهن به ڳالهه ۾ نه ڪندي آهيان.

وڌيڪ ٻئي پيري. سڀني لاءِ پيار.

پيارن مان،
ڪملا.

ٿي ڏيانو. اَوهين چوندا هوندا تہ خرچي ڏيڻ آهي مائٽن جو مرڪ. پر اِئين ناهي. مائٽ ڪوئي ڪسوئي موقعي پٺاندڙ ڪٿان بہ آڻي ٻارن کي خرچي ڏيندا. پر جڏهن ٻار ڪمائڻ کي لڳن ٿا تہ ڇا ڪائڻ وسري ٿو وڃي تہ مائٽن کھڙا ڪشالا ڪيا، نپائي پالي کين پنهنجي لائق لڳايو آهي! انهيءَ ويچارئي منهنجي اندر ۾ اَنوکي خوشي اُتپن ڪئي تہ مان پنهنجي ڪمائيءَ مان دادا کي خرچي موڪليان. جنهن ڏينهن چيڪ ۽ واڌاين جو ڪارڊ روانو ٿي ڪيم تنهن ڏينهن سچ پڇو تہ مان خوشيءَ ۾ ڦولي نٿي سمايس. اِها رقم اوهان کي بئنڪ ۾ جمع ڪرڻ لاءِ ڪانہ موڪلي اٿم، اِها خرچڻ لاءِ موڪلي اٿم. جي اڪيلي سر خرچڻ نہ ٿئيوَ تہ مميءَ کي وٺي دهليءَ جو چڪر لڳائي اچجو. مان جو هتي مزي ۾ پيئي گذاريان تہ دل پيئي ٿئيم تہ دادا ۽ ممي بہ منهنجي ڪمائيءَ مان ڪجھ گھمن گھٽن.

سيارو تہ سرڪاري خيال کان ٻن مهنن کان شروع ٿي چڪو آهي ۽ دستور موجب گھڙيال ۽ واچون جا وقت ڦيرايا ويا آهن. برف پڻ پوي پيئي ۽ ٿڌيون هوائون پڻ لڳن ٿيون. اُنهيءَ ڏينهن ڪم تان موٽي مان جڏن مٿي گھر ٿي چڙهيس تہ حولدار چيم تہ تنهنجو هڪ پارسل آيل آهي. اوڏي مهل ڪجھ ٿڪل بہ هيس ۽ ڪجھ خيال ۾ بہ نہ آيو تہ پارسل ڪٿان آيو هوندو. حولدار کي چيم تہ پوءِ ٿي اَچي ڪڻان. هٿ منهن ڌوئي

وريو آهي. چڱو وڏو پيو لڳي. اسانجي پاڙيچي ونود جو ڪهڙو حال آهي؟ ڪڙو تڙو ته ٿيو آهي؟ ڳالهائي ٻولهائي، ٽينگ ٽپا ڏئي ٿو؟ ڏکو مٺارو ٿيو آهي، ڪين اڃا سڌو لوڪڙ لڳو پيو آهي؟ مونا کي چئو ته لٺڙ رکيس، جئن ڪجھ اسري.

ڊاڪٽر ڊڪسو جلد بمبئيءَ پهچي ويندو. اتي ڪو به سندس واقف ڪونهي. گهمڻ ڦرڻ جو چڱو شوق اٿس. سو ڪوشش وٺي بمبئي گهمائجوس. اتي رهندو رڳا ٻه ڏينهن. ڏسو جيڪي گهڻو ڏيکاري سگهوس، اوترو سٺو. هو ڏاڍو سٺو ماڻهو آهي. ڪافي وڏو ڊاڪٽر ۽ گهڻي هلنديءَ وارو آهي. پر تنهن هوندي به هميشه حليم ۽ نماڻو. ڪنهن کي به تڪليف ڏيڻ ڪين چاهندو. مونکي تازو گڏيو هو. چيائين، "هيءَ جو تو پيءُ کي لکيو هو ته هو مونکي بمبئي گهمائي، سو مان سندس ڪرنگهي ۾ ڪليءَ موافق ته ڪين ٻڌبس؟" مون ساڻس گڏ ڪم ڪيو آهي ۽ هو هميشه مون سان ڏاڍو سٺو هليو هو ۽ مونکي هرقسم جي مدد ڪيائين.

مونکي اوهانجا موڪليل فوٽا وڻيا. خاص ڪري جيڪو ميز تي ويٺل ڪڍايو اٿو اهو سيني ۾ سٺو آهي. اهو مون فريم ۾ وجهي پنهنجي پڙهڻ واري ميز تي رکي ڇڏيو آهي. مون اوهان کي اوهانجي ايڪونجاه جنم ڏن تي واڌايون ۽ هڪ سؤ ڊالرن جو چيڪ موڪليو آهي، جو اميد ته پهتو هوندو. وري ٻه جنم ڏن جون واڌايون

جواب لاءِ تـرسيس. تنهن وچ پنهنجو پاڻ توهان تـار موڪلي ته مونکي تسلي ٿئي ته توهين سڀ نيڪ وينا آهيو. اوهانجي تار اچڻ تي وڏو سنتوش پراپت ڪيم، نہ ته ته ڪجهہ بہ نہ پيو وٽي - نہ ڪاڌو، نہ ڪم، نہ گهر، نہ شهر، اصل ڪجهہ نہ. پڳوان ڪيو سڀڪجهہ رهجي آيو.

هاڻي ته ناتال آهي. هتي ناتال جـو جشن وڏي شدمد سان ملهايـو ويندو آهي. بمبئيءَ جي ڏياريءَ جي جاءِ ناهي! هرڪو دل کـولي خرچ ڪندو آهي. بتين بجلين سان سارو شهر ائين جهنجهيو ويندو آهي جو پرستان پڻ هونـد اُن اڳيان شرمائجي وڃي! هيءَ وينر جا آهي سياري جي منڊ ته خريداريءَ تي بہ دل بيٺي وري ءِ کـائڻ پيئڻ ۾ پڻ مزو پيو اچي. هيل ته ڪانن جي ڏم لڳي ويئي - ١٢ تاريخ هوٽل هلٽن ۾ اُميريڪي دل جي ماهون جو ڪانو، ١٤ تاريخ اسان سان جيڪي ٿيراپسٽس ڪم ڪندا آهن، اُنهن جو جلسو، ٢٠ تاريخ گـولڊ واٽر اسپتال وارن جو ڪانو، ٢١ تاريخ اسانجي طبي مرڪز جي ڊاڪٽرن جي پارٽي، ٢٣ تي نانڪ جو ڪانو، مٿان مسز ويلشاير ڪاني تي اچڻ لاءِ نوتو موڪليو. مسز ويلشاير ڏاڍي وٽندڙ زال آهي. هـوءَ چڱي هلندي پڄنديءَ واري آهي. جيتوڻيڪ هوءَ ٧٥ ورهين جـي آهي ته بـ اڃا چڱي چست لڳي بيٺي آهي. هنجي هارڊڪ ليند هٿي لہ فقط ڪاني تي اچڻ جي، پر هفتو ڪن سندس خاص کيت (Ranch) تي رهڻ

چانھه پي پاڻ کي تازو توانو ڪيم ته اُڻ تڻ ٽيم ته ڏسان ته پارسل ڪٿان آيو آھي ۽ اُن ۾ آھي ڇا. سو لٿيس ھيٺ ۽ پارسل جھٽ ۾ ورتم. ڏٺم ته گھران آيل ھو. سو ھڪدم ٽڪڙو ڪوليم ته اندران شال نڪري آئي. ٿينڪ يو، دادا. ڏاڍي خوش ٿيس. شال ته واھ جي موڪلي اٿو. جھڙي رنگ جي ڇھڙي، تھڙي پوت جي سھڻي، اھڙيائي وري سنگين، پر گرم ۽ سا ٻ ٻوري وقت تي اچي پھتي آھي. پر دادا، جڏھن ٽپال جون ٽڪليون جاچيم ته حيران ٿي ويس. ھيڏا پئسا ٽپال خرچ تي! اَھڙي ڪھڙي پيٽي ھئي جو شال ھوائي جھاز رستي موڪليو. ھوءَ جا بِي اوني شيءِ لڪي ھئي مانو سا رواجي جھاز رستي موڪلجو، ھوائي جھاز رستي اَصل نه.

ھيءُ جو تازو (١٢ ڊسمبر تي) بمبئيءَ ۽ پوني ۾ ڌرتي ڌٻڻ جو حادثو ٿيو تنھن ته منھنجو ھنباءُ ئي ڪائي ڇڏيو. اَخبار ۾ خبر پڙھڻ سان اکين اڳيان اونده ڇانئجي ويم ۽ توھانجي تات پچر ڪانسواءِ ٻيو ڪجھه خيال ۾ نٿي آيو. صفا منجھي ۽ ڏڪي ويس. يارتي ايلچيخاني وارن کان ٽيليفون ڪري پڇيم ته ھنن فقط ايترو ٻڌايو ته اٽڪل ھڪ سؤ ماڻھو مئا آھن ۽ ڏه ھزار بي-گھر ٿيا آھن. انھيءَ مان ته ڪاٻه ڳالھه چٽي ظاھر نه ٿي. اِن ڪري ويچار ڪيم ته ڪري ٽيليفون تي توھان سان ڳالھايان. پر ”ڪال“ ملي نه سگھيو. اِن ڪري لاچار تار ڪيم.

ٻي هڪ سوکڙي ملي اٿم گراموفون جي وڏن رڪارڊن جو جوڙو. اِها سوکڙي سانڍڻ جوڳي ٿي سمجهان. اِها ڏني اَٿم ڪماري ڊان هاسٽس ۽ بلي ڪيز. ڊان اسان وٽ جسماني اَوکد باش طور ڪم ڪندي آهي. جهڙو اٿس نالو ”اَشا“ تهڙي ئي آهي منجهس هٻڪار. اهڙي دلدار ساهيڙي ملڻ مشڪل آهي. هوءَ اصل ڪئنابا ملڪ جي وينل آهي ۽ اَميريڪي فوج ۾ ڪئپٽن جي عهدي تي آهي. مون سان اهڙي ته دل ٻجهي ويٺي اٿس جو گذريل وسپت تي گهران نيوُ جرسيءَ مان مون وٽ کهي آئي ۽ مونکي ٻڌو اٽبڌو ڪري هئملٽن قلعي جي اَڏي تي مونکي گهلي هلي. ساٽس بلي ڪيز سندس ساهيڙي، جا ساٽس ساڳئي ئي گهر ۾ رهندي آهي ۽ جنهنکي پيار مان ”بو“ ڪري سڏيندا آهن، اُها به گڏ هيس. هئملٽن قلعي جي ڪلب ۾ هلي ماني کاڌيسين ۽ پوءِ ڊان مونکي ناتال ۾ نيويارڪ جو وچتر نظارو ڏيکارڻ وٺي هلي، جئن بمبئيءَ ۾ ڏياريءَ يا پرجاوادي ڏينهن تي ٻجلي ٻتيون ۽ ٻيو ٺٺ ٺاه ڏسڻ هلبو آهي. ڊان مونکي پنهنجي گهر ۾ سال جي ختم ٿيڻ جي پارٽيءَ تي اچڻ جي نيند ڏني ۽ ٽڪڻ لاءِ ڏاڍو زور پريو، پر مون ناڪار ڪئي ۽ سمجهان ٿي ته ڏاڍو چڱو ڪيم، ڇاڪاڻ ته رات ڪانوٽي جا برف پوڻ شروع ٿي آهي سا اڃا سوڌو پيئي وسي. رستا برف سان ڇانئجي ويا آهن ۽ ريڊيو تي اعلان ٿيو آهي ته

جي پڻ ۽ اِن لاءِ پنهنجي مون موڪلڻ جي پڻ آڇ ڪئي هئائين. ڊاڪٽر رسڪ مونکان پڇيو، ”وچين ٽيءَ“ ۾ وڃڻ لاءِ گهڻو چيائين. مون لوٽي کان صفا اِنڪار ڪين ڪيو، پر مسز ويلشاير کي لکي موڪليم ته هن دفعي معاف ڪجِ، مان ٻئي ڪنهن پيري تنهنجي آڇ جو ضرور فائدو وٺنديس. سو ڪانا پٽي ڪاڊا آئم، ناچ گانا پڻ ڏٺا ۽ ٻڌا اٿم ۽ سارو شهر پڻ گهمي آهيان ۽ اُنجو ٻَخوبيءَ ديدار ڪيو اٿم.

ناتال ۾ هتي سوکڙين ۽ سوغاتن ڏيڻ جو ماڻهن کي هڪ قسم جو جنون آهي. منهنجي ساهيڙيءَ مارٿا مون کي چانهه-نوشيءَ جو سهڻو اِنگلستاني سيٽ موڪليو آهي. ڊاڪٽر نئنسي ڪيسٽر ۽ ڊاڪٽر ٽسل، جنجي نظرداريءَ هيٺ مان ڪم ڪندي آهيان، ٽن چاليهن ڊالرن جي ملهه وارو سهڻو ڪتاب ڏنو اٿم؛ طبي آفيس جي سيڪريٽرين عمدي پائوڊر جو دٻو موڪليو آهي، ٻئي هڪ وري ٻخملن جي بوجرن وارو سهڻو ڪتو (رانديڪو) ڏنو ۽ مسز ويلشاير، جا ڪجهه وقت اسپتال ۾ منهنجي نگهبانيءَ هيٺ هئي، تنهن هڪ سلڪ جو گلابي رنگ جو ڪڙتو موڪليو آهي. ڊاڪٽر ڪيسٽر وري جدا فرانسي عطر جي وڏي شيشي ۽ سڪي ميوي وارو ڪيڪ موڪليو. ٻيون به گهڻيئي ننڍيون وڏيون شيون اچي گڏ ٿيون آهن ۽ اِنهن سان منهنجي ڪمري جي وچ تي پيل ميز جهڙي جهنجهڙي پيئي آهي.

(١٣)

نيويارڪ،
٢٥ مارچ ١٩٦٧ع
پيارا دادا،

اوهانجا خط ۽ هڪ تار پهتي. گهر جي سڀ خبرچار معلوم ٿي. لفافي ۾ جي توهان فوٽا موڪليا سي به پهتا. ياڙيچي ونود جا فوٽا خاص وڻندڙ هئا. هاڻي ونود فوٽن مان چڱو سمجهو بار پيو لڳي. جنهن فوٽي ۾ ونود موٽا سان پانهن پانهن ۾ ملايو بيٺو آهي، سو مونکي ڏاڍو وڻيو. ٻين سيني جا فوٽا تہ مونکي ملي چڪا آهن، باقي ممي ۽، نمو ۽، گوپال ۽ ٻچو ۽ جا تازا ڪڍايل فوٽا ڏياري موڪليوم تہ ڏاڍو سٺو. اوهان وٽان تار اچڻ تي البت اچرج لڳم، چو تہ ڪجهہ ڏينهن ٿيا تہ اندر ۾ الائجي جو هڙ ڪڙ پئي ٿيم تہ گهران تار ٿي اچي، ۽ سچ پچ تار اچي سهڙي! توهانجي تار اچڻ تي مون کي وقت ئي بئنڪ وارن کي دانهن ڏني تہ اهو ڇا ڪندا آهيو جو بمبئي ۽ چيڪ ڏياري موڪليو اٿو مئنيجر جي صحيح بنا!! هنن چيو تہ اسين جاچ ڪريون ٿا ۽ بمبئي ۽ وارن کي تار رستي هدايتون ٿا موڪليون تہ جيئن ٽيڪ چيڪ تي مئنيجر جي صحيح ٿيل ڪانهي تہ بہ هو اسان جي تار جي زور تي چيڪ جا پئسا ڏين. اوهان کي عجب لڳو هوندو تہ چيڪ هيئن ڪيئن موڪليو ويو

هن حالت ۾ موٽر گاڏيءَ هلائڻ خطري ڀري ٿيندي. مٿان وري اِهو بہ اِمڪان آهي تہ ريل، بس، وغيره جا پاڙا وڌائڻ لاءِ شايد اِسٽرائيڪ ٿئي. اڳئين سال بہ ائين ٿيو هو. شاباس ڊان کي آهي جو پنهنجو پاڻ مون کي چيائين، "تون ڪو بہ فڪر نہ ڪج. اسٽرائيڪ ٿي تہ مان توکي گهران موٽر ۾ ڪٺندي ايندس ۽ موٽڻ مهل گهر پهچائيندي ويندس." اهڙي ڀيءَ هر دلعزيز ساهيڙيءَ، سائي وري پرديس ۾، ڪنهن کي ملي سگهندي!

هيل خط چڱو وڏو ٿي ويو آهي، اِنڪري وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان،
ڪملا.

وڌيڪ عمديون موڪليون اٿو. موڪل ڏيڻ لاءِ وڏي مهرباني.

مون ڊاڪٽر لئنسي ڪيسٽر وٽ ڏڪ گهٽ ڇهه مهينا ڪم ڪيو آهي. هوءَ جبري مائي آهي. اهڙو جهڙو ڪم اصل پسند ڪين اچيس ۽ پنهنجو رايو روڪ ٺوڪ منهن تي ٺهڪايو ڏئي. اسانجي آخرين امتحان جا پيپر پڻ ڪيس جاچڻ لاءِ ملندا آهن. تازو هن مونکي پاڻ وٽ سڏايو ۽ چيائين، "مونکي تنهنجو ڪم ڏاڍو وڻي ٿو. تون اسانوٽ اڃا ٻه سڄو سال ڪم ڪندينءَ؟" منهنجو منهن سچ پچ ڦري پيو. مون کيس چيو، "آڪٽوبر تائين مونکي پنهنجي سر ڪم ڪرڻ ڏيو. تيستائين منهنجا ٻه سال پورا ٿيندا. پوءِ ٽيون سال مان توهان وٽ خوشيءَ سان اچي ڪم ڪنديس." ڊاڪٽر ڪيسٽر چيو ته جي ائين آهي ته مان ڊاڪٽر اسٽرئنس سان هن باري ۾ ڳالهه ڇوريان؟" مون چيومانس، "ڀلي اوهين ڳالهه ڪڍوس." ڊاڪٽر اسٽرئنس هڪ ڀلو نيڪ انسان آهي. هن مونکي جڏهن جيڪي سکڻ تي دل ٿي آهي، تڏهن سهوليت ڪري ڏني آهي. هو پڻ مونکي ويجهڙائيءَ ۾ گڏيو هو ۽ ٻڌايائين ته ڊاڪٽر ڪيسٽر جي رٽ بحال ڪئي ويئي هئي. وڌيڪ چيائين، "توکي آمريڪا ۾ رهڻ لاءِ پنجن سالن جي رخصت آهي. تنهنجو ڪم ٽن سالن ۾ پورو ٿيندو. تون اسان وٽ ٻيا ٻه سال ڇو نه رهين؟ اسين توکي اڄو عمدو اجورو ڏينداسين."

هو، سو ٻه آميريڪا جهڙي ڪماليت تي رسيل ملڪ جي ناميارِي شهر نيويارڪ جي ناميارِي بئنڪ مان!! ٻن دادا، هتي بئنڪن ۾ کُهٽو اَنڌ ڌنڌ متو پيو آهي ۽ بئنڪ اڪائونٽ جي حساب ڪتاب تي جاچ رکڻي ٿي پوي!! ڪيترا دفعا پئسا هڪ جا ٻئي جي اڪائونٽ ۾ داخل ڪيو ڇڏين ۽ وقتي ٻين جا ڪيڍايل پئسا اوهان جي اڪائونٽ ۾ اڪايو ڇڏين!! خير، سڀ جلد ٺيڪ ٿي ويندو. خيال نه ڪندا.

مسٽر بيلاٽي، جنهن هتان پارسل موڪليو، سو گوپال سان اسڪول ۾ جيڪو ڪشور بيلاٽي پڙهندو هو اُن جو پاءُ آهي. واه جو وقت سر شيون پهتيون. مونکي چمپل جي خاص ضرورت هئي. اِتان جيڪي چمپل ڪڻي آئي هيس سي سڀ ٻائرڻ ڪان ئي ويا پيا هئا. تنهنڪان پوءِ توهان ۽ مونا جيڪي چمپل موڪليا، سي پڻ ڏيئي ونيي چڪا هئا. هڪڙو نائگرا آبشارن پيري ڦاٽي پيو، ٻئي جي ڪڙي نڪري آئي ۽ ٽيون پڻ ڪم آڻڻ سبب گسي پورو ٿي چڪو هو. اوهانجو موڪليل چمپل چڱو مضبوط ۽ وڻندڙ پيو لڳي. سوپاريون ۽ پان مصالحو به پلي موڪليو. هتي هندستانين ٺوڙي آميريڪن لوڪن کي پان مصالحو خاص پسند آهي. مون وٽ جيڪو مضالحو هو سو اڇي ختم ٿيو هو، چاڪاڻ ته ساهيڙين، وغيره اِهو وڏي شوق سان ورتايو هو. سوپاريون، جي خاص طور موڪلي وڻنديون آهن، سي پڻ هن دفعي

مميءَ کي چئجو ته مونکي سندس چٺي پهتي، جنهن ۾ منهنجي لکڻ موجب، طعام تيار ڪرڻ نسبت صلاحون ۽ نسخا موڪليا اٿس. هتي جي ماڻهن کي اسانجو رڌ و ڪيو ڏاڍو وڻي ٿو. مون مميءَ جي ڏنل ڏس پٽاندڙ ٻه دفعا ڪيمو ناهيو. منهنجين ساهيڙين ڊان ۽ بليءَ، توڙي ڊاڪٽر منٽيئر کي اهو ڏاڍو وڻيو ۽ ٻئي ڀيرا سڀ چپ چٽي اٿيون. مون ڪڙهي توڙي گوشت پڻ ناهيو، جي پڻ سڀني کي ڏاڍا وڻيا. مون ان ڪري ڊاڪٽر گيسٽر کي پڻ پاڻ وٽ کاني جي دعوت ڏني. پر هن چيو ته پهرين تون منهنجي مهمان ٿيءُ ته پوءِ مان تو وٽ ضرور اچي ماني کائيندس. هوءَ مونکي هوٽل تي وٺي هلي ۽ پوءِ منهنجي نينڊ قبوليائين. هنکي پڻ منهنجو رڌل ڪاڌو ڏاڍو پسند آيو. مان مميءَ کي جلد ئي سندس چٺيءَ جو جواب ڏيندس ۽ اُن ۾ سندس ٿورا مڃيندس، پر تيستائين توهين مون پاران کيس ”ٿئنڪس“ ضرور ڏجو. سندس ڪاڌي بنسبت فرمائشون ۽ نسخا ڏاڍا ڪارگر ۽ ڪارائتا ثابت ٿيا آهن. هرڪو مهمان ماني کائي خوش ٿيو وڃي.

مان بلڪل مزي ۾ آهيان ۽ اُميد ته اَوهين سڀ ٺيڪ ٺاڪ هوندا.

پيارن مان،
ڪملا.

مون هڪدم کيس ڪو به جواب ڪونه ڏنو، لکي کي
اوهان سان سڌيءَ طرح ڳالهه ڪئي ٿيم، ڇو ته اُلڪو هو،
ته اوهان کي هيءَ ڳالهه پسند ڪين ايندي. پر جنهن
ته اَوهان مونکي ٻه سال وڌيڪ رهڻ جي رخصت ڏني
آهي، تنهن ڪري هاڻي بنا ههڪ اوهان کي سچي
حقيقت ٻڌائي رهي آهيان. ڊاڪٽر ڪيسٽر جو مون
سان دل سان ڳالهه ڪئي ته مان وٽس وڌيڪ وقت
رهان ته اُن جو وجهه وٺي مون کيس هڪ ڳالهه پڇي.
هونءَ تہ اسانجو امتحان هر سال جون مهني ۾ ٿيندو
آهي ۽ اِنهيءَ حساب سان مونکي جون ١٩٦٩ع ۾ امتحان
ڏيڻو پوندو، جيتوڻيڪ مان پنهنجا ٽي سال آڪٽوبر
١٩٦٩ع ۾ پورا ڪنديس. مون ڊاڪٽر ڪيسٽر کي پڇيو
ته هوءَ مونکي ڇهن مهنن جي رعايت وٺي ڏئي، جئن
مان جون ١٩٦٩ع ۾ امتحان ۾ ويهان، نه ته مونکي ڇهه
مهنا اَجايا وڃائڻا پوندا. هن پڇيو ته هوءَ ڊاڪٽر لومن
سان اِن بابت ۾ صلاح ڪندي ۽ خاطري ڏنائين تہ
منهنجي مرضيءَ مطابق ڪم ٿي ويندو. هوءَ ڊاڪٽر
لومن سان گڏجي ۽ سندس سفارش تي منهنجي بمبئيءَ
جي جي. جي. هاسپيٽل ۾ ڇهه مهنا هڏن جي ڪاليج
۾ ڪم ڪرڻ ڪري اِهي ڇهه مهنا ليکي، مونکي جون
١٩٦٩ع جي امتحان ۾ ويهڻ ڏنو ويندو. اِها نهايت دل
دُهرڻ ڳالهه پئي. عام ريت هتي ائين رعايت ڪين
ڪئي ويندي آهي.

أَج سينيٽر رابرٽ ڪينيڊيءَ کي واشنگٽن ۾ دفنايو ويو. هن جي خون ٿي وڃڻ ڪري ماڻهن ۾ سخت جوش ۽ تاءُ آهي. سندس مرتڪ سرير ريل رستي نيويارڪ مان واشنگٽن نيو ويو. رستي ۾ سيني اسٽيشنن تي ماڻهن جي پنهنجي هر دلعزيز اڳوان جي آخرين ديدار ڪرڻ لاءِ ايڏي ته پيهه لڳي پيئي هئي جو لاچار ريل وارن کي گاڏي هر هنڌ بيهارڻي پيئي ۽ اِنڪري گاڏي واشنگٽن ۾ سڄا سارا چار ڪلاڪ دير سان پهتي. هتي جا ماڻهو هن خون سبب جنسي بانولا ٿي چڪا آهن.

هن نيويارڪ واري جاءِ ۾ آئي مونکي ڏڪ گهٽ اڃي سال ٿيو. پر ڀتين جو رنگ ۽ درن درين ۽ ڪاٺ جي سامان جو روغن اڃا سنو بينو آهي. منهنجي گهر جو فرش ڪاٺ جو بڌل آهي، جنهنکي ٻه پيرا ميڻ جو هٿ ڏيڻو پيو اٿم. مان هر هفتي ڇنڇر آرتوار تي گهر جي صفائي پاڻ ڪندي آهيان. جڏهن ته ڏينهن ٻه هاڻي سڦرا ٿيا آهن ته مان چڱو وقت ڪنهڙي جي ڪلهيل وايو منڊل ۾ اچي وهندي آهيان ۽ مهمان مڙي ڪي پڻ اُتي اچي وهاريندي آهيان. اِنڪري بالڪنيءَ ۽ اُن ۾ پيل سامان جي صفائي ۽ چند ڦوڪ گذريل ڇنڇر تي ڪيم. هتي گهر جو ننڍو وڏو ڪم هرڪو پاڻ ڪري. هڪ ته محنت ۾ مهٽو ڪهڙو، ۽ پورهئي ۾ عيب ڪهڙو؛ پيو ته هتي مزور، حمال ۽ نوڪر ملن

(١٤)

نيو يارڪ،
٢٦ جون ١٩٦٨ع
پيارا دادا،

توهانجا خط ۽ پائرن پيسن ۽ ممي جو جون جنيون پهتيون. پڙهي سمورو حال احوال معلوم ڪيم. اڳتي پڻ ياد ڳيري کان نه وساريندا. هونءَ ته اوهين خط پوري مهل تي لکندا پئي آيا، پر هاڻي البت دير سان ٿا لکو. دادا، خط به اُڏ ڳڏ جاٽي آهي. اوهانجو خط نئو اچي ته خيال تي ٿو پوي. خط پوري وقت تي لکندا ته دلجاءِ رهندي.

اوهان جا مونکي پنهنجي چڱيلائي جا ڦاڻ بابت تار ڪئي، تنهنجو مطلب مان هڪدم صحيح ڪري ويس. ڊاڪٽر مارٽن ليوٿر ڪنگ ۽ سينيٽر رابرٽ ڪينيڊي جي هڪ ٻئي پٺيان خونن هتي جو وايو منڊل ڇڱو گنڀير بڻائي ڇڏيو آهي. ساري ديش ۾ دک ۽ جوش جي لهر ڇائنجي چڪي آهي. گورن ۽ ڪارن جا برابر ڇڱا گوڙ فساد ٿيا، پر جتي مان رهندي آهيان اُتي ڪو خاص واقعو ڪونه ٿيو. تنهن ڪانسواءِ منهنجي ڊول ساهيڙي ڊان جا ويٺي آهي، سا منهنجو وار به ونگو ٿيڻ ڏئي ڇوٿي! ٿوري ئي ڳالهه هيٺ مٿي ڏسي ته پنهنجي نيو جرسي وارې گهر ويندي مونکي پنهنجي گهر ڇڏيندي وڃي ۽ صبح جو وري گهران وٺندي وڃي.

شوق ونئي ويو آهي؛ اينتري قدر جو هوُ اِهي کھڙي
قيمت تي ٻہ خريد تا ڪن. سڄي نهرو لباس لاءِ هتي
ماڻهو پندرهان سؤ رپيا خرچڻ لاءِ پڻ تيار آهن. انهيءَ
پوشاڪ ڀرڻ جو هتي جي ماڻهن کي جڻ سؤداءُ ونئي
ويو آهي. رواجي ماڻهو اِهي وستر ڀرڻ ۾ فخر پيا ونن.

مان اَوهانکي هن دفعي خط ڪجهہ دير سان لکي
رهي آهيان جو مون جڙتوُ ٽنگن ۽ پيرن جي اَيپاس جو
خاص ڪورس ڪنيو هو ۽ اُن ۾ چڱي رذل رهيس.
اِهو ڪورس گذريل چنڇر تي ختم ٿيو. چنڇر شام جو
اَهڙو ٿڪجي ٽنجي مونيس جو ڪائڻ ٻہ نہ پيو اُجھي.
ايا بستري تي ليٽيس مس تہ هڪدم ننڊ کڻي ويئي
۽ سڄا سارا ڏهہ ڪلاڪ اوننگھہ پيئي هيس. جڏهن
جاڳيس تہ ڏهن ٽڪ صفا لھي ويو هو ۽ پاڻ کي تازو
توانو سمجھيم. اَهڙو پيو خاص ڪورس مون گذريل سال
پڻ ڪنيو هو. پهرين جولاءِ کان مان ٻارن جي هڏن، وغيره
جي علاج واري کاتي ۾ ڪم ڪنديس ۽ ٽن مهنن کان
پوءِ يعني ٽئين سال جي شروعات ۾ ڊاڪٽر گڊ گولڊ
جي نگرانيءَ هيٺ اِنساني جسم جي مشڪن جو اوُنهو
اَيپاس شروع ڪنديس.

ڪجهہ ڏينهن ٿيا تہ نانڪ پنهنجن ٻن سنگتين ۽
ڪننب جي سيني ياتين سوڌو مون وٽ آيو. هننکي
گرين-وچ ڳوٺ جو ڪلا نماءُ ڏسڻ تي دل هئي. اِهو
نماءُ جتي مان رهندي آهيان اُنجي ويجھوئي ٿي رهيو

کين ۽ قسمت سانگي جي کٽي ملي ته وڃن ته
ڪافي مهانگا، انهن جو ڪو ست ساڙي نه سگهي!
هيءُ جو مميءَ منهنجي ڏاڍي چنتا تي ڪري ۽
ڪو نه ماڻهو هيڏانهن تو اچي ته وني تي چني ڊوڙائي
بچا ڪري ته پاپر موڪليا ۽، ڪتاڻ ڪيپٽي، وغيره، سو
کيس چوندا ته ايڏي اون آجائي تي رکي. هتي سڀ
ڪجهه تو ملي. هتي ڪچو سيڌو سامان، رذل سوادي
طعام، بلڪ اتي جهڙا ڏنڌڻ پڻ ملن ٿا. باقي هڪڙي
شيءِ سا مونکي هيلتوٽي ڏسڻ ۾ ڪا نه آئي آهي-
ايرانيءَ جا گرم گرم ڪارا بسڪوت! تنهن ڪانسواءِ هت
سڀ مال صاف ٿيل ملي. اتي وانگر هتي چانور، وغيره
صفا ڪرڻ لاءِ نوُر نچوئڻو آهي ڪين ٿو پوي. هتي
سڀ مال مئوُ، سٺو ۽ ڪن حالتن ۾ اتي کان سستو
ملي ٿو. تنهنڪري انهيءَ لاءِ فڪر ڪرڻ فضول آهي.
هتي پاپڙ، وڙيون، ڪچريون، مصالحا، ڪتاڻيون سڀ
آهن؛ ڪنهن به ڳالهه جي ڄڻ ڪوتاهي ڪانهي. مون
کي ڪجهه به کپندو ته مان پاڻمرادو مميءَ کي لکي
موڪليندي بس.

هتي هڪ نئون فئشن شروع ٿيو آهي- هتي
جون نوجوان ڇوڪريون جواهر-ڪرتن تي ۽ جوان ڇوڪرا
جواهر-جئڪيٽن (بنڊين) تي جنسي اکين چڪن تي
پيا آهن. هرقسم جي ڪپڙي مان ڪرتا ۽ بنڊيون پيا
تيار ڪيا وڃن ۽ وڪامجن. سڀني کي انهن پهرڻ جو

(١٥)

نيو يارڪ،
٢٢ سپٽمبر ١٩٦٨ع

پيارا دادا،

اُميد ته اوهين سڀئي خوش چڱا ڀلا هوندا. مان هتي بلڪل مزي ۾ آهيان.

مونکي هتي آئي لڳ ڀڳ ٻه سال ٿيا. ڪجهه مهنن کان مونکي اوهان سڀني سان گڏجڻ تي ڏاڍي سِڪ هئي. دل اُهڙي ڪچي بيٺي، جو مون وڃي ڊاڪٽر اِسٽرئنس سان ڳالهه ڇوري. ڪانئس پڇيم، "مونکي مهنو ڪي موڪل ملي سگهندي؛ اُوهين ته سال ۾ فقط پندرهان ڏينهن موڪل ٿا ڏيو!" هن ڏاڍو وٽندڙ رخ ورتو. پڇيائين، "پندرهن ڏينهن کان وڌيڪ موڪل ڇا ڪندينءَ؛ وقت وڌيڪ ڪين ٻولدءَ؟" جيڪي دل ۾ هوم سو چئي ڏنومانس. هن يڪدم چيو، "جي اِئين آهي ته تنهنجي موڪل ضرور منظور ڪبي. پر تون جو هيڏي پنڌ تي مائٽن ۾ ٿي وڃين ته توکي ضرور پئسن جي گهرج ٿيندي. مان آفيس کي چوان ٿو ته موڪل واري مهني جي پگهار توکي اڳوات ڏني وڃي!" هنجو همدردانو رخ مونکي ڏاڍو وڻيو ۽ مون سندس تهدل ٿورا مڃيا.

بس، اُن کانپوءِ ته گهر موٽڻ جي تيارين ۾ لڳي ويئي

هو. نماءُ ڳوٺ جي پانڊ يئڙن لاءِ پيچرن جي پر ۾ کيو ويو هو. نماءِ ۾ هر قسم جي چترڪاري نظر پئي آئي. ڪي چتر پاڻياڻن رنگن ۾ هئا، ڪي روغني رنگن ۾؛ ڪي چتر ڪاٺ تي نڪتل هئا، ڪي پتل تي، ڪي چانديءَ تي ته ڪي ورتي ٽامي تي نڪتل هئا. هيءُ نماءُ ٻن هفتن لاءِ کيو ويو آهي. وچتر ڪلا جو نماءُ ته واه جو هو، پر چتر سڀ ڪافي مهانگا هئا. گهٽ ۾ گهٽ ٻي سئين رپئي؛ پر ڪي ته ڏهين هزار رپين قيمت جا بڻ هئا.

مون اوهانکي اڳي اُلائجي لکيو آهي ڪين نه، پر اوهان جيڪي سنڌي رڪارڊ مونکي موڪليا، سي مونکي ڏاڍا وڻيا، خاص طور پڳت ڪنوررام، ماستر چندر ۽ پروفيسر پنجواڻيءَ جا. مان اهي هرروز دل سان ٻڌندي آهيان ۽ منجهانئن ڏاڍو رس ايندو اٿم.

وڌيڪ سڪ. مون لاءِ ڪو ڪم ڪار هجي ته هڪدم لکندا.

پيارن مان،
ڪملا.

توهان ۽ مميءَ کي ته ڪا به جهل پل ڪانهي. ڪجهه به لکندا ته ڀهرين اوهين. مون توهان لاءِ ٽائيپ رائيٽر ته خريد ڪيو آهي. هونءَ جو اوهين ٻن کي وات وجهو ته هيءُ خط يا ليک ته ٽائيپ ڪري ڏيو، اُنکان هميشه لاءِ ڇٽي پوندا. تنهن کانسواءِ ڪم پنهنجي مرضيءَ موجب پڻ ٿي سگهندو، جڏهن به ۽ جئن چاهيو! ٽائيپ رائيٽر جي ٽائيپ به نئين قسم جي پسند ڪئي اٿم، جا اَوهانکي ضرور پسند ايندي. مون توهانکي ڪيترا پيرا ٻڌي لکيو آهي ته پنهنجي خميص جي ڪالر، وغيره جي ماپ موڪليو، پر اوهان اِها ڳالهه ٻڌي اَڻٻڌي ڪري ڇڏي آهي، اُلٽي اوهان اصل ورندي ڪانه ڏني آهي، جنهن ڪري ان باري ۾ مان وڌيڪ وس هلائي نٿي سگهان. اڃا به جي لکي موڪليندا ۽ خط وقت سر پهچي ويو، ته ڪجهه نه ڪجهه اوهان جي پائڻ لائق ڪٽي اينديس.

مميءَ لاءِ ڪجهه ساڙهيون ورتيون اَٿم. تنهن کان سواءِ هوءَ جو سڄو ڏينهن رڌڻي ۾ ڳيتي پيئي آهي، سو سندس سهوليت ڪاڻ هڪ بجليءَ تي هلندڙ پيستي ورتي اٿم، جنهن ۾ هوءَ ڪجهه به سولائيءَ سان پنهنجي مرضيءَ مطابق ٿلهو يا سنهو پيهي سگهي ٿي. هاڻي ممي چٽڻي، ڏهيوڙا، وغيره آسانيءَ سان به ترت تيار ڪري سگهندي. مميءَ لاءِ هڪ نئين اِستري پڻ خريد ڪئي اَٿم. هونءَ به گهر ۾ هيٺرن جڻن ڪاڻ هڪ استري

آهيان. پنهنجي اَچڻ جو ڪنهن کي بہ اطلاع ڪونہ
ڏنو اٿم. گهڻي ڀاڱي سڀني کي هاڻي ٿي لکان. اِنهيءَ
لاءِ خاص سبب اِهو آهي تہ جيڪڏهن هر ڪنهن کي
اچڻ جي خبر پهچي ويندي تہ هر ڪنهن جي دل
سرڪندي- سڌ ساهيڙيءَ جي، اوڙي پاڙي وارن
جي تہ ولائت جي سوکڙيءَ جهڙي ڪا ٻي چيز! پر
مون لاءِ تہ اِها ڳالهہ منهنجي وت کان ٻاهر ٿي ويندي.
سڀڪا شيءِ پئسو ٿي کائي. مون ڪجهہ ناڻو بچايو
برابر آهي، پر ايترو نہ جو اُجهل خرچ ڪريان. پهرئين
سال بہ جيڪي بچايم تنهن مان گهر ناهيم. دادا، گهر
ڪيڏو بہ ڪٿي ننڍو هجي، پر اُن جي سهيڙ ڇا ٿي
گهرجي!! خير، هن سال جيڪي پاسيرو ڪري رکيو اٿم،
تنهن مان ئي تہ اچڻ وڃڻ جي سڄي خرچ جو پورائو
ڪرڻو آهي. فقط پاڙي ٻلي ئي لڳ ڀڳ هزار ڊالر لڳي
ويا آهن. تنهن کانسواءِ ڪجهہ خريداري بہ ڪئي. گهڻي
ڀاڱي تہ ڪري چڪي آهيان، تنهن مان سڄي خرچ
جو تخمينو لڳائي سگهان ٿي. گهر جا ڀاتي تہ جنسي
جيءَ سان جڙيا پيا اٿم. ڀائر بہ ڪي ڪنهن کان وسريا
آهن! آلتيون پڻ مڙيئي چٽ ٿي اَٿم- اَجمير واري،
دهليءَ واري، سنيلا، سندري. ماسي بہ جڳہ جهان
مہ هڪڙي اَٿم ۽ اُنجون بہ ڌيئر- ڪمليش ۽ اِندو.
هڪڙوئي سڪيلڌو ڀاڻيجو ونود ۽ هڪئي ڀيڻويو تہ
اَٿم. سڀني لاءِ سوچي ڪجهہ نہ ڪجهہ گڏو اَٿم. باقي

چيز، سوُپ ۽ ڪافي؛ ۽ شام جو گهر موٽڻ تي جيڪي دل چاهيندي آهي سو ڪري کائيندي آهيان ۽ اُنسان گڏ ميوو پڻ. تنهن ڪانسواءِ ميوي جي رس پڻ پيئندي آهيان. ڪاڏي پيتي هتي ڇو ويندي؟ اوهانکي شايد هتيل لڳندي هجان ڇاڪاڻ جو هتي پوشاڪ اَڪثر بدن سان چهٽيل ۽ ڪي قدر ڏيگهه ۾ ننڍي پائڻ جو رواج آهي. باقي هونءَ ته مان پاڻ کي بلڪل ٺيڪ ۽ تندرست ٿي سمجهان ۽ اِن باري ۾ اوهان کي ڪا به چنتا ڪرڻ نه گهرجي.

جڏهن خط پُئي لکيم ته ناڻڪ ايئر اِنڊيا جي نيويارڪ کان دهلي ۽ واپس نيويارڪ جي ٽڪيٽ ڏيئي ويو. مان هتان ايئر اِنڊيا جي فلائيٽ نمبر ١٠٦ واري بوئنگ ٧٠٧ هوائي جهاز رستي بڌر ٢ آڪٽوبر تي شام جو ساڍي اَٺين بجي رواني ٿيندس. اِهو جهاز لنڊن، فرئنڪفرٽ، روم ۽ ڪئيٽ ۾ بيهندو، جمع تاريخ ڇوٿينءَ سويل اَسر جو بمبئيءَ پهچندو. وڏيڪ ڇا لکان. گهر اچي رهي آهيان.

پيو سڀ روبرو.

پيارن مان،
ڪملا.

ڪافي ناهي. هن نئين اِستريءَ ۾ ٻاڦ سان ڪپڙن اِستري ڪرڻ جو بندوبست رکيل آهي، جنهن ڪري ڪهڙي به ڪپڙي کي اِستري ڪندي اُن تي ڪو به اُلٽو اثر نه پوندو، نه وري ان ۾ ڪو ڪپڙي جي سڙي وڃڻ جوئي ڪو اِمڪان آهي. باقي ٻين لاءِ جيڪي ڪجهه ورتو اَٿم سو ته پاڻ اِتي اَکين سان ڏسجو.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته نانڪ، سشميتا ۽ سندن ٻارن سان گڏجي پئليسيڊس وندر پارڪ ۾ ويئي هيس. واهه جي وندر لڳي پيئي هئي. اَهڙو ته مزو آيم جو پاڻ کي وري ننڍو ٻار سمجهي ميريگورائونڊ، آڪاس وماڻ ۽ طوفان-چڪر ۾ وڃي چڙهيس! فقط هڪ اَرمان رهجي ويم- ڪئميرا (تصوير-چٽڻي) کڻڻ وسري ويم، نه ته واهه جا فوٽا ڪڍي اچان ها.

اَوهان لکيو آهي ته منهنجن موڪليل فوٽن ۾ مان ڪجهه هيڻيل ٿي لڳان. مان ته ڳري اصل ڪانو ويئي آهيان. منهنجو وزن سال لاڪر ساڳيوئي آهي. اَوهان جي خط سبب مون وري ڪالهه پنهنجي تور ورتي ته ساڳي سؤ ڇهه رتل ئي ٿي. اوهان کي اجايو خيال ٿي پيو آهي. مان پاڻ تي خرچ پڪي ۾ خير ڪا ڪفايت ڪندي آهيان. ننڍي هوندي جو پڙهيو اٿم ته ”جيءُ خوش، ته جهان خوش“، سو پاڻ کي ڪس ڇوٽي لايان! مان ته خوب کائيندي پيئندي آهيان- صبح جو چانهه تي ڪيڪ ته ضرور کائان؛ منجهند جو ٽوسٽ، بيدا،

ڪندا آهيو ۽ اِها ترتيب ٻڌڻ تي، وڌيڪ اُپٽار ڪرڻ ٻنا، جهٽ ۾ اُڪلايو ۽ مان سامان نيئي، ٻاهر آيس، جتي منهنجي ساهيڙي ڊان ۽ ڊاڪٽر آيڙ، جي مونکي وٺڻ لاءِ آيل هئا، سي مونکي گڏيا. منهنجي ساهيڙيءَ کي منهنجي ايڏي تہ اون هئي، جو ٿڌ کان بچڻ ڪاڻ هوءَ مون لاءِ گرم ڪوٽ کڻي آئي هئي. پوءِ تہ هنجي موٽر ۾ چڙهي، گهر ڏانهن رخ رکيوسين. ڊان مونکي گهر ڇڏي، پاڻ نيو جرسيءَ هلي ويئي. مان ٻہ جا ٿڪل هيس، سو جئن تئن سامان پاسيرو رکي، وڃي هند تي ليٽيس. انهن ئي اک لڳي ويئي، تانجو وري صبح جو جاڳ ٿي.

روزمره موافق سهي سنيري مان اسپتال ڏي راهي ٿيس. مونکي جيتوڻيڪ انهيءَ ڏينهن ڪم تي چڙهڻو هو، تہ بہ منهنجي وڏي ڊاڪٽرياڻي نئنسي ڪيسٽر سيني کي چئي ڇڏيو هو تہ جئن تہ مان لنبي مسافري ڪري اچڻي هيس، تنهنڪري جيڪڏهن پهرئين ڏينهن مان غيرحاضر بہ رهان تہ اُنکي نظرانداز ڪيو وڃي، ۽ جي کڻي اَچان بہ تہ اُن ڏينهن مون تي سڄي ڪم جو ٻوجھ هڪدم نہ وڌو وڃي. اِها ڊاڪٽر ڪيسٽر جي ڀلائي چئبي. پر رات جو جا سني ننڊ ڪري آئي هيس، تنهنڪري مان هميشه موافق سولائيءَ سان ڪم کي جنبي ويس. اِسپتال جا سڀ ڊاڪٽر مون سان ڏاڍي حب سان اَچي گڏيا ۽ انهيءَ ڪري وايومنڊل ڏاڍو وڻندڙ بڻجي پيو.

(١٦)

نيوُ يارڪ،
٢٥ ڊسمبر ١٩٦٨ع
پيارا دادا،

اُميد ته اوهين سڀ خوش چڱا ڀلا هوندا. مان بلڪل مزي ۾ آهيان. مان هت سُک سان پهتيس. هوائي جهاز نيو يارڪ هوائي اڏي تي مقرر وقت کان ڇهه ڪلاڪ دير سان پهتو، ڇاڪاڻ ته لنڊن کان ئي دير سان ڇٽو هو. هيل مسافريءَ ۾ ڪو خاص مزو ڪونه هو. هوائي جهاز مسافرن سان ڪافي ڀريل هو، جنهن ڪري ٽنگون ڊگهيرڻ جو به موقعو نه مليو. اِن ڪري هيڏي لمبي مسافري سنئين ڪنڌي ڪرڻ ڪري ٿڪ ڪافي ٿيو، پر رات جي گهڙي ننڊ ڪرڻ سان سڄي ٿڪاوٽ غائب ٿي ويئي؛ جڻ ته ٿي اِي ڪانه هئي. هوائي اڏي تي ايئر انڊيا جي ڪنهن عملدار سامان ڏيوڻ لاءِ ٽرالي آڻي ڏني، جنهن ڪري مان بنا اَهنج پنهنجو سامان ڪسٽم ۾ جاچائڻ لاءِ کڻي آيس. اُتي پڻ ڪسٽم آفيسر چڱو مڙس هو، جنهن سڀ ڪجهه مڃيو ڏنو ۽ بنا اعتراض سامان کڻي وڃڻ ڏنو. هونءَ نه ته پاپڙن، ڪڇرين ۽ اهڙين شين آڻڻ تي اَلبت رد بدل ٿيندي آهي. سچ ته اِهي کڻي اَچڻ تي منع آهي. پر ڪسٽم وارن مونکان فقط پڇيو ته پاپڙ ڪچريون ڪيئن تيار

جن اِهي عضوا وڌيڪ ڪارگر ڪرڻ خاطر ڪي اُصول سمجهڻ تي گهريا. عام طرح هيءُ ليڪچر اِسپتال جا ٻِڪا ڊاڪٽرئي ڏيندا آهن، پر هن دفعي ڊاڪٽر ڪيسٽر جي خاص هدايت موجب اِهو ڪم مونکي سونپيو ويو. جيتوڻيڪ مون اڃا پنهنجو ڪم پورو ڪري اِمتحان پاس نہ ڪيو آهي ۽ مان پڪيءَ ريت هن طبي مرڪز جي ڊاڪٽر مقرر نہ ٿي آهيان. ڊاڪٽر ڪيسٽر جو مون ۾ ايڏو ايمان ٻجهي ويو آهي جو اِهو جوابداريءَ جو ڪم مونکي ڏياريو اٿس. انهيءَ لاءِ مونکي جدا پئسا ملندا. ڪلاڪ پاڙهڻ لاءِ ٻہ سؤ رپيا يعني ٢٥ ڊالر.

هيءَ ناتال جي موسوم آهي. ڪافي ٿڌ آهي، پر ناتال جو رونشو اِنهيءَ ڪري ڪو گهٽيو ڪونهي. مان ڪالهہ رات جو راڪفيلر سينٽر ۾ ”ناتال جو وڻ“ ڏسڻ ويئي هيس. واهہ جو ڇهڇٽو لڳو پيو هو. ايڏو ناتال جو وڻ پيو ڪٿي بہ ڪونہ نظر ايندو. ٻتين جي عمدي جهومر لڳي پيئي هئي، مٿان جو برف پئي وسي، سو رونق ئي بدلجي ويئي هئي- جنسي پرستان جو نظارو پئي لڳو. مون انهيءَ نظاري جا فوٽا ڪڍيا آهن ۽ جڏهن ئي اِهي ڌوپجي ملندا تہ اُوهان ڏي اِهي موڪلي ڏينديس. جيتوڻيڪ هتي هن موسوم ۾ سنهي برف لاڳيتو پوندي رهي ٿي ۽ هوا پڻ طوفاني لڳي ٿي، جنهن ڪري ٿڌ ڪافي وڌي ٿي، تہ بہ نظارو هميشه ڏسڻ وٽان رهي ٿو. گذريل آرتوار تي ڪافي برف پيئي ۽ واءُ پڻ تکو لڳي رهيو

هر روز ڪجهه وقت بچائي مون گهر جي صفائي ڏي ڌيان اڳي پوري ڪئي آهي. باقي پڌرا اچا رهيل آهي، جو پڻ جلد اُجرو ٿي ويندو. ڪجهه وقت گهر جي پاڙين سان گڏ گڏارڻ ڪانپوءِ جو هتي اڪيلو رهڻ شروع ڪيو اٿم، ته البت پاڻ کي ڪجهه اُباڻڪي پيئي سمجهان. پر وقت گذرڻ سان سڀ ٺيڪ ٿي ويندو. جتي ٻه سال پورا ٿي ويا، اُتي ٽيون سال پڻ سک سان گذري ويندو.

مونکي رهيل تنخواه جو چيڪ مليو ۽ هن ٽئين سال ٻه اِضافي جو اطلاع پڻ پهتو. پڌجي پيو ته جلد پگهار وڌايا ويندا، جنهن ڪري مونکي ساليانو ڏهه هزار ملندا.

مان اِتي هيس ته نانڪ مسند سان موٽر جو حادثو ٿيو. هوُ اُن وقت سگهرو پارن سوا و موٽر ۾ هو. قسمت زور ٿي ڏنيس جو سيني کي متاچرا ڌڪ لڳا، باقي موٽر کي چڱي چوٽ آئي؛ ۽ انهيءَ ڪارڻ ئي نانڪ مونکي هوائي اَڏي تي وٺڻ ڪين آيو، چاڪاڻ ته سندس موٽر اڃا ڪارخاني ۾ آهي. موٽر حادثي جي نانڪ جي سهڙي سان ڳالهه نه ڪجو چاڪاڻ ته هنکي ڳڻتي ويڙهي ويندي. نانڪ اِن ڪري ڪيس ڪونه لکيو آهي. اُوهان کي بڌي خوشي ٿيندي ته نانڪ کي ڏيڍ جائي آهي.

مونکي تازو ڪن سيڪراٽن کي ليڪچر ڏيڻ لاءِ مقرر ڪيو ويو. اِهي سيڪرات ڌارين عضون جا واپاري آهن،

(١٧)

نيو يارڪ،
١٧ فيبروري ١٩٦٩ع

پيارا دادا،

اُميد ته اَوهين ۽ گهر جا ٻيا سڀ ڀائي مزي ۾ هوندا. مان هتي زور ويٺي آهيان. ٻڌجي پيو ته اسان جو پٽو جلد وڏو آهي. پوءِ به ٻار کي زور نه سمجهان ته اِهو ٿيو بي شڪر ٿيڻ!

ڪم تان موٽڻ تي ٽپال جو خانو کوليم ته ٻه تارون ڏٺيم. مون کان ته جنسي چرڪ نڪري ويو. جيستائين تارون کولي پڙهان، تيستائين سيني قسمن جا خيال اُڀري آيا۔ آخر خير ته هو! تارون پڙهي سامت جو ساهه کنيم. مونکي سمجهه ۾ ڪين ٿو اچي ته منهنجا خط اوهان کي ڇو ڪين پهتا آهن! خط مون پنهنجن هٿن سان ٽپال ۾ وڌا آهن. اِئين ته ٿي نٿو سگهي ته سرنامي لکڻ ۾ ڪا ڀل ڪئي هجيم. گهر به ڪنهن ڪان ڪڏهن بدليو آهي! باقي ٽڪلين گهٽ هڻڻ جي حالت جي ڀل ٿي سگهي ٿي. پر اِن ڪري خط غائب ڪيڏانهن ٿي ويندا! هتي ٽپال کاتي جي رسم آهي ته ٽڪلين گهٽ لڳل هڻڻ جي حالت ۾ خط موڪليندڙ کي واپس ڪيو ويندو آهي ۽ کيس آگاهه ڪيو ويندو آهي ته ڪيتري جون ٽڪليون گهٽ لڳل آهن. رولو اِتي جي ٽپال کاتي

هو، ته ٻه ڊريءَ جي شيشي مان ٻاهر نهارڻ تي واڌ
جو لٿاءُ نظر آيو. ڪيترا ماڻهو اوني ڪپڙا ٻهري گهمڻ
ڦرڻ نڪرندا آهن. ههڙي ٿڌ هوندي ٻه مان ڪالهه ٻارڻ
کي چڱيءَ طرح وڙهي سيڙهي ڪم تي ويٺي هيس.
ڪيترا ڊاڪٽر ڪم تي اَچي نه سگهيا هئا ۽ ڳچ بيما
ٻڻ علاج لاءِ ڪين آيا. هيءُ منهنجو هتي ٽيون سيارو
آهي ۽ اِن ڪري مان سياري جي ٿڌ ۽ اِن سان لاڳو
مسئلن تي هري ويٺي آهيان.

وڌيڪ سڪ.

پيارن مان،

ڪملا.

قلم تازو: نئين تنخواه جو چيڪ اِڄهو هينئر مليو
اٿم، جنهن مان ڏسجي ٿو ته هن سال مونکي ٻارهان
هزار ڊالر ملندا.

ڇڏيو. هن طوفان سبب ٽي ليڪوُ اوهانجيون مون لاءِ
موڪليل شيون اَنجام موجب آرتوار ڏينهن پهچائي نہ
سگهيو. رستن تي آمدرفت صفا بيهجي ويئي. اِها
روبڪار ٽي ڏينهن هلي. مان بہ سومر ڏينهن ڪم تي
ڪان وڃي سگهيس. شهر جي صفائي کاتي جا ماڻهو
جو رستن ۽ گهٽين مان برف هٽائڻ ۾ جنبي ويا هئا
تہ رستن جي پاسن کان گهرن جي گند ڪچري جا اَنبار
لڳي ويا، جنهن ڪري شهر هون۽ کان بہ وڌيڪ بڇڙو
۽ بدزيبو بڻجي پيو. جيتوڻيڪ برف پوڻ هاڻي بند
ٿي آهي تہ بہ رستا صاف جو اطلاع ڪونہ ڪيو ويو
آهي، ڇو تہ ڪيتريون گهٽيون اڃا صاف ٿي نہ سگهيون
آهن ۽ وري برف پوڻ جو امڪان آهي. هھڙي ٿڌ ۽
طوفان گذريل ڏهن سالن ۾ هتي جا ماڻهو ڪين سنڀرن.

طوفان ۽ برف هوندي بہ ماڻهن چڱي موج ورتي.
هوا ڪجهه قدر پوري ٿيندي ئي ماڻهو گهرن مان ٻاهر
نڪري آيا ۽ برفاني بوٽ پائي ۽ ويس وڳا ڪري برف
تي گسڪڻ ۽ چڪر هڻڻ ڪي لڳي ويا. طوفان کان ڪجهه
ڏينهن اَڳ، مون بہ برف تي گسڪڻ ۽ گهمڻ جو خوب
مزو ورتو. مان پنهنجي ساهيڙي ڊان (اُشا) جي گهر
ويئي هيس، جتان ٻئي گڏجي ڀراڙيءَ ڏي نڪري
وياسين. جڏهن پلي تي آياسين تہ پلي برف جي ٿلهي
تہ سان ڇانئي پيئي هئي. اُشا (ڊان) پنهنجو برفاني
گاڏو ساڻ کڻي هلي هئي. گاڏي ۾ چڙهي چڱا چڪر

وارن جو ٿو ڏسجي. نيون ٽڪليون ڏسي دل سرڪجو وڃين- ٻوءِ ٽڪليون لاهي، خط ڪڇري جي ڊٻي واري ڪيو ڇڏين!! مونکي اوهانجي دل جي ٻڌوڻيءَ جاڻ آهي. جيتوڻيڪ اسين ٻارڻ ست ڀينر ڀائر آهيون، ته به اوهانکي هرڪنهن جو اينترو اونوءَ اوسيڙو رهندو آهي، جڻ اسان مان هرهڪ اوهانجو اڪيلو ٻار آهي!! ممي ڪين ڪڏهن چوندي آهي، جيڏو ويا ءُ، اوڏو هنياءَ!! خطن نه پهچڻ جو مونکي ڏاڍو ارمان آهي، جنهن ڪارڻ اوهانکي هيڏي چنتا ڪڍڻي پيئي.

هيل هتي ٿڌ چڱا راڱا ڪيا آهن. هيل ٿڌ اوچتو شروع ٿي ويئي ۽ شروعات کان ئي ڇڱي ٽڪي هئي، جنهن ڪري ماڻهن کي فلوءُ وچڙي ويئي. هيل ٽوٽي فقط نيويارڪ ۾ ئي نوي هزار ماڻهن کي فلوءُ وٺي ويئي آهي ۽ لڳي اِئين پيو ته پنج لک کن ماڻهن کي ته ضرور لوڙائيندي. شڪر جو مان بچي ويئي آهيان. باقي ڊاڪٽر نئنسي کيسٽر کي بڻ ڊاهي وڌائين. ويچاري سڄا سارا ست ڏينهن بستري ۾ پيئي رهي. بس بوءِ ته جڻ ٿڌ ٽٽن وڌ. اڳئين هفتي اوچتو اچي برفاني طوفان چڙيو- سالده ڏيڍ ڏينهن هليو. سڄي شهر تي ٻندرهان سورهان اِنچ برف جو ته چڙهي ويو. نيويارڪ جي رونق ئي ڦري ويئي. هرهنڌ اُچ ئي اُچ لڳي ويئي. نيويارڪ جو اِهو نرمل نظارو ڏسڻ وٽان هو. برف جي سفيد ته شهر جي بدزيبائي ڍڪي، اُلٽي زيبور ڪري

ملندي هئي. تنهن هوندي به ڪيس ڪو منهنجو خاص قدر ڪونه هو. ايتري قدر جو مونکي ٻڌائڻ کانسواءِ هن ٻئي هڪ ڊاڪٽر کي پنهنجي ڪاتي ۾ ڪم ڪرڻ جي پڪ ڏئي ڇڏي هئي، جڏهن ڪمري ۾ وڌيڪ ميز ڪرسي وجهڻ جي جاءِ به ڪانه هئي. پر مون جڏهن ڪيس پنهنجي بدليءَ جو ٻڌايو ته سندس منهن جو پنو لهي ويو. هاڻي مس ڪري هن محسوس ڪيو ته سندس لاءِ منهنجو سات ڪيتري قدر نه ڪارائتو هو. پر ڇاڪاڻ ته مون جيڪا حجت اُٿاري هئي، اُن لاءِ وٽس ڪو به رد قد ڪونه هو، تنهنڪري منهنجي سهڪار جو ديرينو قدر ڪندي، هھڙي مغرور ڊاڪٽر پنهنجو ٻاهريون ڏکو پاسيرو ڪري، منهنجي دل وٺڻ شروع ڪئي. چيائين ته جيڪڏهن تو هن نئين علم پرائڻ جو پڪو پھ ڪيو آهي ته پلئي. داخلا، وغيره ۾ ڪابه اَرچڻ ٿيئي ته بنا حجاب مون سان ڳالھ ڪجِ ته مان پاڻيهي توکي ڪم راس ڪري ڏيندس!!

دادا، اُوهانکي ٻڌي خوشي ٿيندي ته اِمتحان وٺندڙ بورڊ مون سان رعايت ڪري مونکي هن سال جي جون واري امتحان ۾ وهڻ جي اجازت ڏني آهي، نه ته مونکي ايندڙ ڊسمبر واري امتحان ۾ وهڻو پوي ها، جنهن ڪري ٽن سالن جي مدي اَڳم پوري ٿي وڃڻ ڪري نتيجي ظاهر ٿيڻ تائين هتي رهڻو پوي ها ۽ اُن

هئاسين. واه جي موج آئي. ٿورا ڏينهن رکي مان وري ڊان وٽ ويٺي هئس. هن دفعي وري برف تي گسڪڻ جو مزو ورتم. پهرين ڪجهه قدر تڪليف ۽ ٿڪ ٿيو، پر گسڪڻ ۾ جو مزو هو، تنهنڪري اَهنج ۽ عاجزي خاص محسوس ڪين ڪيم. ٻه چار دفعا گسڪڻ سان سڀ ڪجهه سهنجو ۽ آسان ٿيو پوي. پوءِ وڌيڪ مزو ۽ وڌيڪ موج لڳيو وڃي.

ٻه چار ڏينهن ٿيا ته مون ڊاڪٽر گڊ گولڊ سان ڳالهايو. هن چيو، ”تون ڀلي اَچي مون وٽ ڪم ڪر. مان توکي بجليءَ رستي بدن جي مشڪن ۽ ڏورن جي چرپر ۽ اُنهن جا ڪارناما خوشيءَ سان سمجهائيندس.“ هن خاطريءَ ملڻ تي مون ڪلهه ڊاڪٽر ڪيسٽر سان ڳالهه ڇوڙي ته پهرين جولاءِ کان مان سندس ڪاتي مان بجليءَ رستي ڏورن ۽ مشڪن جا جاچڻ واري ڪاتي ۾ بدلي ٿي ويندس. پهرين ته منهن ٿامٽي هڻي ويس، پر جڏهن سمجهايومانس ته ڀارت موٽڻ تي مونکي اِهو علم وڌيڪ ڪارائتو ٿيندو، ڇاڪاڻ ته اهڙي ڪم تي چڙهڻ جو آسرو مليو هوم، تڏهن ڪاوڙ ڪجهه قدر ڍري ٿيس. هاڻ مورڳو چنتا ويڙهي ويس ته سندس ڪم ڪير سنڀاليندو! هيل توڙي سندس ڪاتي جو گهڻو بوجو منهنجي ڪلهن تي اُي هو ۽ پاڻ بالم تي پيئي هلندي هئي. پر ايڏي جوابداري هموار ڪرڻ ڪري مونکي پنهنجي ڪم ڪرڻ ۽ پڙهڻ جي ڪاب فرصت ڪان

(١٨)

نيوُيارڪ،
٢٨ جون ١٩٦٩ع

پيارا دادا،

اَڄ ڪهڙو نه سياڳو ڏينهن چئبو! صبح ساڻ تار وارو اوهانجي شيءِ اچائڻ جي تار ڪٽي آيو. اُوهانکي منهنجي ڪيڏي نه اون ٿي رهي. سرڪاري طرح اِمتحان جي نتيجي جو پتو مونکي پوندو سپٽمبر-آڪٽوبر ڌاري ۽ اوهانجي شيءِ اچائڻ جي تار ٿيٽري ۾ پهچي به ويئي. پر مونکي اوهانجي خبر آهي. چڱي ڪم ۾ ويرمُئي ڪين وجهو؛ تنهي تائي اُڪلائي ڇڏيو. اُوهان جهڙا دادا شل هرڪنهن کي نصيب ٿين. تار پڙهي ڦولي نه سمايس! ڪم ٿي چڙهڻ جو وقت جو اَچي پريو نه جهٽ ۾ تيار ٿي گهران نڪتيس، پر نيپال جي پيتي ضرور ڏنيم. صندوق جي ڳرڪي پٺيم ته هڪ سرڪاري خط نڪري آيو. خط ۾ منهنجي امتحان ۾ پاس ٿيڻ جي خبر ڏنل هئي!! آفيس وارن کي شايد سمڪ ئي نه رهي هئي ته ڪين مونکي امتحان جو نتيجو سرڪاري طرح سپٽمبر ۾ ئي پڌائڻو هو. هنن جنهن ٻين لاءِ نتيجي جا خط تيار ڪيا، تنهن مونکي پڻ ڪس نه لائڻ جي ويچار ڪان منهنجو اطلاع پڻ ناهي تيار ڪيو ۽ وڏيڪ جاچ بنا ٻين موافق اِهو روانو ڪري ڇڏيو!!! رات جو دير سان مونکي ڊاڪٽر

ڪري موڪلي ڪنهن قسم جي ٿوري مدي لاءِ نوڪري ڳولهي پوي ها. هاڻي اهڙي چنتا ڪرڻ جو سبب ڪونهي. مون ان ڪري زور شور سان پڙهڻ شروع ڪري ڇڏيو آهي. اول خير ته جون ۾ امتحان ڏيئي اچي ٿيندس.

وڌيڪ سڪ. جواب جلد ڏجو.

پيارن مان،
ڪملا.

به پيپر سٺو ڪيم ۽ وقت سر پورو ڪري ورتم. ٻاهر نڪرڻ تي پاڻ کي ڪھڙو نه هلڪو سمجهيم! ڄڻ هماليه جبل جو بوجو لاهي آئي هيس!! امتحان ۾ پاس ٿيڻ لاءِ گهٽ ۾ گهٽ ٧٥ سيڪڙو مارڪن جي درڪار آهي. جئن پيپر ڪيا هيم ته اندر واري کي پڪ ٿي ويئي ته پور هيو ساب ئي پوندو ۽ ٿيو به ائين ئي!!

هن امتحان پاس ڪرڻ ڪري مان هاڻي پنهنجي خاص طبي علم ۾ ماهر ليکي ويندي يس. جئن دل جي بيمارين ۾ ماهر کي ڪارڊيا لاجسٽ ڪري سڏيو وڃي ٿو، تئن مان هاڻي فزيائوسٽ ڪري ڪوٺبيس. هيءُ امتحان سڀني امتحان جو پهريون ۽ مکيه پاڳ آهي. ٻيو امتحان پهرئين امتحان پاس ڪرڻ کان ٻن سالن بعد ئي ڏيئي سگهبو. پر انهيءَ لاءِ آمريڪا ۾ رهڻ لازم يا ضروري ناهي. ٻيو امتحان مان ڪڏهن به اچي ڏيئي ٿي سگهان. آمريڪي قاعدن موجب مان پنهنجي سر ڊاڪٽري نٿي ڪري سگهان، ڇاڪاڻ ته مان هتي ود يارٿڻ جي حيثيت ۾ آئي آهيان ۽ انهيءَ آڌار تي ئي مونکي آمريڪا ۾ اچڻ ۽ رهڻ ڏنو ويو آهي. مونکي پاڻ جلد واشنگٽن وڃڻو پوندو، جو مونکي ڏنل ٽن سالن جي مهلت اچي پوري ٿيڻ تي بيني آهي ۽ مدو شايد وڌائڻو ئي پوندو.

هاڻوڪين حالتن هيٺ، دادا، توهانکان صلاح وٺڻي آئم. اتي مونلاءِ ڪا نوڪري نهي نڪي ته رکي ڪانهي،

نئنسي ڪيسٽر ٽيليفون ڪئي ۽ خانگي طور سٽس وڌائين
ته مان امتحان ۾ پاس ٿي هيس. ڇئبو ته قسمت زور
آئم. اوهانکي منهنجي امتحان ۾ پاس ٿيڻ تي واڌايون
هجن. مميءَ کي منهنجي پاران پيار ڪجو. اِنهيءَ گونگيءَ
ڳانءِ، سانتيڪي سنتوشيءَ جي شپ اِچا ڪانسواءِ مون لاءِ
ڪجھ، ورڻو به آهي؟

امتحان ١٣ جون تي فل ڊيل فيا شهر ۾ ٿيو. مون
نيويارڪ مان رات جي گاڏي ڪئي ۽ اُسر ساڻ اچي
فل ڊيل فيا پهتيس. هوٽل جو بندوبست اُڳيئي ڪري
ڇڏيو هوم. ٽپڙ اُتي رکي، سنان پاڻي ڪري، نيرڻ
اُڪلائي، امتحان لاءِ مقرر ماڳ تي پوري وقت تي
پهچي ويس. اِمتحان صبح جو ٩ بجي شروع ٿيو. اُچا
ڪلاڪ مس نمبر بو ته ٻتيون وسامي ويون. پندرهان
منٽ اونده ۾ ويٺا رهياسين. بجلي موٽي آئي ته اُسان
به لکڻ چالو ڪري ڇڏيو. مون پنهنجو پيپر ساڍي ١١
بجي لکي پورو ڪيو. امتحان پوري ٿيڻ ۾ اُچا اُڌ
ڪلاڪ ڪن پيو هو. مون سمجهيو ته سڀ ڪجھ ٺيڪ
لکيو اٿم، تنهن ڪري اجايو ويهي وقت وڃائڻ کين
پڳم ۽ ڪاغذ ڏيئي مان ٻاهر آيس. پاسي کان هوٽل
هئي، اُتي ڪجھ کائڻ لاءِ ورتم. پر ڪاڏو ڳيسي ٿي نه
پيو. امتحان جي اُڻ تڻ ۾ اِئين ٿي ته ٿيندو آهي.
جهڙو تهڙو گره ٻه کائي، ميوي جي رس ڍڪ ٻي پي،
موٽي آيس. امتحان وري ڏيڍ بجي شروع ٿيو. وري

هيءُ رزق نهي آيو آهي، سو موٽائڻ ته نه کپي. جهڙن مهل ڇوندا تهڙن مهل، ٻنا ويڙم جي، هلي ايندي؛ پر تيستوڻي ته رقم پيئي چٽندي نه! ٻي سال ڪيڻن جهڙت ۾ نبري ويا، باقي ٻه ٻيا ڪا ويڙم وٺندا!! ايترو پڻ سوچيو اَٿم ته اِنهيءَ وچ ۾ هڪ دفعو چڪر ضرور هڻي ويندي. پر آخر فيصلو اوهانکي ڪرڻو آهي. توهين جئن ڇوندا، تئن ئي ٿيندو. هنجو جواب جلد ڏجو.

مان هتي بلڪل خوش ويٺي آهيان. اُميد ته اوهين سڀ پڻ زور هوندا. سڀني لاءِ پيار؛ ممي ءِ اَوهان لاءِ خاص پيار.

خط جي اِنتظار ۾، اوهانجي ڌيءُ،

ڪملا.

گهٽگهٽ ڊاڪٽرن جي خطن مان لائق نوڪريءَ جو آسرو گهٽ وڏي تو نظر اچي. تنهن ڪانسواءِ ٻيو امتحان ڏيڻ لاءِ وري آمريڪا اچڻو پوندو. تنهن وچ مونکي هتي آج ملي آهي ته مان اڪيڊمڪ فيلو تي ڪم ڪريان، جنهن لاءِ مونکي هرمهني ٻارهان سؤ ڊالر اجوري طور ڏيندا. عام ريت اهو عهدو يا پد فقط آمريڪن لڳرواسين کي ئي نصيب ٿيندو آهي، پر جنهن ته هتي جي وڏي ۾ وڏن ماهرن منهنجي ڪم جي ساراهه ڪئي آهي، تنهن ڪري ڪنهن کي به مونکي انهيءَ رتبي ملڻ تي اعتراض ڪونهي. هاڻي جيڪا اوهانجي صلاح. ڇهه ته ٻه سال ٻيا به هتي رهي ٻيو امتحان اڳوڻوءَ پاس ڪري پوءِ بمبئيءَ موٽان، جي ڇنو ته هڪدم موٽي اچان. هيءُ جيڪو عهدو مونکي آڇيو ويو آهي، تنهن ۾ ڪو به بندن ڪونهي. ڪنهن به مقرر مدي تائين ڪم ڪرڻ لاءِ بڌل ناهيان. جنهن ويل دل چاهي، بنا مقرر مدي جي اطلاع ڏيڻ جي، مان ڪم ڇڏي ٿي سگهان. جي اتي هڪدم هلي ايندس ته لائق ڪم ۽ عهدي لاءِ ترسڻو پوندو. اجوري مان مان ڪجهه پئسا بچائي سگهندس، جنمان ضروري اوزار، وغيره وٺي سگهندس ۽ واپس موٽڻ تي جي لائق نوڪري نه ملي سگهي ته خانگي ڪم آندل اوزارن سان بنا هرج هلائي سنئي آجيوڪا حاصل ڪري سگهندس.
وري به جيڪا اوهانجي مرضي.

سگهڙ ساهيڙي

ڊان ۽ مان نيويارڪ ۾ هوائي اَڏي تي
ايئر انڊيا جي مرحبائي ڪمري ۾

(١٦)

نيُو يارڪ،
٣١ جولاءِ ١٩٦٩ع

پيارا دادا،

توهانجو خط پهتو. توهان لکيو آهي ته اوهانکي سستي ٿي پيئي آهي، ڪم خاص اُجهيو ڪين ٿو. مان سمجهان ٿي ته ڪجهه سالن لاڪر جو اوهان سماج شيوا ۾ پاڻ پئي پتوڙيو آهي، اُن ڪارڻ ٿڪ اوهان تي غالب پئجي ويو آهي. جڏهن ڪوبه ڪم لڳن سان ڪجي ٿو ته سمڪئي نٿي رهي ته وت ڪان باهر ته ڪين ٿو ڪجي. هاڻي اوهانجي عمر پنجاهه ورهين کان مٿي چڙهي چڪي آهي ۽ اِن ڪري سياويڪ جسم ۾ قوت ڪجهه قدر گهٽبل هوندي. اِنهيءَ ڪارڻ ڪم ڪجهه قدر گهٽائڻ ئي گهرجي. ٻين جي شيوا ڪرڻ بيشڪ اُتم ڪاريه آهي پر وت آهر ڪرڻ ۾ نه رڳو وڏيڪ مزو اچي ٿو، پر ڪاريه پڻ دلپسند نموني هلي ٿو. تنهن ڪان سواءِ جسم پڻ سگهارو ۽ چست رهي ٿو ۽ ٿڪ ۽ سستيءَ جا اِمڪان ڪين ٿا اُٿن. مان خود چاهيان ٿي ته شيوا جو ڪاريه جو اوهان هٿ ۾ کنيو آهي اِهو اوهين هلائيندا اچو، چاڪاڻ ته اِهو ڪم اوهانجي دل وٽان آهي، پر ڪن نوجوانن کي سماج ڪاريه ۾ چاهه وٺائي تيار ڪريو، جئن اوهانجو بوجو ڪجهه قدر هوُ پاڻ تي

کاني ٽي

ڊاڪٽر لئنسي ڪيسٽر ڪملا جي گهر

ڪاني ٽي

ڊاڪٽر سميان، ڊان، ڊاڪٽر ٽسل ۽ ڪملا

نائگرا آبشار

ڪملا نائگرا آبشارن جي عجائب - گهر

نائگرا آبشار

يورپ جي دوري تي

ڪملا آئمسٽرڊئم ۾

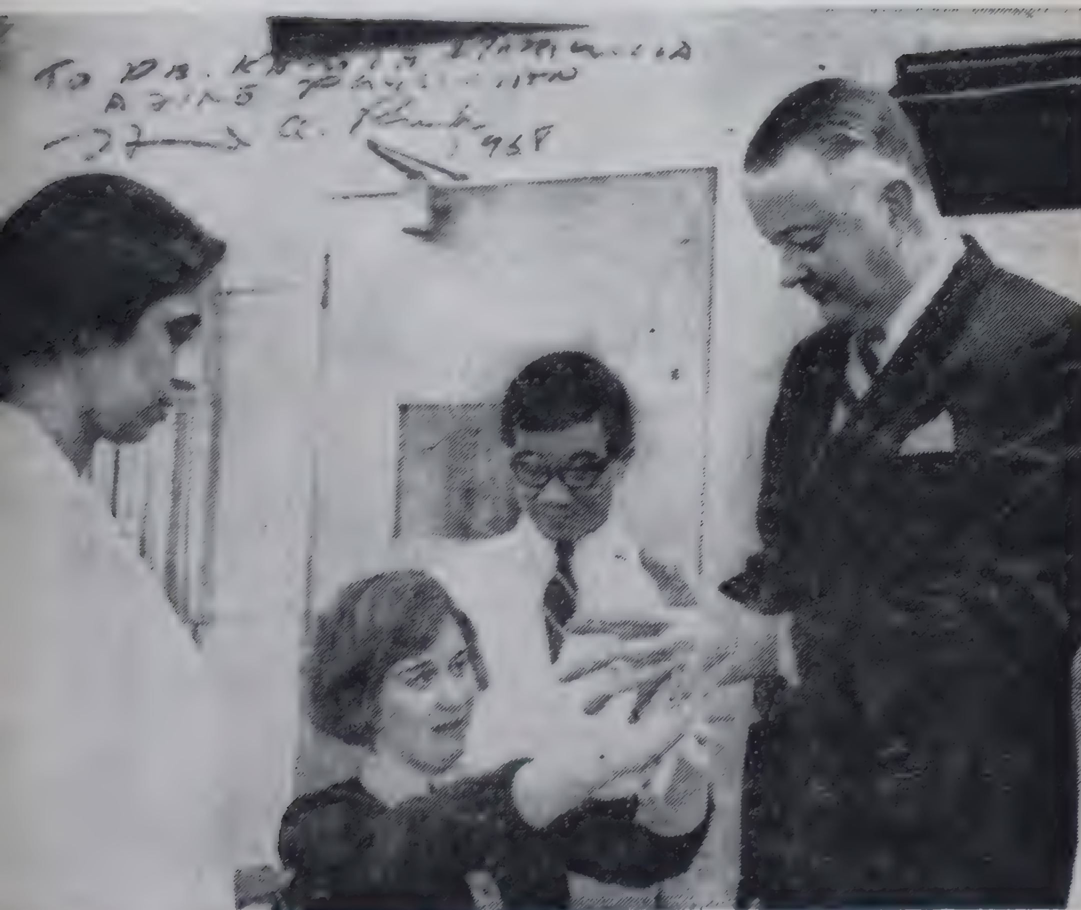

كملا ڊچ پوشاڪ ۾

هموار ڪَن ۽ اِن ريت ڪاربه عمدي ريت هلندو هلي.
مهنجي ته اِها صلاح اٿوَ ته پوءِ سستي ۽ ٿڪ جي دانهن
جو سبب ئي نه اُٿندو.

منگل ڏينهن مان هڪ ساهيڙيءَ سان گڏ جي ڊاڪٽر
لنسي ڪيسٽر جي گهر ماني کائڻ ويس. اِها ۱۵ جولاءِ
هئي. اُتي پهتيس ته منهنجي حيرت جي حد نه رهي
جڏهن ڪاني تي ڳچ سڃاڻپ وارا ماڻهو آيل ڏٺم-
ڊاڪٽر منٽيئر ۽ سندس گهوٽ، ڊاڪٽر سميان ۽ سندس
ڪنوار، ڊاڪٽر مارٽن ۽ سندس زال، ڊاڪٽر ساندرس
۽ ٻيا. ڊاڪٽر ڪيسٽر منهنجي جنم-ڏن جي پارٽي
ڪئي هئي! سيني سرٽيفڪيٽن ۾ منهنجي جنم جي
تاريخ اِها ڏنل آهي. ڊاڪٽر ڪيسٽر منهنجي درخواست
سان لاڳو ڪيل سرٽيفڪيٽن مان تاريخ جاچي، مونکي
ٻڌائڻ کانسواءِ، پارٽي ڪئي هئي. مان هيترن ماڻهن
کي ڪاني تي آيل ڏسي اَلبت وائڙي ٿي ويس. ڪاني
تي آيل سيني مونکي مبارڪون ۽ سوغاتون ڏنيون.
سيني کان سٺي ۾ سٺي سوکڙي ڊاڪٽر ڪيسٽر ۽
ڊاڪٽر ٽسل جي گڏ ڏنل سوغات ئي هئي. هنن مون
کي هڪ سهڻو سونهري ڪمرپٽو ڏنو جنهن ۾ ڪوڏين
جي جڙت آهي. اِهو ڊريس جي مٿان پائڻ لاءِ آهي.
وات منو ڪري سيني گهر جي نزديڪ هوٽل ۾ کانو
کائڻ وياسين، جتي اَڳ ئي بندوبست ڪيل هو. جنهن
مهل ڪافي پئي پيئيسين ته هوٽل جو مکيه بورچي هڪ

رهبر ۽ سندس راه

ڊاڪٽر هاورڊ رسڪ ۽ ڪملا

جيڪا تقرير ڪئي، سو سيڪڙهه بڻ چٽو ٻڌڻ ۾ آيو. مون سڄو ڳالهائڻ ٻولهائڻ ٽيپ (Tape) ڪيو آهي ۽ جڏهن اِتي ايندس ته اوهان کي ٻڌارائيندس. ٻئي ڏينهن وري اَپولو ١١ جي چنڊ ويرن جيڪي چندرما جي سطح جا فوٽا ڪڍيا هئا سي دُوردرسنيءَ تـي ڏيکاريائون. سچ پچ عبرت ڀـريو نظارو هو!! چنڊ تي پهچڻ جو ڪارنامو شروع کان آخر تائين اِسرار ۽ اَچرج ڀريو هو. اَڻتيئي ڳـالهه ساپيا تي پيئي هئي!! مونکي سري رامچندر جي ننڍي هوندي واري ڳالهه ياد آهي ته هن ڪيئن نه ماءُ ڪوشليا سان ڪيتو ڪيو هو تـه مونکي چنڊ آڻي ڏي ۽ ڪيئن هن آخر پاڻي ڀيل ٿالهه ۾ چنڊ کي آڻي، ٻالڪ کي سرچايو. هاڻي جـي کو اهڙو ڪيتو ڪندو ته هوائي جهاز رستي هوُ پاڻ خود چنڊ تي پهچي سگهندو. اِنسان جي هيءَ ڪاميابي لاشڪ ڪمال درجي جي ئي ليکبي.

مميءَ جو ڪهڙو حال آهي؟ مان ڪيس ڏاڍو ياد ڪندي آهيان، خاص طور جڏهن مون وٽ اَميريڪن مهمان مانيءَ تي ايندا آهن. اِهي مهمان خاص ڪري ڊاڪٽر ڪيسٽر ۽ ڊاڪٽر ٽسل، هندستاني کـاڌو خاص پسند ڪندا آهن. اَڳئين دفعي مـون ڦوٽي ۾ گوشت ڌاهيو هو، جـو کين ڏاڍو وڻيو. ڪجهه وقت ٿيو تـه ڪوفتا ڌاهيم ۽ قلڪا پچايم. قلڪا اهڙا نـه بينا جهڙا مـمي پچائيندي آهي، تـه به مهمانن کي گهڻا پسند آيا.

عمدو ۽ لذيذ ڪيڪ کڻي آيو، جنهن تي ٽي موم بتيون لڳل هيون - پهرين ماضي لاءِ، ٻي حال لاءِ، ٽين آئينده لاءِ. هڪ ئي ڦوڪ سان ٽيئي موم بتيون وسائڻ تي ڪيڪ وراهيوسين. آئيس ڪريم ڪيڪ هو، بيحد لذيذ. ڪالهه ختم ٿيڻ تي مون ڊاڪٽر ڪيسٽر جا ٿورا مڃڻ جو فرض نباهيو، پر چئي نٿي سگهان ته ان ۾ پوريءَ ريت ڪامياب ويس يا نه. پارٽي اَڌ رات جو پوري ٿي ۽ ڊاڪٽر سميان مونکي گهر ڇڏي، پوءِ پنهنجي گهر راهي ٿيو. مان ته آگري ۾ ورتل تاج محل ڊاڪٽر ڪيسٽر کي سوکڙيءَ طور ڏيڻ لاءِ کڻي ويئي هيس، جو خريد ئي هن لاءِ ڪيو هوم.

مون جيڪا بجليءَ تي هلندڙ پيسٽي اوهان کي موڪلي آهي، سا مميءَ کي پسند آئي ڪين نه؟ وڏن ناهڻ لاءِ مان اهڙي پيسٽيءَ ۾ ئي اٽو تيار ڪندي آهيان. اِنهيءَ ۾ لسي، ملڪ روز توڙي آئيسڪريم سوڊا پڻ نهايت فرحتي ٿينديون آهن. مميءَ کان پڇي لکي موڪليوم ته ڪيس اها ڪارائتي ٿئي ٿي ڪين نه.

ويهين جولاءِ تي سڄو ڏينهن دوُردرسني (ٽيليوين) ڏسندي گذاريم. سڄا سارا ٻارهان ڪلاڪ ڪرسيءَ تي چهٽي ويٺي هيس. انهيءَ ڏينهن ئي چندر-وير چنڊ تي وڃي لٿا. اِهو اسرار اکين سان دوُردرسنيءَ تي ڏٺم. سڀڪجهه چٽو ڏسڻ ۾ پئي آيو ۽ جيڪي ڪجهه چندر ويرن چيو ۽ پريزيڊنٽ کين واڌايون ڏيندي

ٻيڙين نظاري کي وڌيڪ سهڻو ٿي بڻايو. واءُ به سٺائو پئي لڳو، تنهن ڪري سڙهه واريون ٻيڙيون ٿلهنديون ٽمنديون پئي آيون ويون ۽ نظاري جي ڀڪ کي ڀيٽو ٿي ڪيائون. صفا اونده ٿيڻ کان اڳ گهر موٽي آيوسين. ٻيو ڏينهن بڻ فرحت ۽ موج ۾ گذريو. انهيءَ ڏينهن ٻان مونکي ترڻ سيکارڻ لاءِ ٻانڊ تي وٺي هلي. ٻهرين البت مونجهه ۽ ٻڏ پئي ٿيم، پر ٻيهر هڪ دفعو سڪڻ سان ترڻ واه جو اچي ويندو.

تازو ڪجهه وقت مونکي اونهاري واري طبي وديارٿين جي جٿي کي پاڙهڻ ۽ سيکارڻ لاءِ مقرر ڪيو ويو. انهيءَ سلسلي ۾ وديارٿين کي پاڙهيندي منهنجا ڪجهه فوٽا بڻ ڪڍيا ويا. جڏهن اهي مونکي ملندا ته مان توهان کي ڏياري موڪليندي س.

وڌيڪ سڪ. خط جلد لکندا.

پيارن مان،
ڪملا.

ٻيو ڪين گلاب جهڙا خاص وڻندا آهن. اِهي ٻه ماڻ گهر ۾ ئي تيار ڪندي آهيان. پر مميءَ سان منهنجو ٻوميچڻ ڪونهي. هوءَ ڪاڏو تيار ڪرڻ ۾ پوڪ آهي. منهنجيون شيون جڏهن اهڙيون سٺيون نه ٿينديون آهن ته هڪدم مميءَ ياد ايندي آهي. وري جڏهن ساڳيون شيون ناهي ڪڪ ٿينديون آهيان، تڏهن ٻڻ مميءَ ياد ايندي آهي ته بين ٽراليءَ شين جا نسخا ڪاغذ لکي ٻچان. منهنجا ڪيس گهڻا پيار ڪجو.

گذريل آچر آرتوار تي ماڻ پنهنجي ساهيڙيءَ ڏان ۽ سنڌس ساٿڻ بليءَ وٽ سنڌن هاءِ لئنڊ ڍنڍ واري گهر ۾ وئي ٺڪيس. سنڌن گهر ڍنڍ جي ڀنهه ڪناري تي ٻيٺل آهي. شهر جي گوڙ گنبوڙ ۽ هڻ ٻچار ڪان ٻري، هتي جي شانتيءَ واري وايومنڊل ۾ انوکو آنند آهي. هيءَ جاءِ بليءَ جي ٻيءُ جي جائداد آهي. منجهند جي ماني کائي، ٺڪتيوسين چڪر تي. ٻهرين آياسين ميون ۽ ڀاڄين جي کليل منڊيءَ ۾. اگهه سستا ۽ شيءِ سٺي، سو ڏان سان گڏ مون به تازيون ڀاڄيون ۽ ميوو ورتو. شام جو وري ٽڪري ويٺاسين ٻيڙيءَ جي سٿر تي. بليءَ جي ٻاءُ ڪي هڪ ننڍي ٻيڙي آهي، جا ونجهن جي زور تي هلندي آهي. ٽيئي ساهيڙيون ٻيڙيءَ ۾ سوار ٿي، ڍنڍ جي سٿر تي هليوسين. ونجهه سڀ مهل ڏان هلايا. واه جو مزو هو! ڍنڍ ۾ ٻيڙين جي جهرمر لڳي پيئي هئي ۽ خاص طور سڙهه وارن

أڪلاير. بس، رات جو ساڍي يارهين بجي اچي هوٽل تي چڙهيو. واه جو مزو آيو. پر ٿڪ جو ٿيو هو، سو جيئن ليٽيس تيئن ننڊ ڪٽي ويئي.

صبح ساڻ سجاڳ ٿيس. پر خاص ڪجهه ڪرڻو ڪونه هو، ڇو ته بس جنهن ۾ پورٽلئنڊ لاءِ روانو ٿيڻو هو سا ساڍي ڏهين لڳي چرڻي هئي. اڍائي ڪلاڪن جي وندر-پري سواريءَ آڻي پورٽلئنڊ چڙهيو. پر پورٽلئنڊ ۾ مينهن نا نا ڪري پئي وسيو. هوٽل ۾ ماني ٽڪڙي اُڪلائي ٽئڪسيءَ ۾ شهر ڏسڻ لاءِ تيار ٿي ويس. ٽي اسپتالون، ڪيپ ايليزبيٿ جو جهونو روشن منارو ۽ ٻيا ڪي هنڌ گهمي آيس. آس پاس ۾ پنجن ٻيٽن جو ٻيڙيءَ رستي سفر سٽيل هو، پر جيئن ته چوطرف گهاٽو ڌند لڳو بيٺو هو ۽ خاص ڪجهه ڏسڻ ۾ به ڪين ٿي آيو، انهيءَ ڪري هوٽل ۾ئي ويٺي رهيس ۽ ڏور درسنيءَ تي لقاءُ ڏسندي وقت مزي ۾ نبريو ويو. ٻئي ڏينهن اُسر جو اَجا به وڏڙو پئي وسيو، جنهن ڪري ڪٿي خاص نڪرڻ جو خيال لاهي، اوسي پاسي جي دڪانن جون سجايل دريون تڪيندي رهيس، تانجو ساڍا ٻارهان اَچي ٿيا. سوا بجي بس هئي، جنهن ڇهين بجي آڻي لئلٽن لاٿو. لئلٽن (نيوهيمپشاير) جو ڪو وڏو شهر ڪونهي، پر پسگردائيءَ جا قدرتي نظارا ڏسڻ وٽان آهن. صبح جو صاف سهائي چڱي ٿي ويئي ته به جبلن پاسي ڌند اَجا چڱو لڳو بيٺو هو، جنهن ڪري پريان خاص ڪجهه

(٢٠)

نيويارڪ،
٢١ آگسٽ ١٩٦٩ع
پيارا دادا،

هونءَ تہ هتي ڪم ايڏو اُتاھ لڳو پيو آهي جو مٿي ڪنهن جي بہ فرصت ڪانهي؛ ڪيڏانهن ٻاهر نڪري وڃڻ جو تہ ڇڻ سوال اُٿي ئي ڪونہ؛ پر جي ٿڻ نهي اَچي تہ ڇڪر هڻي اَچڻ ۾ ويرم ئي ڪين لڳي. اِمتحان ڏيڻ اُٿيس تہ ڊاڪٽر ڪيسٽر چيو تہ ڏہ ڏينهن ڪن موڪل ڪائي تازي تواني ٿي، پوءِ اَچي ڪم تي چڙهہ. اِمتحان جو گهوماٽو لاهي اَچ. سو نڪري پيس اَميريڪا جو ڪجهہ حصو ڏسڻ.

آرتوار ڏينهن نڪتيس، ۽ باسٽن ۾ اَچي ڊابو ڪيم. هلٽن هوٽل ۾ سامان رکي، نڪتيس شهر جو شئل ڪرڻ. پروڊنيشل منارو ڏٺم. اِهو منارو اِئين آهي جئن نيويارڪ شهر جي ايمپاير اِسٽيٽ بلڊنگ، اوُچي ۾ اوُچي عمارت. هن مناري ۾ ڏہ هزار شيشي جون دريون آهن، جن مان جدا جدا اوچائيءَ تان شهر جو ديدار ڪري سگهجي ٿو. مون باسٽن شهر جو مناري جي مٿئين ۾ مٿئين، پنجاہ ماڙي تان شهر جو خوب ديدار ڪيو. وري ”تماشام جي سئر“ تي نڪتيس. بس تي شهر گهمائي آئي – مار بل هيڊ، سليم ۽ لن. رات جي ماني سليم ۾

ڊگھو آهي! حق ته آمريڪا جا اصلوڪا رهاڪو هن ڏاڍي آدم جي بوتي کي ”ديو-آتما“ ڪري پوڄيندا هئا.

منجهند جي ماني کائي بس جي سواري شروع ڪيم. سڀ سارا سايا پنج ڪلاڪ هل هـلان هلندي هلي، ٽانجو برلنگٽن (ورمانٽ) ۾ اچي لٿيس. مسافري ڇگهي لنبي چوڙي هئي، پر ڪڪ اصل ڪين ٿيس. رستي تي جي قدرتي نظارا ڏٺم، تن دل پرچائي ڇڏي. رات هوٽل ۾ گذاري صبح ساڻ نڪري ويس پڻڪندڙ اوڙاه Audible Chasm (خال) ڏسڻ. پيڙهيءَ ۾ سڀو ڏينهن سئر ڪندي رهيس. اهڙو مزو هو جو وقت جي سمڪ ئي نه رهي.

اهڙي طرح ٻيا ٻـه ٻـه چار هفتا گھمي، دل خوب وندرائي، نيويارڪ موٽيس تـه نئون نوتو تيار رکيو هو. ڊئنور (Danver) ۾ منهنجي خـاص ڪم جـي طبي ڪانفرنس ٿيڻي هئي ۽ مونکي مهمان طور ڪانفرنس ۾ شـريڪ ٿيڻ لاءِ نينڊ مـوڪلي وئي هئي. پنهنجي وڏي ڊاڪٽر سان ڳالهه ڇوريم ته نه رڳو هڪدم ”ها“ ڪيائين، پر پاڻ زور ڀڏي ٻينو تـه ضرور وڃ- ”اهڙو شرف اهڙو سولو ٿورو ئي ملندو آهي!“ سو وري ٻئي ڳ ٺاهي نڪتس ڊئنور ڏسڻ.

اسانجو هوائي جهاز نيويارڪ مان سوائي ستين ٻجي شام جو نڪتو. شڪاگو ۾ جهاز بدلائڻو پيو ۽ لئين جهاز پوڻين ٻـارهين ٻجي مس ڪري اسانکي ڊئنور اچـي پهچايو. پوڻان ٻارهان ڊنور جا، پر حقيقت ۾ رات جا

ڏسڻ نٿي آيو. جبلن جي اوچائيءَ تان، سمنڊ جي سطح کان لڳ ڀڳ چار هزار فوٽ اُتاهينءَ تان، آڪاس چوڏول (Sky-lift) رستي سئر ڪيم. جسم کي سا عمدي فرحت آئي، باقي ڪوهيڙي ڪارڻ هيٺ جو نظارو نصيب ڪين ٿيو. ڀلا قدرت تي انسان جو ڪهڙو رعب هلي سگهندو! هيٺ، سڀ صاف چٽو، ڪلاڪ اَڌ ۾ هٿ نه ڏسي هٿ کي!!

ڪجهه دير ڪانپوءِ آسمان کڙتي بيٺو. انهيءَ جو وجهه وٺي مان فلوُم (Flume) جو دلڪش آبشار ۽ چلمچيءَ جو ڪن ڏسي آيس. "چلمچيءَ" جو ڪن نديءَ جي پيٽ ۾ هڪ قدرتي اونهيءَ کڏ سبب ٺهي پيو آهي. اِها کڏ ٻيو نه ته اَرڙهان کن ويهه فوٽ اُونهي آهي. نديءَ جو هتان جوءِ مان ٿي لنگهي ته انهيءَ اوڙاهه ۾ اَهڙو ڀنور ڪن ٺهي پيو آهي جو انهيءَ هنڌ پهچڻ سان هر ڪا شيءِ غرق ٿيو وڃي، نالو نيشان ئي ندارد! پوءِ وري نڪتيس جبل جي قديم ڪراڙي (Old man of the Mountains) (پراڻين پوڙهي) جو ديدار ڪرڻ. اِها جبل جي لاهيءَ تي ترشيل تصوير برفاني يُگ جو عمدو يادگار آهي. اِها تصوير عڪسي ڍنڍ مٿان ٻارهان سؤ فوٽن جي اُتاهينءَ تي آهي، ۽ سمنڊ جي سطح کان سوا ٽي هزار فوٽ مٿي جبل جي ٻاسي تي قدرتي ريت ترشيل آهي. انهيءَ ديو جيڏي روپ جو فقط منهن (مٿي کان کاڏيءَ توڻي) ئي ٤٨ فوٽ

آندرئي رهندو آهي، جنهن ڪري اِهو وندرگاهه جي ڪنهن به ڪنڊ ۾ ڇنو بدرڻ ۾ ايندو آهي. جبلن جو ديدار ڪندي ڪولراڊو جي جابلوُ مناري جو ديدار پڻ نصيب ٿيو، جنهن کي گولڊن يا سونهرو ڪري سڏيو وڃي ٿو. ڪولراڊو جو جڳ پرسد کاڻين جو اسڪول پڻ اتي وڃهوئي آهي. ڪولراڊو ڪوُرس بريوُنرڊ ۽ سون جي کاڻين کان ئي ناميارو آهي. منهنجي ساهيڙي مارٿا منٽيئر هن سفر تي مون سان گڏ هلي هئي، جو هوءِ پڻ ڪانفرنس تي آئي هئي. سڄا سارا سايا ٿي ڪلاڪ جبل ڪڇيندا رهياسين. واهه جو مزو آيو. قدرتي نظارن جي جڻ قطار لڳي بيٺي هئي!! ٿڪ البت ٿيو، پر لطف واهه جو آيو. شام جو اسان ساهيڙين گڏجي ميڪسيڪن ماني کاڌي. ماني کائي جهٽ وڃي آرامي ٿيوُسين ۽ هڪدم ننڊ کڻي ويئي.

طبي ڪانفرنس جي بيٺڪ ختم ڪري وري نڪتاسين شغل شڪار تي. هيل ويچار هو ڪولراڊو راجيه جا مکيه مڪان ڏسڻ جو. ڊئنور جو پهريون چڪر لڳايوسين جو ڊئنور هن راجيه جو گاديءَ-آستان آهي. پوءِ اڳتي وڌيوُسين. پهريون ديدار نصيب ٿيو نرمل ناري جابلو اوڙاهه Clear Creek Canyon جو. اُتي پهچڻ لاءِ جبل مان ڪوٽيل سرنگهن مان ناهيل گس پار ڪرڻا پيا. هتراڌو ڪوٽيل سرنگهن کي نظر مان ڪڍي جابلو اوڙاهه ڏي ني نهاريوسين ته اِئين پئي لڳو جڻ اِها اوڙاهه پڻ هتراڌو

پوڻا ٻه، ڇو ته ڊئنور ۽ نيويارڪ جي مڪاني وقتن ۾ ٻن ڪلاڪن جو فرق آهي. رات جو فرحتي ننڊ ڪري صبح جو ويس ڪانفرنس جي بيٺڪ ۾ شريڪ ٿيس. منجهند جو اُتان ٿي موٽيس ۽ ڪجهه آرام ڪري نڪتيس ڊئنور جي جابلو وندرگاهن جي ديدار تي. اِنهيءَ لاءِ ويچاري بس وروڪڙ گس وٺندي، راڪي جبل جي اُتاهينءَ کي طئه ڪندي، آخر اَچي جبل جي چوٽيءَ کي رسي، جتي بفلو بل جي تربت ۽ عجائبخانو جڙيل هو.

راڪي جبلن جي هيءَ چوٽي سمنڊ جي سطح کان اَٽڪل اَٺ هزار فوٽن جي اُتاهينءَ تي هئي. اِتان سدا سائي- سبز جابلو ڳوٺ ۾ آياسين ۽ جبل جي سوڙهي ڳچي نظر مان ڪڍيسين، جنهنکي چون (Bear Creek Canyon) يعني رڇ جهڙي جابلو گردن. ڊئنور جي اَڃا ٻه اولهه طرف وڃندي آياسين ڳاڙهي جبل واري وندرگاهه تي. ڳاڙهي جبل پنهنجي سيني تي واهه جو عاليشان وندرگاهه سانڍي رکيو هو! وندرگاهه جي وچ ۾ ڳاڙهي پٿر جو قدرتي رنگ-منچ اُسريو بيٺو هو، جنهن تي ايسٽر جي ڏينهن ۾ (اَپريل ۾) ۽ اُن کانپوءِ ناچ ڳائڻ جا پروگرام ڪيا ويندا آهن، جنهن لاءِ لائوڊ اِسپيڪرن جي ڪابه درڪار ڪانه رهندي آهي ڇاڪاڻ جو چوطرف جو جبلن جي ديوار ڪڙي بيٺي آهي سو آواز ٻاهر اُڏامي وڃڻ بدران وندرگاهه واري ايراضيءَ

موٽر-سڙڪ تان هلندي ڏند ڇپن سان لڳيو وڃن- هڪ طرف قدرت جي ڪمال کي ڏسندي ۽ ٻئي طرف اِنسان جي اُن سان ميل ڪائڻ جي ڇٽي مثال پسندي! اُتاهين ۽ تي فوٽا ڪيائيندي اُچي ايسٽس پارڪ (Estes Park) ڳوٺ ۾ پهتُوسين، جو راڪي جبل نئشنل پارڪ جي مهڙ ۾ آهي.

هاٽي گهٽو تــي ڇڪو. ڊنور ڪان اَيائي سؤ ميل طئه ڪري آيـا هئاسين ۽ جبل جو خوب جائـزو ورتو هوسين. تنهنڪري هاٽي موٽائي ڪپندو هو. موٽندي مهل موٽر جور ستو ميلن جا ميل بگ ٿامسن ڪئنيان نديءَ جي سمانتر ڪناري لاڳيتو هلندو هليو ۽ خوب نظارو لڳايو هليو، تانجو لولئنڊ (Loveland) اچي پهتاسين. بس، پوءِ ڊنور پهچڻ ۾ ديـر ڪانه لڳي ۽ ڊنور ۾ وڌيڪ ترسڻ جو ڪوبه پروجن نه هئڻ ڪارڻ ٻنا دير نيويارڪ هلي آيس. ڳنتيل شهرن ۾ رهندي هيءَ جبل جو سفر لاشڪ دلپسند ثابت ٿيو. گهمڻ جو وري اهڙو ٻيو وجهه ڪڏهن ۽ ڪيئن نهي ايندو سو ڇئي نٿي سگهان، پر وطن ورڻ کان اَڳ هڪ ٻيو چڪر هڻڻ جو ويچار ضرور اُٿم.

دادا، وستار ۾ تو پڇي ته ڪنهن ڳالهه جي سمڪ ئي ڪين ٿي رهي. هيل خط ڪيڏو نه وڏو ٿي ويو آهي. خط پڙهڻ ۾ جو توهانجو وقت ويندو، سو دل ۾ نـه ڪجو. اَچا بارئي نه آهيان. دل اُڇل ڪاڏي نه ٻهرستان ۾ اچي پيس. وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان، ڪملا.

جوڙي ويئي هئي. اهڙي سوڙهي ۽ ڏانوَ تي جڙيل پٽي ڏٺي!! اُن ڪاڻپوءِ وروڪڙ گس ۽ پيچرا وٺندا، برٿوڊ لڪ (Berthoud Pass) تي آياسين، جو سمنڊ جي سطح کان ڏهه هزار فوٽ اوچائيءَ تي آهي. اِتي آڪاش-کڻٽي (Sky-lift) رستي جابلو چوٽين ۽ اوڙاهن جو سير ڪيوسين. جيتوڻيڪ ڏينهن ٿڌا ڪين هئا، پر دنو دپ ڪري برساتي ڪوٽ پاتا هئاسين، ته به هتي جي ٻارهان هزار فوٽ اُتاهينءَ تي سيءُ پئي پيو. چون ٿا ته سياري ۾ هتي سخت ٿڌ ٿيندي آهي. هتي جا شوقين ماڻهو هيءُ آڪاش-کڻٽا جبل جي اُتاهينءَ تي پهچڻ لاءِ ڪم آڻيندا آهن، جتان هو پير-گهوڙين رستي گسڪي هيٺ لهندا آهن. اِئين گسڪڻ مان ڪين اَنوکو آنند پِرپندو آهي.

اِهو لقاءُ ماڻي فريزر (Fraser) ۽ گرئنبيءَ مان ٿيندا، ڪولراڊو راڪي جبل جي سهڻي گرانڊ ليڪ ڀرنڊي تي آياسين. ڇا ته جلويدار ديدار هو! اِنسان ڀلي فخر وٺي پنهنجي سرجيل عجائبن تي، پر قدرت جي ڪمال سان ڪلهو هڻڻ ۽ اُن سان برميچڻ سندس لاءِ محال آهي!! گرانڊ ليڪ لاج ۾ ماني به کاڌيسين ۽ اُتان ڀرنڊي جو عمدو ساءُ پڻ ورتوسين. پوءِ ورڻي وک کنئيسين اَڃا به اڳتي. ٽريل رج روڊ لتاڙي اَڇي راڪي جبل جي نئشنل پارڪ ۾ لٿيوسين. ٽريل رج روڊ جبل جي پاسي کان کوٽيل موٽر جو پيچرو آهي. اِهو موٽر-پٽ سڄي اُتر اَمريڪا ۾ اُتاهين ۾ اُتاهون موٽر-گس آهي. اِلهيءَ

ڏنائون، پر جنهن چمبڙي پيم جيسنائين پڪ سان ”ها“
نه ڪئيمان. سندن ڪڪي جو جنم جو ڏينهن هو ۽
نانڪ جي ڪنوار حجت مان چيو، ”ڊيڊي، هٿ به
ڪين وٺائيندين ۽ ڪيئن؟ توکي ته خبر آهي ته منهنجا
مزمان، خاص ڪري نانڪ جا آمريڪي دوست، بوري
سنبوسن جا شوقين آهن ۽ مونکي اِهي ناهڻ جو ڄڻ
اَچا ڏانوَئِي ڪين تو اچي. تون اِهي عمدا ۽ جهٽ پٽ
۾ تيار ڪري وٺندي آهين. ضرور ۽ سويل ئي اَچج.“
نانڪ جي پٽ جي جنم ڏن تي وڃڻوئي پيو. چڱو
ڇهڇتو لڳو. نانڪ جي ڪنوار پنهنجي نئين بجليءَ تي
هلندڙ سڀڻ جي مشين ڏيکاري ۽ مونکي اِها ڪم آڻڻ
لاءِ ڪلي دل سان ليند ڏنائين - ”ڪجهه به سڀڻو هجيئي
ته ان تي اَچي سبج.“ نانڪ ته هميشه ئي سنو هلندو
آهي، پر سندس ڪنوار تيهائين وڌيڪ. پنهنجپائي
ڏاڍي اَٿس - ٻئي جي رڳن ۾ جهٽ پئجي وڃي.

توهان پنهنجي اَڳئين خط ۾ ماسات ڪالنا ۽ سندس
گهوٽ ڇميءَ جي پارت لکي هئي جو هوُ نيويارڪ
اَچي رهيا هئا. اِها ڪا ڳالهه آهي تاڪيد ڪرڻ جي -
توهين نه به لکو ها تڏهن به دل سان خاطري ڪريان ها،
ڇو ته مان ڪين خود به سڃاڻان، بيو ته مونکي خبر آهي
ته توهين ڪيئن نه سيئي جي خاطرداري ڪندا آهيو.
ڇا مان پيءُ جي ڌيءُ نه آهيان ڇا؟

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته رام لالا ٽيليفون ڪئي. ٻهرين

(۲۱)

نيوُ يارڪ،
۳۱ ڊسمبر ۱۹۶۹ع

پيارا دادا،

ناتال وري آيو آهي. گذريل پندرهن ڏينهن کان پارٽين ۽ ڪائن جي ڌم لڳي پيئي آهي. ڪانا ڪائجن ٻه پيا ۽ ڪارائجن ٻه پيا. اڳئين هفتي مون ڊان ۽ بليءَ جي ماني ڪئي. انهيءَ لاءِ گهر جي صفائيءَ ۽ طعام تيار ڪرڻ ۾ سڄو ڏينهن لڳي ويو. مميءَ کان جيڪو گوشت تيار ڪرڻ جو نسخو گهرايو هوم، اُن موجب گوشت رڌم. ڏاڍو لذيذ ٿيو هو. سڀ چپ چٽي اُٿيا. ڪانو اڪلائي نڪتاسين ناتال جي ٻنين ۽ رمجهم جا نظارا ڏسڻ. هر هنڌ واهه جي رونق لڳي پيئي هئي! هن هفتي وري مان ڊاڪٽر ٽسل جي نئين گهر ۾ ڪاني تي ويئي هيس. هيءُ گهر ڊاڪٽر ٽسل ساڍي ستين لکين رپئين خريد ڪيو آهي. گهر بيشڪ عاليشان هو.

نانڪ پڻ نيويارڪ شهر ۾ نئون گهر خريد ڪيو آهي. اُتي پڻ وڃڻو پيو. گهر ته برابر سنو ورنو اٿس، پر اُن کي عمديءَ ريت سجائڻ ۾ پڻ ڪا ڪسر ڪانه ڇڏي اٿس. ڪجهه ڏينهن ٿيا ته نانڪ ۽ سندس ڪنوار مون کي ڪنهن دڪان تي گڏ جي ويا. مان پڻ هنن وانگر خريداريءَ تي نڪتي هيس. گهر اچڻ لاءِ نه فقط نوتو

وڏا ماڻهو گڏ ٿيا. ويچار اُتم ته هن سارڙهي پائڻ جو مهورت اِنهيءَ پارٽيءَ سان ڪريان.

گانڌي مهراج جي جنم شتابديءَ جي موقعي تي ڪيڏيل اُوهانجا موڪليل سڪا پهتا. ڏاڍا وڻيم. اِهي پنهنجي اُميريڪن ساهيڙي ڊان (اُشا) کي پڻ ڏيکاريم. هنکي اُهڙين ڳالهين جو خاص شوق آهي. سڪا ڏسي جڻ دل ئي نه ٿيئي ڏاڍيس. چيائين، ”آفرين هجي تنهنجي دادا کي جو هيڏي مفاصلي تي سڪا توکي ڏياري موڪليا اٿس.“ اِنهيءَ تي مون چيومانس، ”اسان جو دادا اِنهيءَ ڪري ئي ته ٻين کان نرالو آهي. هنکي اهڙين ڳالهين سان ٻارن جي دل خوش ڪرڻ جو خاص اُر آهي.“

اوهانجا ڪيچا ۽ پاپڙ به پهتا. هيءُ ڪيچا ڏسين نمولي جا هئا. کائڻ ۾ پڻ نهايت لذيذ هئا. پارٽيءَ وارن کي ڏاڍا پسند پيا. پاپڙ اُڏ ته ڊان کٽي ويئي. هنکي اسان جا پاپڙ ڏاڍا وڻندا آهن.

ڪجهه وقت ٿيو ته اوهانجي ”مانت“ پائرن فون ڪئي. سمجهائون ته هيڏي وقت کانپوءِ ٿا فون ڪريون، سو ضرور اچڻ جو نوتو ملندو. پر دادا، مون اچڻ لاءِ ڪونه چيومان. اوهانکي الائجي ڪيئن لڳي، پر هو ٻيندي ملڻ تي اِهائي آس رکندا آهن ته مان ڪين گهر ۾ تيار ڪيل ماني کارائيندس. هونءَ ته ڪري سندن دل رکجي، هو جو پرديس ۾ آهن گهر جي کاڌي کان

نه مون ڪنهن کي ٻڌايو. مس دماغ ۾ آيو ته ھُو توهانجي ماروت هاسيءَ جو ٻنڌ نه ڪين هو. سو ٻچيومانس، ته "ها" چيائين. سندس ڪنوار شيلا، جا اسانجي وملا سان گڏ پڙهندي هئي، تنهن پڻ ڳالهايو: "تولاءِ گهران بدڙي ملي آهي، اها توکي ڪيئن پهچي؟ اسين جلد ٻنهيجي ماڳ وڃڻا آهيون." مون هڪدم ڪين گهر اچڻ لاءِ چيو. آيا ته سهي، پر مور ڳو مان اچي ششدر ٿيس! ڳالهائين ئي نه پيا، جڻ چپن کي چنو لڳو پيو هجي. جيڪي ڪجهه پڇان پيئي ته فقط "ها" يا "نه" جو مس ڪري پيو پڙڪو نڪرين. مان ته ڪنهن منجهي پيس ته مولکان اُلائي ڪهڙي اربع خطا ٿي هئي، جو هو "سُونا موتا سپرين، آيا ريندو وت" واري ڪار لڳائي ويٺا هئا. مون ڪين وندرائڻ جي هرڪا طرز آزمائي، پر وريو ڪجهه به ڪين. اوهان کي الائي ڪيئن لڳندو، پر مون وسون ڪين گهٽايو. شايد شادي اَچا ٿيڻ واري هئين، سو مولکان لڄ ٿي ڪيائون!!!

رام لالا هٿ جنم ڏن تي سوغات طور موڪليل ساڙهي ته دلپسند موڪلي اٿو. جهڙي سنگين ۽ وڻندڙ آهي سلڪ، تهڙو آهي اُنجو تر ۽ گلڪاري (Design). اهڙي ٻي سهڻي ساڙهي مان ڪاله سنيران! ساڙهيءَ جي چونڊ تي "مبارڪون" هجنو. مان ساڙهيءَ مان بلائوز ڪڍنديس ۽ ٻئي دفعي نانڪ جي گهران سبي ايندس. جلد ئي پارٽيءَ تي وڃڻو اٿم، هتي جهجها

چوٿين نومبر تي هتي موڪل هئي جو اُن ڏينهن نيويارڪ شهر جي ميئر جي چونڊ هئي. شام جو ووٽن جي مشينن (Computers) رستي ڳڻپ دوُردرسنيءَ تي ڏيکاري وئي. مان اوڏي مهل دوُردرسنيءَ تي پروگرام ڏسي رهي هيس. چڱو مزو آيو. اڳئين ميئر مسٽر لنڊسي کي وري به ٻين کان وڌيڪ ووٽ مليا ۽ هوُ ٻين چئن سالن لاءِ نيويارڪ جو ميئر چونڊيو ويو.

مان ٺيڪ آهيان، اُميد تہ اُوهين سڀ مزي ۾ هوندا. وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان،
ڪملا.

وانجهڻ، تنهن ڪري گهر جي ناهيل طعامن جي کين تمنا رهندي هئي، پر اڄڪلهه منهنجو ڪم ننڍو وڌيل آهي. اسپتال مان ٽڪجي ٿڪجي اچان، ڪجهه اُڃهيرائي ڪيئن. منهنجي لاءِ ته ڪجهه نه ڪجهه تتي تيار ڪريان. پر مهمان لاءِ ڪاڏي ناهڻ پر ته چڱي محنت تي ڪرڻي پوي. تنهن ڪانسواءِ هوٽل جي ڪاڏي تي هوءَ سرچڻ ٿيا. وڏي ڳالهه ته هوءَ محسوس ٿيا ڪن ته هُن جو توهان سان ٿيءِ ”اُنهن پيڙهيءَ اُن، ماڪوڙو ماسات“ وارو سڳو آهي، سو مون سان سندن خاص گهڻو سنبند ٿيو، جو فون ڪن ته مون کو مائيءَ جو نوٽو ملي.

ٽيوهين نومبر تي هتي گورو نانڪ صاحب جن جو ٥٠٠ جنم ڏن ملهايو ويو. پارتي ايلچيخاني پر جشن ۽ لنگر ڪيو ويو، ۽ شام جو ڪلاڪ ريڊيو پروگرام ڪيو ويو. مان ايلچيخاني جي جشن ۾ شريڪ ٿي نه سگهيس. پر ريڊيو تان پروگرام ٻڌم. گورو گرنٿ صاحب مان وچن پڙهيا ويا ۽ دل پڄائيندڙ ڀڄن ڳايا ويا. تنهن کان سواءِ گورو صاحبن جي مختصر جيوني پڻ ٻڌائي وئي. چڱو ڇهڻو ٿيو. ٻئي ڏينهن نيويارڪ ٽائيمس ۾ ايلچيخاني واري جشن جون ٻه تصويرون ۽ تعريف جوڳا مهتمهي ليک پڻ ڏنا ويا. اپالو ۱۲ چنڊ تي ويو ۽ سڪ سان موٽيو. پر هيل ماڻهن جو چندر ياترا ۾ خاص چاهه ڪونه ٿي لڳو، ڇو ته هڪ دفعو ماڻهو چنڊ تان تي آيا، ته هاڻي اها ڄڻ رواجي ڳالهه تي وئي.

جيڪي ڪجهه ٿي گذريو سو وقت سانديندو ۽ جڏهن
خط لکڻ ويهه ته سڀ ڳالهيون هڪ ٻئي پٺيان قطار لايو
اچبو اڳيان سهڙن. ائين حياتيءَ جو ڄڻ هڪ نئون دؤر
نصيب ٿئي ٿو. پر خط ۾ لکي ٻه گهڻو لکبو!! پوءِ جيڪي
ڳالهيون رهجيو وڃن، سي پاڻ کي ڏي ڏيڻ خاطر ڇڏبو
آهي ته هلي منهن سامهون سڀني سان ڪبيون.

مان تازو هفتي جي موڪل ڪائي، وري اچي ڪم تي
چڙهي آهيان. پاڻ کي چڱو تازو توانو ۽ هلڪو پيٺي
سمجهان. منهن جو سمورو ٿڪ غائب ٿي ويو آهي،
ڄڻ هوئي ڪونه. پر هفتو ائين گذري ويو ڇا! وقت
جي ڪا سمڪ ئي نه رهي. هڪڙو سڄو ڏينهن ته نانڪ
جي گهر گذاريم، جو سندس ڪنوار نئين گهر جي سجاوٽ
لاءِ صلاح ۽ مدد گهري هئي. جيتوڻيڪ سڄو ڏينهن ڪم
۾ رڌل رهيوسين- درن درين جا پردا ٽاهي ٽهڪائي
ٻيهارڻ، سبڻ جي مشين ۽ ڪاڌي جي ميز، وغيره
سوڌي جاءِ تي رکڻ- ته ٻه ٿڪ اَصل ڪين محسوس
ڪيوسين؛ ڇو ته هيءُ ڪم روزاني ڪم کان نرالوئي هو،
جنهن ڪري هر ڳالهه ڪندي ٿڪ بدلي پاڻ مزو پئي
آيو. ساڳئي هفتي ۾ گهر جي سهيڙ پڻ ڪيم.

هن هفتي مون ممي ءَ جي نالي هڪ پارسل روانو
ڪيو آهي، جنهن ۾ اَڪثر طرح گهر جي ڏانوَ جون
شيون موڪليون اٿم. اوهان هڪ تازي خط ۾ لکيو هو
ته گهر لاءِ فرج (Frig) ورتو اٿو. اِها ڳالهه خيال ۾ رکي

(٢٢)

نيو يارڪ،
٢٣ مارچ ١٩٧٠ع

پيارا دادا،

اوهان جا خط هفتي بہ هفتي باقاعدي پيا پهچن، جنهنڪري چڱي ولدر ٿي ٿئي. خط بہ وڏي وٿ آهي، خاص ڪري جڏهن پنهنجن کان پري ٿو رهجي. پنهنجن جي خبرچار پڙهي دل گدگد ٿيو وڃي- ڪنهن جي شادي ٿي، ڪو وڏي امتحان ۾ پاس ٿيو، ڪنهن کي گل جهڙو ٻار ڄائو يا ڪنهن کا ٻي سوڀ يا مراد پاتي. پرديس ۾ پنهنجن جو احوال پڙهي ايڏي خوشي ٿي ٿئي جنهنجي ڪا پيٽي ڪانهي. اهي ڳالهيون منهن سامهون ٿينديون ڏسندي شايد اهڙو مزو نہ بہ اچي؛ پر پري کان انهن مان هڪ انوکو لطف پڙبي ٿو. ماڻهو پرديس ۾ پاڻ کي اڪيلوئي ٿو سمجهي، پوءِ ڇونہ پيا ڪيترا نوان واقفڪار ڪٺي ويجهو هجنس. خط پڙهڻ سان پنهنجا دور هوندي بہ ويجها پيا لڳن ۽ سندن سماءُ دل کي بهار ڪيو ڇڏي. اوهانجو خط تہ مون وٽ ڄڻ محفل رچائيندو آهي، ڇو تہ اوهين هرڪا ڳالهہ ڇنڊيءَ ريت بيان ڪندا آهيو ۽ گهرو نموني پيش ڪندا آهيو، جنهن ڪري خط سڪئي ملاقات کان وڌيڪ مٺو لڳندو آهي. خط لکڻ ۾ پڻ اينروئي مزو آهي. پرديس ۾

اُڪلي. ساڳئي نموني جي بي ٿالهي کي پڻ ۽ پليٽن رکڻ لاءِ آهي.

تنهن ڪانسواءِ اَڇي پلاسٽڪ جا ڪپڙا موڪليا اٿم، جن ۾ ڪٽيل پاڇي، تازا ڌاڳا ۽ ڦوڊنو ڌوئي رکڻ ۽ رڌل پاڇي وجهي فرج ۾ رکڻ سان اِهي ڪيترا ڏينهن تازا رهندا. اِهي شيون وٺڻ تہ لکي موڪلجو تہ بيون بہ اهڙيون ڪمائتيون شيون وٺي، ڏياري موڪليانو.

مهنو ڪن ٿيو تہ هڪ اَميريڪن جوڙي ۽ مسٽر ۽ مسز ملهو موڪي ”پلي بٺاءِ“ ڪلب ۾ ڪاني جي نيمڊ ڏني. اِها ڪلب جڳہ پرسڌ آهي. شايد اوهان پڻ هن ڪلب جو نالو ٻڌو هجي. اِها خاص طور شاهوڪار ۽ نامڪنين ماڻهن لاءِ ئي آهي. فقط ميمبرن، اَعزازي ميمبرن ۽ سندن مزمانن کي هتي ماني کائڻ جو پهريون اَڌڪار آهي. باقي ٻين کي اهڙي وجهہ ملڻ لاءِ ميل ڊگهي قطار ۾ بيهڻو پوندو آهي. منهنجا ميزبان ڪلب جي چابيءَ وارا ميمبر آهن ۽ هنن ڪلب کي ڪالي جو بہ مهنا اَڳہ اطلاع ڏنو هو. مان ڪاني تي اُوهان جي موڪليل ٺهڪ ٺهڪندي ساڙهي پائي ويٺي هيس. سيني جون اکيون جنسي مون ۾ اچي کتيون. هڪ تہ ساڙهي فقط موڪي ئي پهريل هئي ۽ ٻيو رنگ ۽ ڪپڙو بہ هٺا ٻهڪندڙ، تہ سيني جو ڌيان پاڻمرادو مون طرف ڇڪجي آيو. ڪلب جي پهرئين ماڙي تي پيگ پيالي ۽ ڊانس جو بندوبست هو. اُتي ڪاڌي ورتائڻ تي منع

مون شيون خريد ڪيون ۽ ممي لاءِ پارسل ٺاهيو. پارسل ۾ هرڪنهن شيءِ تي اُنجي خريدي ۽ اَگهه جي ٽڪلي اٿو، جنهن ڪري اِتي ڏيوٽي ڪانه ڀرڻي پوندي. هيءُ شيون هتي سستيون ۽ عام جام آهن، جيتوڻيڪ اِتي اڃا اِنهن جو ايترو رواج ڪونه پيو آهي. پارسل ۾ پهرين ته وڏو اَٿم ممي جي هٿن لاءِ لوشن ۽ هٿن لاءِ پلاسٽڪ جا دستانا. سڄو ڏينهن رڌ پچاءَ ۽ پاڻيءَ ۾ هٿ پوڻ ڪري ۽ ڪي قدر عمر چڙهڻ ڪري سندس هٿ ڦٽي پوندا آهن، يا کلون لهڻ شروع ٿي وينديون آهن. هيءُ لوشن ممي لاءِ گهڻو ڪارائتو ٿيندو ۽ آزار ڪان ڇٽي پوندي. خبر ڏجو ته فائدو ٿئيس ٿو، ته مان ٻي ٻاٽلي ڏياري موڪليانس. دستانا پائڻ سان پڻ هٿن جو بچاءُ ٿيندس، جيتوڻيڪ اهي پائڻ لاهڻ ۾ شايد ڪجهه اَرچڻ ٿئيس. هري وڃڻ سان سڀ ڪجهه آسان ٿي ويندو آهي. گهر جي بورچيخاني جي اِضافي لاءِ هڪ اُٻاريل با ٻاڦيل بيدن ۽ ٻي ٽماٽن جي ڪپڻ لاءِ ڪٽڻي (Slicer) موڪلي اَٿم، جنهن بيدا پري نه پون ۽ ٽماٽا ونڙي نه وڃن ۽ هٿن کي نه لڳن، ڦاڪون پڻ سڌيون سهڻيون ڪٽجن ۽ وقت به بچي. تنهن ڪانسواءِ هڪ ٿلهي پلاسٽڪ جي ڦرندڙ ٿالهي پڻ موڪلي اَٿم، جنهن تي جدا جدا مصالحن جون ڏٻيون رکيون هجن ۽ جيڪو مصالحو جنهن مهل گهرجي تنهن مهل ٿالهيءَ کي ڦوروئي ڦيرائڻ سان اُنجي ڏٻي بلڪل سامهون اچي بيهي ۽ ڪم سولو

جي ڪاني تي پڻ ڪافي دير لڳي ويئي؛ پر قسمت سان منهنجي ساهيڙي ڊان پڻ ڪاني تي آيل هئي، سا پنهنجي موٽر ۾ پهرين مونکي گهر ڇڏي، پوءِ پاڻ پنهنجي گهر ويئي.

دادا، هتي جي برڪ ڊاڪٽرن جو مون ۾ اهڙو نه ايمان ٻڌجي ويو تو ڏسجي جو جيڪو به وجهه تو ملين، اُن لاءِ پهرين آءٌ مونکي ٿا ڪن. اڄهو تنهن ڏينهن ڊاڪٽر گب گوالڊ مون وٽ ڪهي آيو ۽ اچڻ سان اَچي چيائين، "ڪملا، تون مون وٽ ٻيو سال به ٻجليءَ رستي مشڪن تپاسڻ جو ڪم ڪنديءَ نه. مان اِن لاءِ توکي لائق اُجورو وني ڏيندس." اِها ڳالهه اِني رهي نه مٿان مغرور مائي ڊاڪٽر نفسي ڪيسٽر ماٺو موڪليو. هن جي تندرستي ڊهي پيئي آهي، سو هوءَ موڪل تي تي وڃي. پنهنجي پاسي ۾ ويهاريندي، ڏاڍي پابوه مان چيائين، "تون منهنجي پاران هت جي مشڪن تپاسڻ جو ڪم سنڀاليندينءَ نه، جيستائين مان موڪل تان موٽان؟" مان لاچار ٿي پيس. هڪ دفعو سا آڪڙ ڏيکاري هٽائين، جنهنجو هڪدم اُثر مليو هوس، باقي بوءِ ڪان وني مون سان اَهڙو سنو هلندي آئي آهي جو سيني کي اَچرج لڳندو آهي. هرڪو اِئين چوندو آهي، "هوءَ ڪنهن مان ٽرڻ جي ڪونهي، تو اَلائي ڪهڙو جادو پڙهيو اٿس جو توسان موم ڪان به نرم ٿي تي هلي."

هتيجي ٻي ڪا خاص خبر ڪانهي. ڪجهه ڏينهن ٿيا

هئي، پر اُتي ڇا ته ٻيهر لڳي پيئي هئي! اسانجي ڪاني جو ٻئي ماڙيءَ تي بندوبست ڪيل هو. وڏن ماڻهن لاءِ ڪاني جي هال ۾ ڇا ته رونق لڳي پيئي هئي! ۽ ڇا ورتي لذيذ کاڌو هو!! مان اهڙو ٻيو کاڌو ڪين سنيپران!! پر تماشا اڻ ناٽڪ ٻڌا ورتائون- اُنن جڻن جي هڪ ڪاني لاءِ ٻه هزار رپيا!! تنهن ڪانسواءِ منهنجن ميزبانن مونکي هڪ عمدي عطر جي شيشي ۽ ”پلي بشاءِ“ ڪلب جو خاص سگريٽ لائيٽر سوغات طور ڏنا. لائيٽر ته شخصي طور منهنجي ڪم جو ڪين هو، باقي عطر ته منهنجي دل وٽان نڪتو. اُن رات ڇڱو دير سان گهر پهتيس.

اَڳئين دفعي ڊاڪٽر سميان کي ”ز“ ڪٽي هئم ته هيل ٻه مهينا اڳ گهر اڏڻ جو نوٽو ڏئي ڇڏيائين، جنهن ڪري ضرور وڃڻو پيو. سندس نئين جاءِ ڪا هئي! وچ هلندو، جي ڪٽي ڪمرا ڪٽن! پر سڀ ڪمرا ڪشادا ۽ هوادار، ۽ سهڻي نموني سجايل. ڊاڪٽر سميان ورتي اُتاليين کاڌو کارايو! کاڌو واهه جو هو!! هتي هرديس جا ماڻهو رهن ٿا ۽ پاڻ ۾ جو سندن ڪافي گهري لڙه وڃڙ آهي ته جدا جدا ديس جو کاڌو ورتائڻ جو سولو وجهه ملي ٿو ۽ اُن مان ضبر پوي ٿي ته ڪهڙن ديسن جو کاڌو ڇهڙو آهي. مان هوند چاهيان ته ڪنهن ڏينهن پنهنجن سڄاڻن لاءِ هڪ سرو ديسي کاڌو ڪريان- واهه جو مزو اچي ويندو!!! ڊاڪٽر سميان

جي پاسي ۾ جاءِ ورتي. هيل ٿي اوهان سندس ڏنائنو
مان ڪيو آهي، جنهن لاءِ مان اوهان کي دل گهريون
مبارڪون ٿي ڏيان. اِهو فوٽو ڏسي مان نس پس ٿري
پيس ۽ فوٽو ڪٽي ڇاتيءَ سان لڳايم! مس ڪري ته اسان
جي نسباجهي ممي ءَ کي مان مليو آهي!!

وڌيڪ سک. جواب جلد ڏجو.

پيارن مان،
ڪملا.

ته سورج گرهڻ ٿيو هو، سو اکئين ڏٺم. فرانس جو پريزيڊنٽ هتي آيو هو، تنهنجي مرحبا جو نظارو دور-درشنيءَ تي واچيم. اوهانجي طرف جو ڪهڙو واءُ سناءُ آهي؟ اندرا گانڌي ته زور هلندي پيئي اچي، جيتوڻيڪ هتيجي ماڻهن کي اهڙي پڪ ڪانه هئي ته هوءَ ڪا گهڻو وقت جٽاءُ ڪندي!! اوهين پنهنجي تندرستيءَ بنسبت ڪجهه ڪين ٿا لکو. تازو موڪليل فوٽن ۾ ته سرها پيا لڳو. سچ پچ ائين آهي، ڪين فوٽن جي ڪا طلسم بازي آهي! وملا پنهنجي خط ۾ لکيو هو، ”دادا اهڙا نيڪ ناهن.“ ڊاڪٽر کان چو ڪين ٿا تپاس ڪرايو؟ دادا، ڏاها ٿيو نه. اوهان کي ته پنهنجي پرواهه ڪانهي، پر اسانجي صدقي ته پاڻ تي ڪجهه ڌيان ڏيو نه. ٻئي خط ۾ پنهنجي صحت جو احوال ضرور ڏجو.

اوهانجا موڪليل هوليءَ جي ڏل تي نڪتل فوٽا مونکي گهڻا پسند آيا. ويجهن مٽن مائٽن کانسواءِ ٻيا ماڻهو خاص ڪين سڃاڻي سگهيس. فوٽن ۾ خاص فوٽو مونکي اهو وڻيو جنهن ۾ ممي اوهان سان گڏ پهرين صف ۾ سوفي تي ويٺي آهي. اوهين ته ٿيا نيات جا مکي، جنهن ڪري اوهانجي حقي جاءِ مقرر آهي. باقي جڏ مميءَ ٻلي ماري آهي جو اوهان کيس هيلتوڻي پنهنجي جوڳي جاءِ کان ٻئي والڄهيل رکيو آهي. اهو سندس مرڪ آهي ته هوءَ موقعي پٺاندڙ پنهنجي پتيءَ

ڪهڙي خاص طب جو خاص اڀياس ڪري رهي آهي!
انسان جي جسم ۾ ڪئين قسمن جا آزار اُسرن ۽ اُپڙن
ٿا. مان بجليءَ رستي بدن جي نسن ۽ مشڪن جي جاچ
لهندي آهيان ته اهي پوري طرز تي هلن ٿيون يا نه ۽
پنهنجو ڪم پوريءَ ريت سنڀالين ٿيون يا نه؛ ۽ جيڪڏهن
ڪٿي به ڪا ٻرائي تي ٿئي ته اُنجو ڪارڻ ڪهڙو آهي؛
ڪٿي به ڪيڏو سور ٿو اُپڙي ته ڇو؟ اِنهيءَ لاءِ مونکي
مريضن جي نسن ۽ مشڪن کي بجلي شاڪ (لوڏو) ڏيئي
اُنهن جا فوٽا ڪڍڻا پوندا آهن ته انهن لوڏن ڌوڏن
جو ڪهڙو اثر ٿو ٿئي - جاچيندي آهيان ته نس يا
مشڪ ڪيتري چستيءَ سان انهيءَ لوڏي جو اثر محسوس
ٿي ڪري. منهنجي جاچ جي هڪ ٻي طرز پڻ آهي -
گهربل مشڪ ۾ سنهي بجلي- سٽي ٽنبي، اُن دوارا
جاچڻ ته اِنهيءَ مشڪ تي، ڪم نه ڪندي ۽ ڪم ڪرڻ
جي حالت ۾ بجليءَ جي شاڪ جو ڪهڙو اثر ٿئي ٿو.
انهيءَ اڀياس لاءِ اسان وٽ جبرا ۽ باريڪ ٽيپ رڪارڊ،
فوٽن ڪڍڻ لاءِ ڪئميرائون ۽ حساب ڪندڙ اوزار هڪيا
حاضر هوندا آهن. مان سڄو ڏينهن انهيءَ ئي جاچنا ۾
رڌل هوندي آهيان. اَسانجو گهڻو ٽڪو واسطو بجليءَ تي
هلندڙ اوزارن ۽ ڪئميرائن سان ئي آهي، جنهن ڪري
سياوڪ مونکي بجليءَ جي ٻه چڱي جاڻ ٿي وئي
آهي. مونکي پنهنجي ڪم مان اَجا سودو ته خاص مزو
اچي پيو، پر ڪجهه وقت کانپوءِ شايد مون لاءِ سيڪجهه.

(٢٣)

نيو يارڪ،
٢٥ جون ١٩٦٩ع

پيارا دادا،

اوهانجا خط پهتا. توهين احوال معلوم ٿيم. اڳتي نَڻ ياد ڳيريءَ کان نہ وساريندا. مان هتي مزي ۾ آهيان، اميد تہ اوهين سڀ بڻ بلڪل ٺيڪ هوندا.

هتي تہ هڙتالن جي ڄڻ لڳي وئي آهي. پهريان ٽپالين جي هڙتال ٿي- ٽپال نڪرڻ ۽ اچڻ هفتا بند ٿي وئي. اها مس ڪري پوري ٿي تہ هوائي بندرن تي ڌرڻو شروع ٿيو- ڏس تہ هرڪو هوائي جهاز مقرر مهل کان پنج ڇهہ ڪلاڪ پٺيان ٿيو پئي. تنهن کان پوءِ مرڪزي سرڪار جي ملازمن ڪم تي چڙهڻ کان نابري واري ۽ هاڻي وري اسپتالن ۾ هڙتال جو ڏڪو مليو آهي. مطلب تہ سڀني کي ڏک سور آهن ئي آهن؛ ٻيو نہ تہ هرڪنهنکي پگهار جو پيٽ-سور آهيئي آهي! ڪم ڪندڙ ٿي پيا آهن گهٽائيءَ ۾، تنهن ڪري عدد جو فائدو وٺي عام جنتا کي پيا آزارين، ۽ جي ڪٿي ڪجهہ چئبن تہ جواب ڏنو: ”اوهان سان اهڙي ويڌن هجي تہ هوند زمين آسمان هڪ ڪري ڇڏيو! جت باه لڳي اُت سيڪ اچي.“

اوهين شايد عجب کائيندا هوندا تہ ڪملا آخر

ليک موڪلڻ لاءِ عرض ڪيو هو. مون هن وٽ ڪم ڪيو آهي ۽ منهنجو ڪم ڪيس خاص پسند پيو هو. ان سبب ئي هن ٻين کي ريٽي، مون سان فوٽا ڪڍايا هئا، جي ٻوءِ ڇپايا ويا. اِنهيءَ تي ڪيترن سڪيا وندڙ ڊاڪٽرن کي منهنجي ايڏي مان مرتبي تي رشڪ ٿيو! ڊاڪٽر رسڪ مونکي پاڻ وٽ گهرايو ۽ ليک لکڻ لاءِ چيو. مون ڪيس ليک تيار ڪري ڏنو آهي ۽ اهو سندس ۽ منهنجي نالي ۾ جلد ڇپبو ويندو! جڏهن ئي اَسان وٽ اِها مخزن آئي ته مان اَوهان کي اُنجو اطلاع ضرور ڏينديس. مون اَڳي سيڪراٽن کي هڪ ليڪچر ڏنو هو، اُن لاءِ مونکي ڇهه سؤ رپيا اُجوري طور ڏنا اَٿن.

تازو منهنجو ڊاڪٽرن رميش ۽ رامداس پاڻ سان گڏجڻ ٿيو. هوُ منگلور جي مشهور سرڪاري ڪستوربا طبي ڪاليج جا روح روان آهن. هنن مونکي هزار رپيا مهني ۽ مفت گهر ۽ ٻين ضروري سهولتن سان نوڪري جي آڇ ڏني. مون ڪين پڪو فيصلو ڪونه ٻڌايو. ڏسان ته ٻين هنڌان ڪهڙو آسرو ٿو ملي. جي. جي. هاسپيٽل جي ڊاڪٽر جوشيپرا جي چوڻ تي مون بمبئيءَ ۾ نئين جبري اِسپتال "جس لوڪ" جي ڊاڪٽر مهتا کي ٻه پنهنجي ڪيل ڪم جي تفصيلن سوڌو درخواست ڏياري موڪلي آهي. ڏسون ڪهڙو ٿو ٻوٿو ٻري.

مان سمجهان ٿي ته توهان جيڪا صلاح ٻيهاري آهي سائي سيني کان سٺي آهي ته مان ٻيو اِمتحان ڏيئي،

هڪ رواجي ڳالهه ٿي وئي ۽ ٻوءِ شايد اُن مان خاص لطف نه به اچيم. اِنهيءَ وچ ۾ ورتي هڪ نئين ڳالهه شروع ٿي ويئي آهي. ڊاڪٽر گب گولڊ ڳالهه ڪئي ته طبي مرڪز ۾ سندس نظرداري هيٺ ٻجليءَ رستي مغز جي نسن جي تپاس جو خاص ۽ نرالو ڪاتو کوليو ٿو وڃي. سندس مرضي هئي ته اِهو ڪاتو، سندس صلاح سان، مان ئي هلايان! مٿان جو ڊاڪٽر اِسٽرئٽس موڪل تي تو وڃي ته هن جي ڪم جي جوابداري ڊاڪٽر گب گولڊ کي ئي هموار ڪرڻي پوندي، جنهن ۾ هوُ سڄو وقت ڦيٿو پيو هوندو، جنهن ڪري مغزي تنتن جي جاچ پرتال ۽ طب جو ڪم مونکي ئي اڪيلي سر سنڀالڻو پوندو. نئون ڪم آهي سو مزو ته واهه جو ڏيندو. دادا، آسيس ڪجو ته اُهڙي ساڃهه ۽ سڀڏي نصيب ٿئيم جو اُميريڪن نه هوندي به اِهو عهدو ۽ جوابداريءَ جو ڪم قابليت سان ماڻي ۽ هلائي، پنهنجي ديس جو منهن مٿي ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿيان!

٦ مئيءَ تي مون پنهنجي خاص ڪم بابت ڊاڪٽرن جي سڀا اڳيان هڪ پيپر (Paper) پڙهيو. ليڪچر بلڪل لس ۽ ٻنا هٻڪ ڪري ويس ۽ سڀني کي گهڻو وڻيو. ڪيترن ته وڏي اُچي مونکي واڌايون ڏنيون ۽ منهنجي ڪم کي خوب ساراهيو. ڊاڪٽر هاورڊ رسڪ (Howard Rusk) جو دنيا ۾ پنهنجي ڪم ۾ پڙ هئڻ ڪان ناميارو آهي، تنهن کي هندستاني طبي مخزن وارن

مون پنهنجي لاءِ هڪ نئون برساتي ڪوٽ خريد ڪيو آهي - نالوئي اٿس "لنڊن جو ڪوهيڙو".

هتان جي ڪا بي خاص خبر ڪانهي. اتي جو ڪهڙو احوال آهي؟

وڌيڪ سک. مميءَ لاءِ پيار.

پيارن مان،
ڪملا.

پوءِ ئي واپس وطن وران. اتي سٺي نوڪريءَ جو اُجا ته ڪو سوچ و پربند ٿي نه سگهيو آهي. مونکي هتي هونءَ به پنهنجي نوڪري آهي ۽ ايندڙ سال وٽس ڪم ڪرڻ لاءِ ڊاڪٽر گڊ گولڊ زور ڀريو اٿم. وڌيڪ الڪوئي ڇا جو!

منهنجو آمريڪا ۾ رهڻ جو پنجن سالن جو مدو سيپٽمبر ١٩٧١ع ۾ ختم ٿيندو. مون ان ڪري امتحان ڪاميٽيءَ کي، ڊسمبر ١٩٧١ع بدران جون ١٩٧١ع واري امتحان ۾ ويهڻ جي اجازت لاءِ درخواست ڪري ڇڏي آهي. جيڪڏهن هنن منهنجي عرضي نامنظور ڪئي ته مان سرڪار کان ڇهن مهنن وڌيڪ رهڻ جي موڪل وٺنديس، جا اميد ته اوهانجي جهوني شاگرد (هتي جي هندستاني ايلچيخاني ۾ عملدار) جي واهر سان بنا ڪنهن اڙچڻ جي بحال ٿي ويندي.

مون تازو ٻه هندي ٻولتيون فلمون ”ملن“ ۽ ”لاٽ صاحب“ ڏٺيون. چڱو مزو آيو.

ڪجهه ڏينهن ٿيا ته مون بازار ۾ ٽئلن جو تهه ڏنل ٽئو ڏٺو، جو مونکي ترڻ ڪرڻ لاءِ چڱو ڪارائتو ٿي لڳو؛ سو خريد ڪري مميءَ جي نالي پارسل ڪري موڪليو اٿم. مليو ته پهچ ڏجو.

دادي موهني هاٿيراماڻي، ڪملا اسڪول جي هردلعزيز ماستريائيءَ جي ديهانت جو پڙهي البت ڏک ٿيو.

دفعي جڏهن ٽيليفون وارن چيو ته دادا ته هن وقت حاضر ڪونهي؛ باقي ممي آني آهي، ته مان ته گد گد ٿي ويس. هڪدم چيومان، ”بلاشڪ ممي ئي هجي“ پر جڏهن ڳالهائڻ شروع ٿيو ته دادا جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو!! تڏهن دل پرچائيندي چيم ته دادا کان خبر چار پڇي پوءِ ممي ۽ سان ٿي ڳالهايان. ممي ته رهي پيئي، مور ڳو دادا سان به پورو ڳالهائڻ نه ٿيو! پرديس جا جي اِهي ڏک آهن!!

تنهن هوندي به چڱو ٿيو. تڪون سي ئي ٻڌي، پر گهڻو ڪجهه سمجهي ويس. پلا به بار جي عليل هوللدا ته خط لکڻ اُجهندو ڪتان! سُورڻي ۽ جي بيماري آهي نجس، تنهن ڪري اُنجي خاص لگاه ڪرڻ جڳائي. دادا، هاڻي خط ضرور ۽ جلد لکجو، ۽ اُنير علاج ڪندڙ ڊاڪٽر جو نالو، ڪهڙي تپاس ڪرائي اٿس، پاڻ ڇاتو سمجهي ۽ ڪهڙو علاج ڏسيو اٿس، سو سڀ لکجو. مون کي البت چورا ڪورا وٺي ويٺي آهي ته هيلنوڻي ڦڪين فرق ڇو ڪين ڪيو آهي. پنهنجي آزمودي پٽاندڙ مان صلاح ڏيندس ته هن حالت ۾ ڇا ڪرڻ گهرجي، پوءِ ڏسجو، جيڪي وٽيو اُئين ڪجو. پر اُحوال ترت ۽ تفصيلن سوڌو موڪلجو.

دادا، هتي جا ماڻهو اهڙا رلڻا ملڻا آهن جو جهٽ گهڙا ۽ گهڻگهرا ٻڌجيو وڃن. تازو ڊاڪٽر سميان ڪانو ڪيو ۽ مولکي پاڻ لبيد ڏيڻ آيو. مون گهڻوئي وڃڻ

(٢٤)

نيو يارڪ،
٣٠ آگسٽ ١٩٧٠ع

پيارا دادا،

ڪيترو وقت کان جو اوهانجو خط ڪونه آيو هو، سو چنتا وڌندي وئي. اوهين پيرو پڇڻ وارا نه ڪين آهيو، پوءِ خط ڇو ڪين آيو هو؟ ڪجهه ڏينهن ترسيس به، پر تڏهن به خط ڪين آيو. تڏهن رهيو نه ٿيو، سو تار ڪرڻ لاءِ تيار ٿيس. پر جهٽ خيال مٽايم. ٽيليفون تي ڳالهائڻ بهتر سمجهي، توهان سان ڪالهه ڳالهايم. ڳالهائڻ سو منٽ اڌ مس ٿيو، پر خوشي ڪا ٿيم! دادا، تارون خراب هيون، تنهن ڪري ڪجهه به چٽو ٻڌڻ نه ٿي آيو. توهان جڏهن چوڻ چيو ته ”مونکي ڪجهه سمجهه ۾ نٿو اچي“، ته خود اوهانجو آواز تمام ڇڇڙو هو. مون انڪري ٽيليفون آپريٽر کي دانهن ڏني. نيو يارڪ ۽ لنڊن وارن وسون نه گهٽايو ته آواز چٽو ٻڌڻ ۾ اچي، پر پوني ۽ بمبئيءَ جون تارون اهڙيون بيڪار نڪتيون جو آواز چٽو نه ٿيو، نه ٿيو. آخر هنن ٻڌڻ ڇڏي ڏني ۽ مونکي چيائون ته ”ڪال“ بند ٿا ڪريون ۽ اوهان جيڪي ٻاڻ ۾ ٿورو ڪجهه ڳالهايو اُن لاءِ ڪجهه به نه وٺنداسين! اها ڪيڏي نه آهي هن طرف جي ماڻهن جي شرافت!! ڏاڍي دل هيم ممي‌ءَ سان ڳالهائڻ جي، سو پهرئين

جيڪي شيوا جا وجهه ملندا ۽ جيڪا آمدني ٿيندي اُن تي راضي رهندس؛ پر جي ذرو به قدر نه ٿيو ته بس بيش آمريڪا موٽي ايندس. آخرين تير ڇوڙيندي ڊاڪٽر ڪيسٽر چيو، "ديس لاءِ جي تنهنجي ايڏي شردا آهي ته، توکي وڏيڪ زور ڪري نٿو سگهجي. تنهن هوندي به خاطري ٿي ڏياريانءِ ته ڪڏهن به تون ڪم ڪرڻ لاءِ آمريڪا موٽي ايندينءَ ته مان تو لاءِ سنو بد هست ڪرڻ جي دل وجان سان ڪوشش ڪندس ۽ اُن ۾ ضرور ڪامياب ويندس." ڊاڪٽر تسل پڻ ڀهڀوڄون شپ ڪامنائون ڏنيون. اِئين اچا ڳالهايوسين پئي ته ڪو ٽناڪڙ اچي سهڙيو ۽ اِئين ڳالهه جو سلسلو وڌيڪ جاري رهي نه سگهيو. آمريڪن لوڪن ۾ گُهرائي ۽ گهڻگهرائي اجهو اينتري قدر آهي.

مولکي بمبئيءَ موٽڻ ۾ باقي سال ڪن آهي. جنتي چار سال نبري ويا، اُتي پنجون سال ويرم ونندو ڇا! سو خيال آيم ته، توهين هيڊرئي گهر جي سهنج سهوليت لاءِ جيڪي شيون گهرجن اُنهن جي يادداشت ناهڻ شروع ڪريو. تنهن ڪانسواءِ اوهان مان هرهڪ کي پهنجي لاءِ ڇا ڇا کپي، اُهي تفصيل پڻ تيار ڪريو ۽ جلد مون ڏي ڏياري موڪليو. ڪجهه وقت ته مان پڙهڻ ۾ مشغول رهندس، باقي خريداري ڪرڻ جو خاص وقت ڪين بچندو. اِها لسٽ مون وٽ هيڊرئي حاضر هوندي ته وقت ملندي آهستي شيون ونندي ويندس

ڪان نٿايو، پر ڪنهن ڪيائي نه سگهيس ۽ ڪانئي نٿي ويس. اُتي گهڻيئي ماڻهو، ڊاڪٽر توڙي ٻيا ناميارا شخص آيل هئا. ڊاڪٽر ڪيسٽر ۽ ٽِسل به آيا هئا. هوءُ مولڪي سڌي پاسيرو وٺي هليا ۽ گهڻي وقت تائين ڪلو پاڻ ۾ ڳالهايوسين. ڊاڪٽر ٽِسل ته مولڪي سوالن سان جنسي گهيري ويٺي. سوال پڇيائين، "آخر تنهنجي لاءِ بمبئيءَ ۾ يا ٻئي ڪنهن هنڌ نوڪري يا اِسپتال نهي رکي ته ڪانهي، پوءِ تون ديس موٽڻ جو خيال ڇا لاءِ ٿو ڪين ٿي ڇڏين؟ تنهنجي لاءِ سٺي نوڪريءَ جو مان ٿي بندوبست ڪريان." مون کيس ورندي ڏيندي چيو، "مون سان ايڏي گهڻگهرائيءَ لاءِ اوهانجي وڏي مهرباني. پر مان پنهنجي ديس ويندس ضرور. اُتي پنهنجو ڪم هلائيندس؛ پر جي ڏٺم ته منهنجي ڪم جو قدر نٿو ٿئي ۽ تنگ ٿي پيئي آهيان ته پوءِ اوهان جي آڇ جو فائدو وٺڻ کان ڪين ڪيبائيندس." پر ڊاڪٽر ڪيسٽر ائين ڪنان ٿي راضي ٿئي. هوءَ جبرتي عورت آهي. "نه" ٻڌڻ لاءِ هوءَ ڪڏهن به تيار نه هوندي آهي. سو جواب ۾ چيائين، "تنهنجي خاص ايپاس جو تنهنجي ديس ۾ ڪهڙو قدر ٿيندو! منهنجي صلاح وٺي هتي ئي رهي پؤ. مان توکي نيويارڪ ۾ هتي ئي عمدو عهدو هٿ ڪري ڏيندس. انهيءَ جو اَصل فڪر نه ڪر ۽ پگهار ۾ پڻ ڪس اَصل نه لڳنديءَ." پر مان به پنهنجيءَ ڳالهه تي ٽِڪيس ته وطن ضرور ورنديس،

هيءُ عمدو موقعو نهي آيو. مڇي اهڙي سٺي نهي ڇا!
مهمان اُن تي نس پس مفتون ٿي پيا. اَڌ گهڙي سارا
تہ هڪ طرف رهي، پر هر هر ڪري پيا پڇن، "اوهين
اهڙا عمدا ڪاڌا ڪيئن ٿا تيار ڪريو! اوهانجي پيٽ ۾
اسان کي تہ جڻ ڪاڌي تيار ڪرڻ جو ڏانوُئي ڪونهي!!"
مسٽر ۽ مسز ملهر ڪائي خوش ٿي اَڌ رات کان بہ ٿورو
پوءِ موڪلائي گهر اُسهيا.

خيال اَٿم تہ ٻئي مهني ۾ ساليانِي پندرهن ڏينهن
جي موڪل ۾ يورپ جو چڪر لڳائي اچان. سوچيو
اِئين اَٿم. پر اڃا پڪ ڪانہ ٿي آهي. هن پاسي جو
ٻيو ڪو خاص احوال ڪونهي. ڇڱو ڀلا. وڌيڪ ٻئي
دفعي. پر توهين خط جلد لکجو ۽ سربستو احوال ڏجو.

پيارن مان،
ڪملا.

ته ڪم سانهستيءَ ۾ سٺو به ٿيندو ۽ ڪا ڳالهه وسرندي به ڪين.
مان جو مسٽر ۽ مسز ملهر سان "پلي بئاءِ" ڪلب ۾ ماني کائي آئي هيس، سو پنهنجو فرض سمجهيم ته مان پڻ ڪين مانيءَ تي گهرايان- کائبو ته ڪنگهبو به ته سهين ته ڪين نوتو ڏيئي گهر گهرايم. هنن جي ماٺهن ڪي هندستاني کاڌا ۽ طعام خاص طور پسند اچن ٿا. هتي هوٽلون آهن جتي هندستاني رڌل شيون برابر ملن ٿيون، پر اُنهن ۾ اهو جس لئو رهي جو پنهنجن هٿن سان تيار ڪيل کاڌي ۾ ٿي سگهي ٿو. ڊاڪٽر ڪيسٽر، ڊاڪٽر فليشر، ڊان، بلي ۽ ٻين جي مان جڏهن ماني موڪلائيندي آهيان ته هوُ نوتو انهيءَ شرط تي قبول ڪندا آهن ته کاڌو مان گهر ۾ تيار ڪنديس. مان ته اتي ويشنو کاڌو ورتائيندي هيس. هتي ٻڻ مهيشوري کاڌو مولڪي خاص ڪين وڻندو آهي. ٻر مهمانن جي ته مرضي رکٽي ئي آهي. اِنڪري ئي ممي ءَ کان جدا طعامن جا نسخا لکارائي گهرايا هئم. ٻيا جي هيلنوٽي مون وٽ مانيءَ تي چپ چٽيندائي آئيا هئا ته مسٽر ۽ مسز ملهر جي مانيءَ ۾ ڪا ڪسر ٿورئي وجهٽي هئي. هن دفعي ان ڪري ٻين شين سان گڏ ممي ءَ جي ڏنل ڏس تي مڇي ناهيم. انهيءَ ئي هڪڙي شيءِ تي هيلنوٽي هٿ ڪين آزمايو هوم. ٻاڻ موڪائڻ جو ۽ ڏيهه جي اچا به وڌيڪ ساک وجهڻ جو جڻ

جمبو جهڙي مسافريءَ جا ڦڏائي وڏي هئي!! جمبو ۾
پوڻا چار سؤ کن ماڻهو هڪ وقت مسافري ڪري سگهن
ٿا ۽ ان ۾ ٽي طبقا ٿين ٿا. جمبو لهڻ چڙهڻ وقت برابر
لس هليو، پر رستي ۾ جهوٻا ۽ لوڏا ڪجهه آيا. اِهي شايد
انهيءَ ڪارڻ هئا جو ڪپتان هند هوا جا ڦوڪٽا نهي
بيا هئا، جتان لنگهندي جمبو جهڙو اُچڪو ٿي ڏڏي ٿي
ويو. ڏوڏن ۽ لوڏن ڪري مونکي ڪمر پٽو سڄو وقت
ٻڌو پيو هو، جنهن ڪري اُچل نه ڪان. مونکي جمبو جيٽ
(بوئنگ ٧٤٧)، کان بوئنگ ٧٠٧ جي مسافري وڌيڪ
پسند آهي. جمبو جيٽ کي زمين کان آسمان ۾ اُسرڻ
لاءِ ٽيهه ميل ته لنبي سڙڪ گهرجي! اسانجو هوائي جهاز
نيويارڪ مان ڏيڍ ڪلاڪ دير سان ڇٽو، پر پئرس ۾
پوري وقت تي اچي پهتو، ۽ اسين لنڊن وارو هوائي جهاز
وقت سر پڪڙي سگهياسين. جهاز لنڊن پهتو ته هميشه
موافق اُتي اوڙڪ پئي وسي، جنهن ڪري ڇڳي ٿڌ ڪار
هئي. قسمت سان مان برساتي ڪوٽ ساڻ کڻي آئي
هيس، جو مونکي ڏاڍو ڪارائتو ثابت ٿيو. هوائي بندر
تان بس آڻي هوٽل تي لاٿو.

هونءَ ته هوائي مسافريءَ ۾ مزو ايندو آهي، پر هن
مسافريءَ ٿڪ ڪري ڇڏيو. سو ماني کائي وڃي ليٽيس.
ٻه ٽي ڪلاڪ سمهڻ بعد ڪجهه - جيءَ ۾ جرڪ ٿيڻ جان
اچي ورتي. ڪپڙا بدلائي نڪتيس شهر جو سير ڪرڻ.
جنهن ته اِهو آرتوار جو ڏينهن هو، تنهن ڪري دڪان

(٣٥)

نيو يارڪ،
٢ آڪٽوبر ١٩٧٠ع

پيارا دادا،

مان يورپ جو بندرهن ڏينهن جو چڪر ڏيئي، ٻيو ڏينهن نيويارڪ واپس موٽي آهيان. سڀ وقت اڪيون پاتيم، پر اوهانجو هڪ به خط ڪونه آيو. هتي ٻڻ ڪو احوال ڪونه آيو آهي. اميد ته سڀ نيڪ وينا هوندا. مان هتي مزي ۾ آهيان.

مان تاريخ ١٢ هتان بوئنگ هوائي جهاز ۾ ڪتيس. جهاز ۾ چڙهڻ کان منٽ اڌ اڳ ئي پتو پيم ته ”جمبو جيٽ“ ۾ ٽي پنوس وڃان! ٽين مسافري ته ڪيم، پر اهو خاص مزو ڪونه آيو. هڪ ته هوائي جهاز ۾ بند و بست نيڪ نه هئا، ۽ ٻيو ته مسافر به گهٽا چڙهيل هئا- جنسي ڪيچ لڳو پيو هو. هوائي جهاز جي جنهن حصي ۾ مان وينل هيس اتي ٻتيون وساڻيون پيون هيون. ٻات اونده ۾ نه ڪجهه ڏسي سگهه، ۽ لکي ڪي لکي ئي سگهه! نه وري سگيٽ ٻڌڻ جو وجهه ئي مليو، جيتوڻيڪ اهڙي قسم جي خاطري مليل هئي. ڪنهن بولتي فلم ڏيکارڻ جو به ڪو پربند ڪيل ڪونه هو. جنهن د واران ڪٽي وقت ولڊر ۾ گذارجي! بجليءَ جو ڪجهه رولو ٽي ڏنو. جمبو جيٽ جا جي اهي افعال هئا! باقي اشتهارن ۾

اهي پڻ ڏسڻ وٽان هيون. بڪنگهام محلات ۾ پهريدارن جي بدل جو دلڪش نظارو پڻ نصيب ٿيو. واه جو لقاءُ هو. اِتي بڪ اَچي لڳي، سو منجهند جي ماني سنگيت هال لاڳيتو هوٽل ۾ هلي ڪارايائون. اَنگريزي رڌل ڪاڌو اَهڙو مزي وارو ڪين هو. اَميريڪن ڪاڌو اُن ڪان وڌيڪ لذيذ ٿئي ٿو.

شام جو ٽڪيٽس خريداري ڪرڻ. پر ٿورائي ڪجھ ڪري سگهيس، ڇاڪاڻ ته دڪان ساڍي پنجين بجي ذاري بند ٿي ويندا آهن. پاڻ لاءِ هڪ فرانس ۾ تيار ڪيل برساتي ڪوٽ ورتم، جو نيويارڪ ۾ لنڊن ڪان هوند ٽيڻي اَگهه تي ملي؛ هڪ قميص خريد ڪيم جا ڪوپال ڪي ٿهندي ۽ ٻه ڊزن رومال اَوهانجي پسنديءَ جهڙا اوڇا ٻرمب مارڪي وارا اَوهان لاءِ ورتم. ايتري ۾ مينهن پوڻ شروع ٿي ويو. هوٽل ۾ ماني کائي مينهن ۾ ئي ٽڪيٽس پڪاڊلي سرڪس جو نظارو نظر مان ڪيڻ. ڇيائون پئي ته ٻيو اَهڙو ٻتين جو لقاءُ ڪٿي ڪونهي، جو اِن کي شهه ڏيئي سگهي. ٻتين جي جهرمر چڱي هئي ۽ سينگاريل دڪانن جو نظارو نزاڪت ڀريو هو، پر انهن جي ڀيٽ ۾ نيويارڪ جو ٽائيمس چوسول گهڻو بهتر آهي. منهنجي نظر ۾ اِهو پڪاڊلي سرڪس ڪان هر حال ۾ گوءِ کڻيو بيٺو آهي. لنڊن ۾ سڄو وقت جڻ ڀرون ٿي ٿي هيس. اَڌ رات جو مس هوٽل تي موٽي اَچي سگهيس.

۽ بند ٿيءَ ھئا. تنھن ھوندي بہ آڪسفورڊ مارڪيٽ جي دڪانن جون سينگاريل دريون سڄو ڏينھن وقت وندر ۾ اھڙو سٺو گذريو جو مان ھوٽل ۾ يارھين بجي رات جو مس موٽي سگھيس.

ٻئي ڏينھن گھمائڻ وارن سان شھر جي شٽل تي اڪيلو ھو؛ سو سولائي نيرڻ ڪري، ترت تيار ٿي ويس. پھرين ونءِ ھليا لنڊن جي الھندي ڇيڙي ۾، ھائيڊ پارڪ (Hyde Park) ڏيکارڻ. اُتي جا آدم قد پتلا، خاص طور ڊيوڪ آف ويلنگٽن جو، ڏسڻ وٽان ھئا. پوءِ آياسون ھائوسز آف پارليامينٽ ۾. واھ جي عاليشان عمارت ھئي. ويجھوئي بگ بين (Big Ben) گھڙيال ھو، جنھنجا سريلا ٺڪاءَ ٻڌڻ وٽان ھئا. ويسٽ منسٽر ديول لوڙي سينٽ پال ديول واھ جو دل تي عمدو اثر ڇڏيو. عجائب گھر ۽ راجائي سنگيت ھال پڻ رونق ڀريا ھئا. گذريل مھاڀاري لڙائيءَ ۾ سينٽ پال ديول جي گول گنبذ کي جرمن ھوائي باز نقصان رسائڻ ۾ ڪافي ڪامياب ٿي ويا ٿي ڏٺا. اِنھيءَ سينٽ پال ديول جو رڳو گنبذ ئي تور ۾ ٻيو نہ تہ ٽيھہ ھزار ٽن تہ واھ جو ٿيندو. ھر انگريزن مرمت جو واھ جو ڪم ڪيو آھي. تنھن کانسواءِ اسان کي اھو قلعو بہ ھلي ڏيکاريائون جنھن ۾ انگلنڊ جي راجائن جا ڏھہ ڳنا محفوظ رکيل آھن. لنڊن ۾ پليون بہ جام آھن، جن مان لنڊن برج، ويسٽ منسٽر برج، واٽرلو برج ۽ ٻيون، شھر جو چڪر ھڻندي، لنگھيون ٿيون.

پهچائڻ کي روڪڻ لاءِ ڪئي ٿي ويئي. نيويارڪ ۾ اهڙي خاص تلاش ڪانه ورتي ويئي هئي.

هوائي جهاز جو اُڏامڻ ته ڪلاڪ ۾ آٺين اَيمسٽرڊيم پهتائين. اَيمسٽرڊيم واهه جو عاليشان شهر آهي - واهن جو شهر آهي. شهر مان سؤ کن واهه ته واهه جهڙا ٿا وهن. هوٽل ۾ هت منهن ڌوئي، هليس شهر جو بنهه مرڪز گهمڻ. اُتي آئسٽر بار هوٽل تي ماني کاڌيم. هن هوٽل تي سڀ ڪجهه سمنڊ جي پيدائش (Sea Food) مان ٺاهي تيار ڪندا آهن. کاڌو وڏو لذيذ هو. اَڌ رات تائين شهر گهمندي ئي رهيس. ٻئي ڏينهن Tour "سفر ڪمپني وارا" شهر ڏيکارڻ هليا. واهن تي موٽر ٻيڙيءَ ۾ سير ڪرڻ ۾ خوب مزو آيو. پوءِ آياسين هيرن چمڪائڻ جي ڪارخاني تي. شاهه صاحب ته برابر ڇڏي ويو:

ويا سي وڻجهار، هيرو لعل وندين جي.

پر هتي جي ڪارخاني وارن جيڪي ڏيکاريو ۽ سمجهايو تنهن مان اِئين ئي ٿي ثابت ٿيو ته اِهي وڻجهار موٽي آيا هئا. هيرا اصل ۾ ڪيئن ٿيندا آهن، اُنهن کي اُجاري، پاسا ۽ ڪناريون ڪٽي، شڪل شبيهه ۾ سهڻو ڪري، مشين تي گسائي چمڪائي ڪيئن تيار ڪيو ٿو وڃي، اهو سڀ هنن سمجهايو. خود هيري جي ڪٽ ڪيئن ٿيندي آهي ۽ نقص ڪيئن جاچيا آهن تنهن جي پڻ مشاهدي جاڻ ڏنائون. اُتان جڏهن ننڍي ٻيڙيءَ ۾ ٿي چڙهياسين ته هر هڪ جو فوٽو ڪڍيو ويو. پاڻ وارو فوٽو

صبح ساڍي ورتي نڪتيس شهر جي چڪر تي. باغيچا، وندرگاهون ۽ اتهاسڪ يادگار خوب ڏٺم. منجهند جو ڪجهه ساهي پٽيم ۽ پوءِ ناٽڪ ڏسڻ نڪري ويس. "ڇت تي سارنگيءَ" جي آلاپن مان ڏاڍو مزو آيو. پوءِ ويس سوهو (Soho) جو ڳوٺ ڏسڻ. لنڊن جي هن لتي ۾ هپي (Hippies) لوڪ رهندا آهن. ۽ اتي مونکي ڪٿي خاص گهڻا هپي لوڪ نظر ڪين آيا، جنهن تي البت عجب لڳم. اتي رات چڱي ٿي ويئي هئي، سو ٿورو ڏهٽو کائي وڃي سمهيس.

ٻئي ڏينهن منجهند جو هڪ ٻجي آمسٽرڊيم لاءِ هوائي جهاز رستي راهي ٿيڻو هو. سو صبح ساڍي ورتي نڪتيس چڪر تي. خاص طور بانڊ پٽ ۽ ريجينٽ پٽ، جي بمبئيءَ جي جواهري بزار مثل آهن، سي خوب گهميس. هڪ شاهي دڪان تي چڙهي ويس ۽ اوهان جي نالي واري سيل مهر خريد ڪيم. انجو ڇاپو هن خط جي مٿان هنيو اٿم. پڪ اٿم ته مهر اوهانکي پسند ايندي. بس ۾ چڙهي هڪ ٻجي هوائي اڏي تي اچي سهڙيس. هتي ڏاڍي چڪاس ٿي. هر ڪنهن پاسينجر جي باريڪ تپاس ڪئي ويئي- بدن جي جدا ۽ سامان جي الڳ. زالن جي جاچ لاءِ خاص زالون مقرر ڪيل هيون. تلاشي اهڙي سخت ورتي ويئي جو زالن جا ٻٽوئان به ڪين ڇڏيائون!! اهڙي سختي رڳو هوائي جهاز

ڏينهن ستين بجي صبح ساڍا ٻه چنيل هئي، جا اسان کي هئمبرگ وٺي هلڻي هئي.

اَئمسٽرڊئر مان بس پوري وقت تي نڪتي ۽ ڏهين بجي ڌاري آئي جبل جي چوٽيءَ تي ڊابو کيائين، جتي ڪافيءَ جو بندوبست ڪيل هو. ٻيو ڊابو وري هالنڊ ۽ جرمنيءَ جي سرحد تي هو، جتي ماني کاڌي سين. ٻهءَ گهڙياسين جرمن حد ۾، جتي شاهي سڙڪ جي ڪنڌي ڪنڌي بس ٻيهاري، ڪافي پيتيسين. اِهي وڏيون سڙڪون هٽلر صاحب پنهنجي آيامڪاريءَ ۾ اَڏايون هيون، جتي لشڪر هڪ هنڌان ٻئي هنڌ تڪڙو موڪلي سگهجي. انهن سڙڪن کي آٽو-بنس (Autobans) ڪري سڏيو ٿو وڃي. هئمبرگ شهر ۾ شام جو پنجين بجي ڌاري پهتاسين. مان هوٽل ۾، جتي منهنجي رهڻ جو بندوبست ڪيل هو، ڇهين لڳي مس پهچي سگهيس. جتي ته مانيءَ جو بوجو هوٽل تي هو، تنهنڪري ماني ترتڪڙ ۾ اُڪلائي ورتيم، ڇاڪاڻ ته مون هئمبرگ شهر جو رات جو لقاءُ ماڻڻ ٿي گهريو. ان لاءِ ريلوي اسٽيشن تان اٺين بجي بس نڪرڻي هئي. بس اسانکي خوب گهمايو ۽ اَڌ رات جو مس هوٽل تي موٽي آياسين. بس جي مٿئين طبقي تان ٻنهين جهنجهيل شهر جو واه جو لطيف نظارو نصيب ٿيو.

ٻئي ڏينهن صبح جو اٺين بجي نڪتاسين جرمنيءَ جو لبيڪ شهر ڏسڻ. اُتان وري (لبيڪ جي) ٻنائن

خط شامل موڪلي رهي آهيان. سچاٽپ ۾ اچان ٿي ته! لنڊن ۾ وار ڪٽائي، سوڍا ڪري بيهاريم. هاڻي مان جنهن فوٽي ۾ ٿي ڏسجان، تنهن ۾ ئي آهيان. اوهان کي ڳالهه وڻي ڪين نه؟ اڳي ته هڪ يڪيائي ڊگهي چوٽي ڪندي هيس. اِها لوڏ سان لڏندڙ چوٽي گم، اُنجي بدلي چوٽيون وارن جي ڇڳن جون پڇڙيون پيئون هوا جي جهوٽي تي گلن جي مکڙين مثل لڏن.

منجهند جي مانيءَ کانپوءِ ورتي هالنڊ جي اُترئين ڪنڌي ۾ پنير جو ڪارخانو ڏسڻ وياسين. اِهو هڪ ڳوٺڙي ۾ هو. هر هنڌ ننڍين ڪارخانن جون هوا تي هلندڙ ڊگهيون ڦرڪيون، اُڀيون ڪڙيون نظر پئي آيون. هتي جا ماڻهو پڻ حليم ۽ وڻندڙ سڀاءَ جا هئا.

شام جو موٽي ائمسٽرڊئم آياسين. ڏٺم جو واپاري مرڪزن ۾ ماڻهن جي چڱي ڀيهه ۽ گپاگيهه لڳي پئي هئي. گهمائيندڙن چيو: "رات وڳڙي وري عيش-خانن، ناچ گهرن ۽ محفل سراين ۾ پيهه لڳندي آهي- رات راڻيءَ جا لقاءَ پڻ ڏسڻ وٽان آهن. اِهو لطف به وٺڻو هجيو ته هلو." پر جنهن ته منهنجو اِنهيءَ پاسي ڪو به چاهه ڪونه هو، تنهنڪري مان ڪانه ويس. مون جنهن لنڊن ۾ ڪيو هو، تنهن ائمسٽرڊئم ۾ پڻ اُتي جون گهٽيون ڪچهه-ميلن جا ميل هلندي هليس. پيرين پنڌ شهر گهمڻ سان گهڻو ڪجهه ويڙهو ٿو ڏسجي ۽ ٻرائجي. پر ائمسٽرڊئم ۾ مان رات جو سويلئي هوٽل تي موٽي آيس، جو ٿئي

فقط اُنن ماڻهن جوڙتي راس ڪيو هو، ۽ اُن ۾ ڪين سڄا سارا ٻهجويه سال لڳي ويا. اِها سڄي ٻڪين سرن جي ٺهيل آهي ۽ اُن ۾ ڪل ٻهجاه لک چاليه سرون ڪم آيل آهن. هن ديول کي جوڙڻ ۾ چار سال کن مس ٿيا آهن. شام جو هڪ سڙڪ جو چڪر لڳايم، جنهن تي چوڻي پيادلن جي سڙڪ، ٻيو ته اُتان موٽر گاڏي هلائڻ جي منع آهي. هن سڙڪ تي شهر جا عمدي ۾ عمدا دڪان آهن ۽ هتي هرڪو سالهستيءَ سان ۽ بنا خطري يا جوکم جي خريداري ڪري سگهي ٿو. مون اُتان هڪ دڪان تان ٻهمهني لاءِ چانديءَ جو ڪنگڻ (Bracelet) ۽ ساڙهيءَ جي ٻن خريد ڪئي. اصل ۾ رات جو چڪر تي نڪرڻ جو ويچار هوم، پر جڏهن ته هوٽل جي ويجهوئي ودياٿين مسٽر منڪنامارا، ورلڊ بئنڪ جي پريزيڊنٽ، جو ڪوبن هيگن ۾ ورلڊ بئنڪ جي ميٽنگ ۾ شرڪت ڪرڻ لاءِ آيل هو، برخلاف مظاهرا پئي ڪيا ۽ نعرا پئي هڻيا ۽ پوليس کين روڪڻ جي ڪوشش پئي ڪئي، تنهن ڪري وايومنڊل ۾ سياوڪ ڇڪتاڻ هئي، اِن سبب ٻاهر نڪرڻ واجب نه سمجهيم.

ٻئي ڏينهن مان هندرو فائل، تيز رفتار وارين ٻيڙيءَ رستي سئيڊن ديس جو مالمو نالي شهر ڏسڻ نڪري ويس. هيءَ ٻيڙي ڪلاڪ ۾ سٺ ميلن جي رفتار تي لس لئي لس، بنا لوڏي ڏوڏي جي، هلي ٿي. مالمو شهر ڏسڻ ڪاڻ چڱا پنڌ ڪيم. ڏاڍو سانتيڪو ۽ وڻندڙ

باغن مٿان اڏرڻ لڳاسين. نيروبيءَ پهچي شڪارت
آئي ته جهاز کي بچايو. اُتان پوءِ اُڏامي ڪناري
آئي ڪوئين شهر ۾ لٿو. هوٽل گرانڊ ۾ جتي منهن
رهڻ جو بندوبست ڪيو ويو هو، ان هوٽل جي ڀت
بيٺاسين. بالڪل ڪاري پاڻي ڪري وڃي لڳي ۽ وندر
ڏسڻ، جي هوٽل جي لڳ ڪئي هئي. هونءَ ته
وانڊرگار ۱٥ سيپٽمبر کان بند ڪيا ويندا آهن، پر
۲۲ سيپٽمبر تائين کُليل رکيا ويا هئا، جنهن ڪري
هن رونشدار باغيچن ڏسڻ جو وجهه مليو. ڪوئينس
جي هنن باغيچن جو ڏيکاءُ ۽ نظارو لاجواب آهي.
وانڊرگارڊ عورتن طرفان ٺاهيا ويا آهن. مختلف
جي ونڊر لاءِ ننڍي سڙڪن جو ٺهيل ڪيل آهن
ٺهيل ڪانسواءِ هتي ڪيل هوٽلون، وانڊر وڏي جا ٻيا وڻ
جدا جدا قسمن جي ڊالڊين جا ٻوٽا، وغيره ڪيل آهن
هنن وانڊرگارڊن اندر ناچ گاهي، ناڪن ۽ ميوزڪ
ٺاهڻ جا جڳهه عمدا بندوبست آهن. انهن ڪانسواءِ
جو هتي جو ٻين جو لطف پڻ ڏسڻ وٽان آهي. وانڊر
هندستان نٿي لڳا. گهمي گهتي مان سانجهيءَ
جي رات جو پس هوٽل ۾ واپس آياسين. پوءِ ته سڀ
ڪمبر ننڊ. ٻئي ڏينهن پس ۾ شهر جو چڪر لڳايوسين
هن نيوڪ جو ٺهيل، راجائي محلات، پارليامينٽ
عمارت، ٽائون هال، ٽائي جي مٿان ستا جي پراڻ
ڏسڻ. ٽائون جي حڪومت اعلا هتي هو اُن

(٢٦)

نيويارڪ،
٢٧ ڊسمبر ١٩٧٠ع
پيارا دادا،

توهانجو خط پهتو. پڙهي اَحوال معلوم ڪيم. ڏاڍي خوشي ٿيم ته مونا هاڻي گهڻي ٺيڪ ٿي وئي آهي. ايشور دِيال ٿيندو ۽ هوءَ جلد نوبني ٿي ويندي. مان ڪيس جهت نوبني ٿيڻ جي شيءِ پاونائن جو ڪارڊ اَجُ ئي موڪلي رهي آهيان. باقي اَوهان جو لکيو آهي ته ڊاڪٽر بهاريلال في اعل نٿو وٺي سا ته ڳري ڳالهه چئبي. اَج ڪالهه ڪنهن جو ٿڌو ٿورو ڪٽڻ نه گهرجي. توهين ڪين چوندا آهيو ”ڏنو پٽ چٽي جو، ذات جو آسودو.“ پر وقت تي ڪٽجي به ڪٽي، ته هڪ ٻه دفعو روا آهي. باقي هيءُ قصو جو هفتي ۾ ٻه دفعا، مهنن جا مهنا هليو آهي، سو ته ڊاڪٽر صاحب اَسان تي ٻاري بوجو چاڙهي رهيو آهي - اِهو هرگز مناسب ناهي. هونءَ ته ڊاڪٽر ٿيندا آهن جؤرن مثل، رت چوُسڻ کان باز چو ٿا اَچن!! هـوُ ڊاڪٽر اوم پرڪاش ڪين هوندو هو، سو طب پاڙهيندي ڪمائيءَ جي ٻڌر ۾ اچي پئسن ناهڻ جي اُپٽار ۾ پوندو هو. موڪلي ان ڪري منجهانئس بچان ايندي هئي. اِنهيءَ ڪارڻ مون سنڌس ڪلاس ۾ وڃڻ ئي ڇڏي ڏنو. بمبئيءَ ۾

شهر آهي. هتان مون پنهنجي لاءِ هڪ بند ٿيندڙ ڇٽي خريد ڪئي. شام جو ڪوپن هيگن موٽي آيس. رات جي ماني کائي، ويس "سرڪس" ڏسڻ، جا هوٽل کان ٻه ٽي گهٽيون پري هئي. هيءَ سرڪس، جون جيڪا ڏيڍ سال کن اڳ نيويارڪ ۾ ڏٺي هئي، اُن کان گهڻي نرالي هئي. خاص طور هڪ هنڌ هشراڌو پاڻيءَ جو تلاءُ تيار ڪيو ويو هو جتي جدا قسمن جون مڇيون ۽ ٻيا سامونڊي ساهوارا رکيا ويا هئا، جن جو تماشبينن کي اَلڳ کيل ڪري ڏيکاريو ٿي ويو. اِهو کيل خاص وندر ڀريو هو. ٻئي ڏينهن ڪوپن هيگن جو اُتريون پاڱو گهميس، جتان اَوهان کي تصوير وارو ڪارڊ موڪليم.

ڪوپن هيگن مان ٢٤ تاريخ هوائي جهاز رستي پئرس آيس. پئرس ۾ خوب گهميس. مونکي اُتي جو اُتاهون ايفل منارو خاص وڻيو. اِهو ڏينهن جو توڙي رات جو ڏٺم. ٻنهي ۾ واه جو ٿي ٻهڪيو.

پئرس مان بوئنگ جيٽ ۾ نڪتيس سڌو نيويارڪ. يورپ جو دؤرو گهڻو پسند آيم. جي پنڌ ڪرڻ ڪان ڪيٻايان ها ته شايد اَهڙو مزو نه اچي ها. "سفر (Travel) گهڻو ڪجهه سيکاري ٿو،" بيشڪ صحيح چوڻي آهي.

مان ڪم تي چڙهي ٻه آهيان ۽ وري ساڳي ڪار شروع ٿي وئي آهي۔ "اُهيئي لائون، اُهيئي چگهه"، جئن اوهين چوندا آهيو. وڌيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان، ڪملا.

زير علاج هئي. هوءَ حد شاهوڪار ۽ وڏي هلندڙ واري عورت آهي. هنجي مون سان ڏيٺ ويٺ اسپتال ۾ ٿي. هن مونکي اڳي ٻه ٽي دفعا نينڊ ڏني آهي. هڪ دفعي ته پنهنجي ڀرواري عاليشان مڪان ۾ هفتو ڪن اچي ٽڪڻ لاءِ ٻه لکيو هئائين. اُتي ترڻ لاءِ تلاءُ ۽ ٻيا مزا هڪيا ٽڪيا حاضر آهن. ٻيا ماڻهو ته اهڙن وجهن لاءِ پيا آجهڙندا آهن. پر مان شايد اوهان تي ويٺي ٿي ڏسجان. وڏن ماڻهن سان توهان وانگر منهنجي به خاص ڪانه پوندي آهي. مسز والش جو ڊاڪٽر رسڪ، اسانجي وڏي ڊاڪٽر سان گهاٽو رستو آهي. هن اسان جي اسپتال کي ڪئين ڀيرا دل گهريا دان ڏنا آهن. ڊاڪٽر رسڪ کي خبر آهي ته مون اڳي مسز والش جي نوڪري ۽ ناڻي ڪان پئي نٺايو آهي، سو جي هن دفعي به ناڪار ڪنديس ته ڪيس ڏايو دل ۾ ٿيندو. تنهنڪري اِنهيءَ پارٽيءَ ۾ ضرور شريڪ ٿينديس.

اوهان جي ماسات ڪانتا ۽ سندس گهوٽ ڇنڇر مون وٽ آيا هئا. جيڪي رڌو ڪاڌو تيار هو، سو ڪارايومان. ڪانتا کي گهوٽ بيشڪ سٺو مليو آهي. هوُ سياءَ جو وڻندڙ ۽ رلڻو ملڻو هو. اُجايو هٺ وڏائي اصل ڪانه هيس. هوند ڪٿي به سمائجي وڃي. ماني اُڪلائي ٽڪناسين بجلي بتين جا نظارا ڏسڻ. مون لاءِ هيءُ نيويارڪ ۾ پهرينءَ جو ناتال آهي ۽ ڪانتا ۽ سندس گهوٽ لاءِ پهريون. راڪفيلر سينٽر تي تماشو به

جڏهن فلوءَ جي بيماري کاهي پيئي ته چا ٿيو- ڊاڪٽر جيڪي هونءَ مکيون پيا جهٽيندا هئا، سي به تنهن پاڻيءَ جون سيون هٽي، ڪگل ناڻي جا ڪمائڻ لڳا! پر سڀ هرو ڀرو اهڙا ڪينهن. هيءَ ته رڄ چڱو مڙس ٿو ڏسجي جو صفا نابري واري وينو آهي. مان جڏهن ڊاڪٽري پڙهندي هيس ته هوءَ به طب تي ليڪچر ڪندو هو. سو پيو ته، ته سوکڙي ته لهڻائين! ناتال جي منڍ آهي- هڪڙو پين ۽ بال پائنٽ جو عمدو سيٽ اُنهيءَ ڏينهن نظر چڙهيو هوم جڏهن ساهيڙين ۽ ٻين لاءِ موسمي سوغاتون وٺڻ ويئي هيس؛ اهو وٺي تي موڪليانس.

ناتال جي جو منڍ آهي ته پارٽين جو ڦهڪو پيو پوي. ڪيتريون تي وييون آهن، پر ڪي اڇا ڪائٽيون آهن. هيل اسانجي ڪاني وارن به گڏجي ناٽو ڪيڏي ڪانو ڪيو هو. هرهڪ پنج ڊالر ڀريا هئا. پر ٻوءَ جڏهن ڊاڪٽر گب گولڊ کي خبر پيئي تڏهن هن مڙني کي پئسا واپس ڪرايا ۽ سڄو خرچ پاڻ ڀريائين. چڱو ڇهچٽو منو. سڀڪو خوش ٿيو. ڪاني جي موقعي تي مون ڊاڪٽر گب گولڊ کي اوهانجو موڪليل چنسالي ۽ وارو پتل جي گلدانن جو جوڙو سوکڙي ڪري ڏنو. ڏاڍو خوش ٿيو، ٻوليو نه پيو سمائجي. هنني همن شين جو بيحد قدر آهي. جيتوڻيڪ هاڻي وڏيڪ پارٽين تي وڃڻ پڄي ڪونه ٿو، ته به مسز والش جي پارٽيءَ تي وڃڻوئي پوندو. مسز والش ڪجهه وقت اڳ اسانجي اسپتال ۾

مونکي گهرائجو. ڊاڪٽر ڪيسٽر ته چوي ٿي ته توهان جڏهن به چونديون ته ڏهن مان ٽنهنجو بندوبست پاڻيهي ڪنديس. ڏسجي ته ڏٺيءَ کي ڇا ٿو وڻي.

پهرين آڪٽوبر کان مان ايپياس ڪندڙن جي اَڌ ياڪ جي عهدي تي مقرر ڪئي ويئي آهيان. انهيءَ حيثيت ۾ مونکي پنجن نون ڊاڪٽرن کي بجليءَ رستي تپاس ۽ چڪاس جا طريقا سيکارڻا پون ٿا. ان ڪري ڪم چڱو وڏي ويو آهي - ايتري قدر جو مشي ڪنهڻ جي به ڄڻ فرصت ڪانه ٿي ملي. صبح جو سويل ٿي گهر ڇڏيان ۽ سڄ لٿي کان اڳ موٽڻ جي مهل اَئي ڪانه ٿي ٿئي. ڪجهه ڏينهن ٿيا ته گهر ۾ وقت نه هئڻ ڪارڻ خط اسپتال ۾ئي رهڙي وٺڻ جي ويچار سان لفافو اوڏانهن ڪٽي ويس، پر اُتي به اُها والدڪائي ڪانه ملي جو خط لکي وٺان. لاچار لفافو واپس گهر ڪٽي آيس جو اَڄ مس موڪلي رهي آهيان. پر هيءَ ڪم مونکي گهڻو پسند آهي، جيتوڻيڪ جاکوڙ چڱي ٿي ڪيڻي پوي. هن ڪم ڪانسواءِ ڊاڪٽر گڊگولڊ بي وڏي جوابداري مٿهنجي مٿان مڙهي آهي. ڊاڪٽر اَرن اِسٽاف مهدو موڪل تي ويو آهي ۽ موڪل تان واپس اچڻ سان اُئي پنهنجي عهدي جي استعفا ڏيڻ وارو آهي. هوُ بيلي ويوُ اِسپتال ۾ بجلي تپاس جو "ماهر" ٿي ڪم ڪندو آهي. ڊاڪٽر گڊگولڊ هنجي جاءِ تي مونکي "ماهر" ٿي ڪم ڪرڻ لاءِ چونڊي مقرر ڪرايو آهي. جوابداري برابر وڏي

واهه جو هو ته پيهه به اِلاهي هئي. اَڄ رات کان به اَويرو مس گهر موٽياسين.

مونکي اِمتحان جا فارم به مليا آهن ۽ اِطلاع به آيو آهي ته منهنجو اَمريڪا ۾ رهڻ جو ٻنهن سالن جو مدو اچي پورو ٿيڻ تي بيٺو آهي. فارم ڀريا اٿم ۽ ڊاڪٽر گب گولڊ ۽ نئنسي ڪيسٽر کي سفارش ڪرڻ جا فارم پڻ ڏنا اٿم، جي هوُ لکي پرڀرو ڏياري موڪليندا. باقي ٽئين سفارش-نامي لاءِ ويچار ڪيو اٿم ته ڊاڪٽر ڪووالٽ کي چونديس. اِمتحان جون ١٩٧١ع ۾ ٿيندو. پر اُن لاءِ پڙهڻ هينئر کان ئي چالو ڪري ڇڏيو اٿم. ڊاڪٽر جي. سميون پڻ ساڳئي امتحان لاءِ ساڳئي وقت ويهندو. اَسين ٻئي گڏجي پڙهندا آهيون. هر هفتي ٻن چئن ڳالهين جو اڀياس ڪندا آهيون ۽ اُن تي هڪٻئي سان بحث مباحثا ڪندا آهيون، جنهن ڪري هرڪا ڳالهه چت تي چڙهي اُڪرجي ويندي آهي.

باقي رهيو هتي رهڻ جي مدي وڌائڻ جو سوال. مون تي هرڪو زور ڀري بيٺو آهي ته مان ديس جو خيال ڇڏي، هتي ئي رهي پوان. هوُ سڀ چون ٿا ته ديس وڃي پڇتائيندينءَ! پر منهنجي دل اَڃا ته نٿي ٻجهي. مان هرڪنهن کي هميشه اِئين چوندي آهيان ته هڪوار ديس ويندس ضرور! جيڪڏهن اَوهانکي منهنجو ڪم پسند آهي ته سال ڪن جي ڪوشش ڪانپوءِ به جي مونکي اُتي مزو نه آيو ته اوهانکي لکنديس، پوءِ ڪري

ڪنهن معرفت اِهي ڏيارڻ موڪلڻو. انهن شين جو هتي وڏو مان آهي.

دادا، جي دل ۾ نه ٺهيو ته هڪ ڳالهه چوانو. اوهان تازو جيڪي فوٽا مونکي موڪليا آهن تن ۾ توهين چڱو لهڪاريل پيا لڳو. مونکي اوهانجي سماج شيوا جي ڪاريه تي نه رڳو خوشي آهي، پر ناز پڻ آئم. پر ايترو هجڻ ٺيڪ ناهي. هاڻي اوهين پنجاه ڪان مٿي جا آهيو. ڪٿي جسو جهڙي پيو ته نهڻ ڏکيو ٿي پوندو. اڳائي جاڪوڙ کان ڪنارو ڪريو. منهنجي ته ي صلاح، باقي مرضي اوهانجي. اسين اوهانجا ٻار ته هميشه اِئين ئي چاهينداسين ته دادا سدائين سگهو رهي.

مان اوهان جي لکڻ موجب ڊاڪٽر فليشر کي گلن جي نوڪري موڪلڻ لاءِ اوهان پاران ”ٿئنڪ يوُ“ ضرور چونديس. مون توهان کي لکيو ڪين هو ته هو وڏ گهراڻو ۽ فهميندو ماڻهو آهي. هوُ ٽيڪساس جو رهاڪو آهي. جيتوڻيڪ سندس هينئيون ڏر آڏرنگ سبب نستو آهي، ته به هوُ پنهنجو سڀو ڪم پاڻ سنڀاليندو ڪندو آهي. ڪنهن جي محتاجي ڪرڻ کان هوُ هميشه عار ڪندو آهي ۽ ڪڏهن ڪين چاهيندو آهي ته ڪو شخص مٿس ڪهل ڪري. هوُ پاڻ پنهنجي دل وندو آهي. سرڪ ڪشت جي ڪيس ڪڏهن به ڪا چنتا ڪانه رهندي آهي ۽ هوُ پنهنجي ڪشت دوُر ڪرڻ

آهي، پر ڪم دلپسند آهي. مان انهيءَ لاءِ هفتي ۾ ٽي ڏينهن، سومر، ٻڌر ۽ جمع ڏينهن اِهو ڪم سنڀالڻ ويندي آهيان. هتي ڪم جو وڏو قدر آهي. منهنجو ڪم سيٺيءَ کي ايترو ته پسند آهي جو مونکي هوءَ ڪڏهن به ڪنهن ڳالهه تي ناڪار نه ڪندا آهن. جيڪي چوندي آهيان سو مڃيندا آهن. هن ڏياريءَ تي مون موڪل ڪئي. پاڻ گهڻي ڀاڱي بني اَسرائيل جي نسل مان آهن. هنن پنهنجي ٽئين سال جي موڪل ڪاڍي. مون ڏياريءَ جي موڪل گهري ته هڪدم ۽ خوشيءَ سان ڏنائون، جيتوڻيڪ سندن ٽئين سال واري ڏينهن مونکي به موڪل ملي هئي- ٻيا سڀ جو ڪم تي اَچڻا ڪونه هئا ته مان اَڪيلي سر ٿورڙائي سڀو ڪاتو هلائي سگهان ها! پر منهنجي ٽئين سال واري ڏينهن فقط مونکي ئي موڪل هئي، پاڻ اُن ڏينهن ڳهندا ئي رهيا!!

مان پنهنجي ڪاتي جي ناتال جي ڪاني تي "نتراج" واري لڪڙي پائي ويئي هيس. ڊاڪٽر گب گولڊ کي اِها ڏاڍي وڻي، ايتري قدر جو چيائين "مونکي اهڙيون ڇهه ڪن گهرائي ڏيندينءَ، مان اِهي سوکڙيءَ طور مائٽياڻين کي ڏيندس. ڏاڍيون سٺيون ٿيون لڳن." اِها لڪڙي مونکي منهنجي ساهيڙيءَ ڪندا ڏني هئي ۽ ٻڌايو هئائين ته ڪاڏي اُديوڳ تان ورتي هئائين. سو جي نمو اهڙيون ڇهه لڪڙيون وٺي اچي ته هتون هت

(٢٧)

نيوُيارڪ،
٢٧ مارچ ١٩٧١ع
پيارا دادا،

اَڄ ڪالهه اَوهانجو خط البت ڇرڪو ڏياريندو آهي. گذريل ٽن مهينن ۾ ٻه دفعا اِئين ٿيو آهي. خط لاءِ اڪيون وڃيو وينو هجان، جي ڪٿي اچي. پر ٿئي اِئين ٿو ته جڏهن ويچار ڪريان ته تار ڪريانءِ ته خط اَچيو سهڙي. پرديس ۾ پنهنجن جي ياد ڏاڍو ستائي ٿي؛ سندن تات تن سان لڳي ٿي پيئي آهي. اوهان کي فرصت برابر گهٽ ملندي هوندي، تڏهن به ٻه اکر لکڻ ۾ ڪا خاص ويرم ته ڪين لڳندي. پر اهيءَ ڪري مونکي ڪيڏي نه دلجاءِ ٿيندي. هاڻي باقي هيءُ سال ٿي ته آهي، پوءِ ته اچي گهر سگهي ٿيندس. هفتي ۾ هڪ دفعو خط ضرور لکندا ڪريو، نه ته وياڪل من ڪنهن جو ڪٿي ٻوڙيو وجي.

جون ۾ امتحان ۾ وهڻ جي منهنجي پڪ ٿي ويئي آهي. ڊاڪٽر گڊ گولڊ کي ڊاڪٽر ايلڪنس اهڙو اطلاع خانگي طور خط ۾ ڏنو آهي. امتحان فلاڊيلفيا شهر ۾ ١٨ ۽ ١٩ جون تي ٿيندو. اهو امتحان زباني ٿي ٿيندو. پر امتحان جي نتيجي جو اطلاع مونکي آڪٽوبر ۾ اچي موڪليو ويندو. هاڻي جا امتحان جي پڪ ٿي

جي لڳن ۾ أي مڱهن رهندو آهي. اوهان ۽ ڪان چاچا
هنجي بمبئي ۽ دهليءَ ۾ اهڙي ته خاطري ڪئي
آهي جو هوءَ جينتوٽيڪ مونکي ڳچ دفعا ڳڏيو آهي ته
به هر دفعي اَوهان جي ساراه پئي ڪئي اَٿس- اَڃا
به سندس دل ڀاڻي نٿي.

وڏيڪ ٻئي دفعي.

پيارن مان،
ڪملا.

مون اُڳي اوهان کان لکي پڇيو هو ته گهر لاءِ اُتان چڱي ڪاني جو مالمڪ (پلسٽڪ) سيٽ وٺان. توهان ان باري ۾ ڪو جواب ڪونه ڏنو. ڪجهه وقت ٿيو ته مان ۽ نانڪ مسند جي ڪنوار سشمينا تازو ڪليل شاپنگ سينٽر (Shopping Center) تي، جنهن کي ڪنگس پلازا (King's Plaza) ڪري ٿا سڏين، خريداري لاءِ ويا هئاسين. اُتاهه خريدي مرڪز آهي - منجهس اٽڪل ٻه سو ننڍا وڏا دڪان آهن جتي هڪ هنڌ تي جيڪي به گهرجي، سو ملي. ڪاڌي پيتي ۽ هر قسم جي وندر ورونهه جو به هتي بندوبست ڪيل آهي. خود نانڪ ۽ سنيما پڻ هڪ هنڌ، هڪ ڇت هيٺان منديل آهن. وڏي ڳالهه اِها ته هتي سڄي شاپنگ سينٽر ۾ مقرر گرمي پد قائم ڪيل آهي، جنهنڪري سياري ۾ ته هيءَ سينٽر ماڻهن سان وڏو وڙ ڪندو. خريداريءَ لاءِ ٿڌ ۾ ٻاهر نڪرڻ ڪنهن کان ٿو پڄي! سيڪو هن سينٽر ۾ لنگهي ايندو ۽ سڀ ڏينهن آسانيءَ سان خريداري به ڪري سگهندو ۽ موجون مزا به وٺي سگهندو!! سو دڪان ڏسندي منهنجي نظر هڪ ڪاني جي سيٽ تي چڙهي - هيون سڀ شيون پلاسٽڪ جون، پر لڳيون ائين پئي جڻ چينيءَ جون آهن. پر هن جي پلاسٽڪ گهڻي سٺي هئي. جنهن ته هن سيٽ ۾ ڀڄڻ ڀرڻ ۽ داغ، وغيره جو اُصل اِمڪان ڪين آهي ۽ سيٽ ڏسڻ جو وڻندڙ ۽ سهڻو ۽ اُگهه ۾ پڻ خاص مهانگو ڪين آهي، سو اِتي گهر لاءِ خريد ڪيم.

ڇڪي آهي ته مون زور شور سان پڙهڻ شروع ڪري ڇڏيو آهي. هفتي ۾ ٻه ڏينهن ته مان اسپتال ۾ ٽوسي، اُتي رات جو ساڍي اُٺين يا نوين تائين پڙهندي رهندي آهيان. ڇنڇر آرتوار جو موڪل هوندي آهي ته ڇنڇر ڏينهن خوب پڙهندي آهيان ۽ آرتوار آسائش ۾ گذاريندي آهيان. مان سمجهان ٿي ته هن طرز تي پڙهڻ سان اِمتحان تائين مان سٺو اُپياس ڪري سگهنديس.

ڊاڪٽر گب گولڊ ڪي- جنهنجي نظرداريءَ هيٺ ٻن سالن لاءِ ڪم پئي ڪيو اَٿم- دل سان ئي ڪين ٿو لڳي ته مان ڪا وطن واپس موٽي وينديس. سندس دل نٿي چاهي ته مان ڪا اَميريڪا ڇڏيان. هوُ مونکي سٺي پگهار تي عهدي وٺي ڏيڻ جي سوچ ۾ ئي رهي ٿو. ٻه چار ڏينهن ٿيا ته وري ڳالهه ڇوريائين- "تو سچ پچ وڃڻ جو ويچار ڪيو آهي ڇا؟" ڪيس نه ڏکوئڻ جي خيال کان، ڇاڪاڻ ته هوُ مون سان حد سٺو هليو آهي، ڏاڍي فهميدي نموني ۾ چيومانس ته فِي الحال ته ويچار اِئين ئي اَٿم، پر مان ڪا هوڏ ٿي ڪين بيٺي آهيان، وقت تي ويچار بدلجي به سگهي ٿو. انهيءَ تي سندس منهن تي سرهائي ڇانئجي ويئي ۽ هڪدم چيائين، "شڪاگو جي وڏي اِسپتال ۾ بجلي جي مکيه ماهر جي جاءِ خالي آهي. سال جو چار لک رپيا پگهار آهي. تون رڳو 'ها' ڪر، ته مان بندوبست ڪريان!" لحاظ سان ورندي ڏنيمانس، "ڇڱو، سوچيان ٿي."

ڪجھہ ڏينهن ٿيا تہ ڪانتا مونکي رات جي ماني‌ءَ جي نينڍ ڏني. مون پڇيومانس تہ ڪهڙن موڪل جي ڏينهن ايندي يس. انهيءَ تي چيائين تہ موڪل واري ڏينهن (آرتوار) مونکي ڪم تي وڃڻو ٿو پوي، تنهنڪري هفتي جي ڪهڙي بہ ڏينهن تي ضرور اَچ. رات جي ماني اَڪثر ريت مان نہ باسيندي آهيان جو موٽڻ ۾ البت دير ٿي ٿئي. ڪاڌي ختم ٿيڻ تائين چڱي دير ٿيو وڃي. مونکي نوين بجي رات ڪانپوءِ سب وي Subway (زير زمين ريلوي) رستي مسافري ڪرڻ پسند ڪين اچي. ٽئڪسيون برابر آهن، پر بروڪلن مان جتي ڪانتا ٿي رهي، انهيءَ ڏائيم تي ٽئڪسين وارا مُنهاڻن لاءِ جتي مان رهندي آهيان، ڀاڙو ڪٽڻ ۾ البت ڪيٻائيندا آهن، ڇو تہ موٽندي وري ڀاڙو خير هٿ لڳندو اٿن. پر ڪانتا جو زور ٻڌو، سو ڪنڌ ڪيائي نہ سگهيس. ڪالو بہ ڪاڌوسين ۽ حال اَحوال بہ ڏنو ورتوسين. وقت ڏاڍو سٺو گذريو. ڪانتا ڪانو سڄو گهر ۾ تيار ڪيو هو. پرديس ۾ سنڌي ڪاڌو خير ٿو نصيب ٿئي. ڪانتا ڪاڌو ناهيو بہ سٺو هو، سو چپ چٽي اُٿياسين. ڳالهين ڪندي ڪانتا گهٽي ڪم جي دانهن ڪئي. چيائين: ”ڀارت ۾ توڙي اَفريڪا ۾ (جتي ڇنيءَ جا مائٽ رهندا آهن) بہ ڪم ڪيو اٿم، پر اُتي خاص ٿڪ ڪڏهن ڪين محسوس ڪيم. هت تہ جنسي ڳهٽو ٿو پوي.“ مون انهيءَ تي سمجهايومانس تہ هتي چڱي چوکي ڪم ڪرڻ

ههڙن سينٽن جو تہ سفيد هو، پر گلڪاري گوناگون رنگن جي هئي. مون سولهري گلڪاريءَ وارو سيٽ ڪيو. ڪناريءَ ڪان اها گلڪاري ڏاڍي سهڻي ٿي لڳي. هن قسم جي پلاسٽڪ شين کي هتي ڪارنيلا (Cornella) جي نالي سان ڪوٺيو وڃي ٿو. مون سيٽ کي ٽن حصن ۾ ورهايو آهي، جنهن مان هڪ حصو پاڻيءَ جي جهاز رستي اوهان ڏي روانو بہ ڪري چڪي آهيان. سيٽ حصن ۾ موڪلڻ ڪري اُجائي ڳري محصول ڀرڻ کان بچي وڃبو. مونکي خاطري آهي تہ سيٽ اوهان کي پسند پوندو ۽ گهر جي سونهن ٿي ٻيهندو.

هتي ڪجهہ وقت لاءِ هڙتالن جي وري ڌم مچي وئي آهي. پهرين جوکم هڻائڻ (باهين وسائڻ) کاتي وارن هڙتال ڪئي. ٿشان وري شهر جي صفائي کاتي وارن ڪم بند ڪيو. گند جا ڍير هر هنڌ ڍير ۽ دڙا ڪڙا ٿي ويا، مگر گند ڪيرو ڪڻڻ وارو ڪونہ هو! رستي تي برف جا پاري تهہ جمي ويا، جنهن ڪري موٽر گاڏي هلائڻ جوکائتي ڳالهہ بڻجي پيئي، پر ميونسپل مزورن کي چنتا ئي ڪا! پوءِ پوليس وارن پڻ هرتال جو دڙڪو ڏنو. سڄو شهر ڄڻ بيوس ۽ نڌڙڪو بڻجي پيو. مزدور ۽ ڪمي بہ ويچارا ڪهڙي ڌهہ وڃن. شين جا اَگهہ وڃن ٿا چوٽ چڙهندا، پوءِ هو پگهارن مان پورت ڪن ڪيئن! پگهار ۾ اضافي ٿيڻ کانسواءِ ٻيو چارو ئي ڪونهي. پوءِ هڪ ٻئي پٺيان هرتالون ڇونہ ٿينديون!!

ڏيڻ مهني جي هوائي جهاز جي ٽڪيٽ مان هتان وٺي موڪليندي سانتو. هتي منهنجو گهر تہ تهيو پيو آهي. اوهانکي ڪا بہ تڪليف ڪا نہ ٿيندي. اَوهانکي هيئترن سالن جي بنا موڪل نوڪري ڪرڻ ڪري مهنو بہ موڪل ملڻ بہ ڪا خاص اَرچڻ نہ ٿيڻ گهرجي. مان بہ امتحان ڏيئي واندي ٿينديس. منهنجي هن سال جي بہ هفتا موڪل رهي پيئي آهي. گڏجي گهمي ايندا سين. ڳالهہ پسند اچي ٿي ڪين نہ؟ جواب ضرور ڏجو. ناڪار مونکي پسند ناهي.

وڌيڪ بئي دفعي.

پيارن مان،
ڪملا.

جو رواج آهي. 'وڏي ۾ وڏا ڊاڪٽر به ڪم ۾ جنبيا پيا هوندا آهن. ورندي ڏيندي چيائين، ”ڪمائي برابر ٺاهي ٻڌي آهي، ٻه ڄڻا رت ڪٽورو ڏيئي پيٽ ڪٽورو ٿو وٺڻو پوي. اِها شروعات آهي. ٻاٽيهي مان ۾ ايتري ڪم ٿي هري ويندي س.“

ڪالهه ڪانپوءِ ڪانتا چيو ته هل ته سنيما تي هلون. مون بلڪل انڪار ڪيمانس. شايد منهنجي رڪائي دل ۾ ٿي هجيس، پر مون سان جيڪا ويڌن ٿي رهي هئي، تنهنجي مونکي سڌ. مونکي اوچتو متي ۾ سور اچي پيو هو. پٺي ۾ سور ۽ ڄڻ وڃي وٺي هئي ۽ بدن ٿڌو ٿڌو ٿيئي لڳو. مون اِها ڳالهه ڪانتا ۽ سندس گهوٽ سان ڪانه ڪئي، جو اِهو خراب ٿئي لڳم ته وٽن ماڻي ڪائي بيماريءَ جي دانهن ڪريان، جيتوڻيڪ هو ٻئي ڊاڪٽر هئا ۽ ڪجهه نه ڪجهه ترت علاج ڏسين ها. هتي هڪ نئين قسم جو فلوُ ڦهليل رهيو آهي. سمجهيم ته اِهو فلوُ ٿيو آهم. ڪجهه اصل ڪين، ڪنجهڻ ڪرڪڻ اُچيم ڪونه، سو جلد ۾ موڪلائي گهر هلي آيس. ليٽائين ٿي جو زور وڌي ويو. هڪدم گوري ورتي، ڊپ ڪري نه سمجهي پيس. صبح سان بلڪل ڀلي، ڄڻ ٿيو ئي ڪجهه ڪين هوم!!

دادا، جنهن ٿي امتحان جي ڳالهه ٿي آهي تنهن ٿي مون ۾ هڪ ڳالهه اچي وڻي آهي- دل اُٿو ته توهين ۽ ممي اُميريڪا جو چڪر لڳائي وڃو. اوهان مون جي

اَنديشو. جيڪي ڪجهه اڀياس ڪيو هـوم تنهن مان تسلي ٿي چڪي هيم ته امتحان ۾ سٺو ڪنديس.

منهنجو امتحان ١٩ جون تي صبح جو ٧ بجي هو. فلاڊيلفيا ۾ هوٽل جو بندوبست ڪري ڇڏيو هوم. ١٨ جون تي منجهند ڪانپوءِ ريل رستي فلاڊيلفيا ڏانهن رواني ٿيس. ريل اَچي شهر ۾ ڇڏيو، پر منهنجي هوٽل ڪجهه پري هئي. سو ٽئڪسي ڪرڻي پيئي. رات جو ننڊ به سٺي آئـي، جنهن ڪري صبح جو اُٿڻ سان پاڻ کي تازو توانو سمجهيم. جلد سهي سنيري امتحان جي جاءِ تـي وقت سر اَچي حاضر ٿيس. منهنجو آتم وشواس بلنديءَ جي چوٽيءَ تي هو. ٽن ڄڻن امتحان ورتو. ٻن وٽ سٺو ڪيم ۽ ٽئين وٽ ته تيهائين سٺو. منهنجي ٻوليويا واري ساهيڙي ڊاڪٽر مارٿا منتيئر پڻ ساڳيو امتحان ڏيڻ آئـي هئي. اِمتحان ختم ٿيو تـه وڌيڪ ترسڻ جـي ضرورت ئي ڪانه رهي. سو ٻئي گـڏجي نيويارڪ آيوسين ۽ مارٿا گهر وڃڻ کان اَڳه به چار ڏينهن مون وٽ رهي پيئي. هوءَ ته ڊاڪٽر نئنسي ڪيسٽر به ممتحن ٿئي ها، پر هوءَ منهنجو امتحان نه وٺي سگهي ها، ڇو ته اسين ٻئي ساڳي سنستا ۾ ڪم ڪندڙ آهيون. هن دفعي اڳهائيءَ جي ڪري ڪيس هن ڪم کان پاڻ کي ڇٽل رکڻو پيو.

ڊاڪٽر ڪيسٽر مونکي خاطري ڏني هئي تـه هوءَ مونکي امتحان جـي خبر جهٽ وٺي ڏيندي. پر اِهو

(٢٨)

نيويارڪ،
٢٢ جولاءِ ١٩٧١ع

پيارا دادا،

مون وٽان اوچتي تار اچڻ تي اوهانکي پهرين البت الڪو ٿيو هوندو. پر هيءَ خوشخبري اوهانکي هڪدم سڻائڻ ڪانسواءِ رهي ڪين تي سگهيس!! هن اِمتحان ۾ پاس ٿيڻ تـي وڏي ڳڻتي لٿي. اڃا ٻه هڪ امتحان ڏيڻو اٿم، جو اوهيو شهر ۾ سپٽمبر ۾ ٿيڻو آهي. اِهو خاص بجليءَ رستي تپاس ۽ چڪاس جـي ترتيب ۾ ٿيندو، جيڪو علم مون ڊاڪٽر گب گولڊ جي نظرداريءَ هيٺ پرايو آهي. مونکي اِنهيءَ امتحان جي ڪا خاص چنتا ڪانهي. مکيه ڳالهه هئي هن اِمتحان جي، جنهنجي نتيجي جي اوهانکي تار موڪليم. امتحان لاءِ پڙهڻ ۾ مون وَسـون ڪين گهٽايـو. اِمتحان ڪـان اڳ جا پندرهان ڏينهن موڪل ورتي هيم، تنهن ۾ ڏينهن رات سخت محنت ڪيم، تانجو امتحان ڪـان پنج ڏينهن اڳ، مغز جواب ڏيڻي بيٺو- دماغ ۾ وڏيڪ ڪجهه وهڻ جي جڳهه جاءِ ئي ڪين رهي هئي. مون ٻه وڏيڪ پڙهڻ ڇڏي ڏنـو. پاڻ سان وڙهڻو ٿورو ئي هو! زوريءَ پاڻ پتوڙڻ مان وڙهو ڪجهه ٻه ڪين هو، مورڳو ڇيهو رسڻ جو امڪان- ڳالهين جـو هڪ ٻئي سان ملي ڳوڙها ٿي وڃڻ جـو

ملبو ته هن هڪدم خط رستي مونکي منهنجي امتحان ۾ پاس ٿيڻ جو اطلاع ڏنو ۽ مون وري اوهانکي يڪدم تار دواران خوشخبري رسائي. امتحان جي نتيجي جي ڳالهه جا ائين ٿي.

منهنجي دلدار ڊاڪٽر نئنسي ڪيسٽر ڪيتري وقت کان ناچاڪ پئي رهي آهي. هاڻي ته گهڻو ٺيڪ آهي ۽ اُتر ڪئرولينا ۾ پنهنجن مائٽن ۾ ٽڪڻ ويئي آهي، پر هن جيڪا پيڙا ڏٺي آهي سا ته ڏاڍي شل دشمن کي به نه ڏيکاري! هڪ ڏينهن اوچتو خبر پيم ته هوءَ اچانڪ ڍرڪي ويئي، جنهن ڪري هن کي اسپتال ۾ "ترت علاج" لاءِ داخل ڪيو ويو هو. ڊاڪٽر ڪيسٽر جا هميشه حاڪماڻي فلڪ سان اسپتال جي وراندي مان دٻدٻي سان پيئي ايندي ويندي هئي، تنهنجون ٽنگون ڪم ڪرڻ کان اوچتو پڙ ڪدي بيٺيون هيون! مان يڪدم ڪيس ڏسڻ ويس. جنهن نمونــي هوءَ لوٽ ٿــي پيئي هئي، سو مان ڏسي بنه دهلجي ويس. ڪيس ڇيم ڪجهه ڪين، پر آرمان ڏاڍو ٿيم. دوا درمل ته هڪدم چالو ڪئي ويئي ۽ ضروري آپريشن به ڪيائونس؛ هوءَ ڪم ٿي به اچي چڙهي، پر اڳيون دم جڻ ٽٽي چڪو هوس. چال ۾ گهڻي ڍري ٿي چڪي هئي، تنهن ڪري ڪيس وري چڪاسيو ويو ته پتو پيو ته مغز ۾ هڪ ننڍي ڳوڙهي اٿس، جنهن سندس چستائيءَ کي ڍرو ڪري ڇڏيو هو. ڏينهون پوءِ ڊاڪٽر ڪيسٽر ويئي ڍرڪندي،

تي نه سگهيو، ڇاڪاڻ ته مارڪن جا چڙ ۽ چڪاس جو
طريقو هن دفعي کان بدلايو ويو هو، جنهن ڪري جلد
خبر ڪنهن کي ڪين ملي سگهي. منهنجو ته ٻيو به
رولو هو. مون سان مقرر مدي کان ٽي مهينا اڳ امتحان
۾ وهڻ جي رعايت ڪئي ويئي هئي، پر تنهنجو آڪٽوبر
کان اڳ ٻڌائڻ لاءِ امتحان وٺندڙ هرگز تيار نه هئا. مارٽا
کي پاس ٿيڻ جو سماءُ ٻڌرهان ڏينهن ٿيا ته پئجي
ويو، باقي مونکي آڪٽوبر تائين واساما ڳڻڻا هئا. ڇونه
هفتو کن اڳ منهنجو ڊاڪٽر آرل ايلڪن سان ٽيليفون
تي ڳالهائڻ ٿيو. هو اسانجي ڪم واري سڄي آميريڪا
جي سنسٽا جو خزانچي آهي. هو روچيسٽر (منيسوٽا)
۾ رهندو آهي. ڳالهائڻ ۾ نهايت فهميدو ۽ همراهو پئي
لڳو. پنهنجي ڳالهه ٻڌائيمانس ته ڪيئن ري گناه مونکي
منهنجي امتحان جي نتيجي ٻڌائڻ کان سڄا سارا ٽي
مهينا رهت تي رکيو ويو. يڪدم چيائين، ”نه، نه؛ اصل
نه! ثابتي موڪل ته تون سيپٽمبر ۾ ملڪ موٽي وڃڻي
آهين ته انهيءَ آڌار تي بنا دير خبر ڏني ويندي.“
مون به دير ڪانه وڌي ۽ پنهنجي پاسپورٽ واري انهيءَ
حصي جو فوٽو ڪڍائي تيار ڪيو جنهن جا ٽايل هو ته مان
آميريڪا ۾ سيپٽمبر ١٩٧١ع کان پوءِ رهي نٿي سگهان.
اهو دستاويز مان پنهنجي وڏي ۾ وڏي ڊاڪٽر هاورڊ
رسڪ وٽ کڻي ويس، جنهن هڪدم خط لکائي، منهن
جي ڳالهه جي تصديق ڪئي. ڊاڪٽر ايلڪن کي خط

اِنهيءَ لاءِ عذر اِهو ڏنو اٿو تہ اِها ڏيڍ هزار رپين جي گهڙي قيمت واري پين، هاڻي جڏهن اوهين نوڪري پوري ڪري گهر اچي وڃڻ جي منزل تي پهتا آهيو، اوهان ڪي ڪين سوڀندي. تنهن ڪانسواءِ توهان لکيو آهي، "آءٌ ڪهڙو پريزيڊنٽ آهيان جو اِها پين ڪم آڻيان!" اَوهان ائين لکندي شايد ايترو نہ سوچيو هوندو تہ اِهو اوهين پاڻ سان نسورو ناحق ڪري رهيا آهيو. ٻيو نہ تہ انهيءَ ڪان تہ اِنڪار ڪين ڪري سگهبو تہ مان جنهن ڪاميابيءَ جي ڪڙيءَ تي رسي آهيان اهو فقط اوهان جي اُتساهہ ڏيڻ جي ئي ڪري. قدرتي طور مون ۾ جيڪي خوبيون ۽ خاصيتون هيون سي اوهانجي اوچ ڏيارڻ سبب ئي اُسري ظاهر ٿيون، نہ تہ اِهي اَندرئي نسائجي وڃن ها. مون ۾ جو خودداري جو انگ آهي، جنهن سبب هت اَميريڪا ۾ مان پنهنجي هستي جمائڻ ۾ ڪامياب ٿي آهيان، اها اَوهان جي خودداريءَ جوئي عڪس آهي. توهان ڪي مون لکيو ڪين هو تہ هت اَميريڪن ڊاڪٽرن جا پگهار وڌايا ويا، پر ٻين ديسن جي ڊاڪٽرن کي ڪوڙي ٻہ وڌائي ڪانہ ڏني ويئي. اسانجي طبي مرڪز ۾ دنيا-ڀر جي ديسن جا ڊاڪٽر آهن- اِهي سڀ اِئين ڪڇن جڻ پيت. پر مان ڪين رهيس. منهنجي آواز اُٿارڻ ڪري ٻوٿو ٻريو ۽ رهيل اِضافو پڻ پرچي مليو!! اوهان جنهن طرز سان اَسان ٻارن کي پاڙهي پنهنجي پيرن تي

جنهن ڪري ٻيو واهُ وسيلو نه ڏسي، مغز جي آپريشن جون تياريون ڪيون ويئون. آپريشن ته ٿيو، پر پهريان ٻه ڏينهن ته پيڙا جڻ سهڻ کان ٻاهر هئي- خود سندس بچڻ جو اِمڪان پڻ گهٽ وڌ ٿي نظر آيو. پر چڙهي پيئي. سندس مائٽ پري رهندڙ آهن. سمجهيائين ته سڀ ڪجهه پٽي، جنهن ڪري دل پٽي ٻڌيس. پرگهور لاءِ نرسون ته برابر چوويهه ڪلاڪ لڳاتار حاضر هيون، پر هن هنيليءَ کي هن ويل دلداريءَ جي وڌيڪ درڪار هئي! مان اِن ڪري وٽس هر روز يا وقتي ڏينهن ۾ ٻه ڀيرا پڻ ويندي هيس. ڪيترا دفعا ڪيس سهڻا سوها گل ۽ ترت نوبني ٿيڻ جي شڀ اِڇائن جا ڪارڊ پڻ موڪليم. مونکي ڏسي هوءَ خوش ۽ سرهي ٿيندي هئي. هي ٻه چار مهنا سندس ڪاٿو مون لِءِ پٽي سنڀاليو آهي. شڪرانا ڀڳوان جا آهن جو هيءَ خود دار ۽ ماهر ڊاڪٽرياڻي ڪشٽ کان چڙهي پيئي، جئن خلق خدائي سندس قابليت مان وڌيڪ فيض پرائي! ڌِٽي پنهنجا ڪم اِجهو جو اِئين ٿو ڪري!!

مون خريداري ڪرڻ شروع ڪري ڇڏي آهي. پنهنجي طبي اوزارن لاءِ توهان جي صلاح موجب پئسا پاسيرا ڪري رکيا اٿم. هڪ بجلي مشين، جا ڪم چالو ڪرڻ لاءِ ضرور گهرجيم، رڳو اُهائي پنج هزار ڊالر ٿي ڪائي! پر اُنجو فڪر ڪونهي. ڌِٽيءَ جي مهرباني آهي.

اوهان مونکي جهلي موڪليو آهي ته مان اوهان لاءِ سچي سوني پارڪر پريزيڊنٽ پين خريد نه ڪريان.

هتي بہ اتي موافق مهانگائي چوٽ چڙهي چڪي آهي، جنهن ڪري ئي ڳهڪار وڌائڻ لاءِ هڙتالن جي ڌم لڳي پيئي آهي.

مان تازو نانڪ مسند جي گهر ويئي هيس. گهڻو وقت وٽن ڪانہ وينيس جو اسپتال جي ڪم پٺيان ڪونيو، پر وڃڻ ضروري هو جو مهيني لاڪر ڪونہ ڳڏيا هئاسين. اڳي بہ مارچ جي پڇاڙيءَ ۾ ڊيپوءَ جي جنم ڏينهن سڄو ڏينهن اُتي گذاريم. گذريل سال جو جنم ملهائڻ لاءِ وٽن ڪانہ ويئي هيس سو نانڪ اُچا سوڌو آڪڙيو وينو هو. ششميتا منهنجي اچڻ تي خاص خوش ٿي جو ڪم وٺائڻ وارو ڪو تہ اُچي جاڳيو هو! اُڪيلو ماڻهو نہ ڪلندو سونهين، نہ روئندو!! ڪم بہ پڻ اُڪيلي سر چاهہ گهٽ ٿو لڳي. هن دفعي جو ڪم تي وينيس تہ سوا سؤ سنبوسا اُڪلائي ورتم!

اوهان جيڪي هوليءَ جي ڏل جا فوٽا موڪليا آهن تن مان ڏسجي پيو تہ منڙي ممي ءِ بيبي بلڪل ٺيڪ آهن، باقي اوهين ڪجهہ قدر لهڪاريل. خاص نہ، پر ڪجهہ قدر هتي ضرور ويا آهيو. اوهانجي ماسات چندروءَ بہ ساڳي ئي ڳالهہ ٿي ڪئي ءِ پيٽس ڪانتا ءِ سندس گهوٽ ڊاڪٽر چني شاهہ، جي تازو بمبئيءَ مان ٿي آيا آهن، تنجو پڻ اُئين ئي چوڻ هو. دادا، توهان کي اسانجي ڳالهہ کي هاڻي خاص طور ڪجهہ وزن ڏيڻ

پيهڻ لاءِ تيار ڪيو آهي، تنهن تي هوند هو ڪنهن مائٽ کي رشڪ ٿئي. سو مان اوهان لاءِ پريزيڊنٽ فائونٽن پين خريد ڪري آئي آهيان. سيني جي لکڻ موجب سندن لاءِ شيون خريد ڪيون اٿم. خاطري ڪريو ته منڙي مميءَ لاءِ جيڪي هن طلبيو آهي سو ته ضرور ڪٺي اينديس، پر اُن جو سوايو ٿي سهڻين. هن جنهن نموني مان ميٽ ۽ هميشه ٻرڪندي گذريل ٽيهن سالن لاڳر اسانجي ساهه سان سار ٿي لڌي آهي ۽ پيار سان پاليو ناتيو آهي ۽ گهر جو ڪارخانو ٿي هلايو آهي، تنهن لاءِ هن جيڪا شڪرانائي لهڻي، سا سندس لاءِ ڪيترين به شين آڻڻ سان توري به مٿي نه سگهجي. جتي اُڄ ڪالهه ڇهن ٻارن جي ٽي ليکجي ڇانگ ۽ ست ٽيا ٻارن جو جهنڊ، ته مميءَ اِتري شاباس به نه لهڻي جو سندس لکئي موجب ڪٺي شيءِ آڻجي!! تنهن ڪانسواءِ هن گهڻو تورو ٿي لکيو آهي. سندس ڪجهه شيون ته خريد ڪيون اٿم، باقي ڪجهه ساڙهيون، وغيره جاپان ۾ خريد ڪنديس. مون ڊگو اوهان لاءِ خريداري ڪين ڪئي آهي؛ پنهنجي لاءِ پڻ گهڻو ڪجهه ورتو اٿم- هڪڙي پوشاڪ مشهور بانوٽ (Bonwit) ٽيلر جي دڪان تان خريد ڪيم. هيءَ ڊگهي گهگهي جي ڊريس Maxi ٿي به سو رپين کان مٿي ڪانئي وڌي، سا به جڻ سستي ملي جو ڪجهه لاٿ ڏنائون. بي ڊريس ٿي سٺين رپئي کان به سوائي اگهه تي ملي.

پسند ايند يون آهن. خير، فائدو منهنجن مهمانن کي ٿيندو، خاص طور أميريڪن مهمانن کي، ڇو ته هو پڻ سوهاڻ جا شائق ۽ اسانجين ديسي شين جا خاص خواهان آهن. جنهنجي قسمت.

بي ڪا خاص خبرچار ڪانهي. خط جلد لکجو.

پيارن مان،

ڪملا.

گهرجي؛ اِهو اَسانجو اوهان تي حق آهي. پنهنجي
ڪجهه نگاهه ضرور ڪريو. اَوهانجي هاٿي اها ڏهي اچي
چڪي آهي جو جي قضا سان اوهان جو جيءُ ڪٿي
ڇهڙيو تہ اُنجو وري جڙڻ ڏکيو يا مشڪل ٿي پوندو.

مون نيويارڪ اَڪيڊمي آف سائنسز جي خاص
طبي ميڙ اَڳيان پنهنجو ڪوجناتمڪ پيپر پڙهيو. چڱو
ڪامياب ويو. ڪيترا حاضر ماڻهو مون وٽ وڌي آيا
۽ مونکي مبارڪون اَچي ڏنائون. ڪن وري خط
لکي موڪليا، جن ۾ منهنجي ڪيل ڪم کي خوب
ساراهيو هئائون. مان اَهڙو ٻيو پيپر پڻ تيار ڪري رهي
آهيان ۽ آشا اَٿم تہ اِهو پڻ اَڳئين پيپري وانگر ماهرن
کي پسند ايندو.

مونکي خاص تہ ڪجهه گهربل ڪين هو، باقي ڪرتن
لاءِ چانديءَ جا ٻيڙا، لٺڪندڙ لڙهن سان، جي اَڪثر
پياڻيون پائينديون آهن، ۽ توريون اَگربتيون ڪپنديون
هيون. تنهنجي بدران ڪٺي ٻيڙن جا چار جٽ، ڪرائيءَ
جو ڪنگڻ، هيتريون ساريون نراليون سرهاڻن جون
اگربتيون ۽ پان مصالحي جا ٻہ وڏا پئڪيٽ ڪاهي
موڪليا اَٿو! آهن تہ سڀ مونکي سهاءِ، پر ايترا ضروري
نہ هئا. اگربتين جو تہ مونکي اڳيئي شڪ هو. اگربتين
جا جهڙا اوهين شوقين آهيو اهڙا ٻيا ڇڏا هوندا. مونکي
پڻ قسمين قسمين سرهاڻ واريون اگربتيون خاص

مان هيءُ خط نيويارڪ کان ڪئليفورنيا جي سينٽ ڊياگو هوائي بندر ڏانهن ويندي لکي رهي آهيان. ڊاڪٽر مارٿا مئٿيئر مونکي ڏاڍو زور ڪيو هو، ”وطن وڃڻ کان اڳ هڪ دفعو مون وٽ ضرور اچج.“ سو اوڏانهن وڃي رهي آهيان. ٻه چار ڏينهن وٽس رهي آميريڪا جي اولهه ڪناري تان وطن ڏانهن اُسهنديس- پئسفڪ مهاساگر وماڳ رستي پار ڪري، جاپان ۽ هانگ ڪانگ ڏسي، اوير طرف کان اچي بمبئيءَ لهنديس.

هيءُ پويان پندرهان ڏينهن ته ائين گذري ويا جو اُصل لک ئي نه رهي. گهڻو وقت ته مانين کارائڻ ۽ کائڻ ۾ گذري ويو. مون ته ٻه ٻه مهمان ڪري گهر ۾ مانيءَ تي گهرايا. مونکي گهڻو تڻو هوٽلن ۾ئي ماني کارائي ويئي. جيتوڻيڪ مون طعام طرح طرح جا کاڌا- هنگيرين، جرمن، فرينچ ۽ جاپاني، وغيره، پر ڊاڪٽر جارج فليشر جي ئي عمديءَ ۾ عمدي ماني هئي. هوُ ڪاني لاءِ مونکي ”اِنڊلنٽ ڪمرو“ ريسٽارنٽ ۾ وٺي هليو. هيءَ ڪافي مهانگي ريسٽارنٽ آهي. پر ڇاڪاڻ ته هيءَ موڪلاڻيءَ جي ماني هئي، ۽ جارج ۽ مون ڳچ وقت ساڳئي هنڌ گڏ ڪم ڪيو هو، تنهن ڪري هن زور ٻڌو ۽ جڙ ضد ڪري بيٺو ته هيل خاص کاڌو کائبو ۽ مان هن کي هن دفعي ناڪار ڪري نه سگهيس. نه فقط کاڌو لذيذ هو، پر بيرن، وغيره جو نمونو به جهڙو فهميدو ۽ وڻندڙ هو.

هڪ محفل مونکان لڪائي رکي ويئي. منهنجي

(٢٩)

نيويارڪ کان هوائي جهاز ۾،
١٤ سيپٽمبر ١٩٧١ع

پيارا دادا،

آخر نيويارڪ کي الوداع ڪري، وطن ورڻ رهيا آهيان، انهيءَ شڀ اِڇا سان تہ بنهنجي ابياس جو ديش-ڀاين کي لاڀ رسايان. آشا سڦل ٿيندي يا نہ، سا تہ ايشور جي اختيار آهي، پر منهنجي ڀاونا اِها آهي. نيويارڪ تہ ڇپاڙيءَ ٽوڪي نس ٻس ڇهتي پيئي. اڳر اُڪلنس ها تہ هوند ائين اُي چوي ها: "وڇوڙو ڏيئي نہ وڃ." ڊاڪٽر ڪيسٽر تہ منهنجي ارادي ۾ ڀنگ وجهڻ جو سندرو ٻڌو تي ڏنو. چوڻ لڳي، "اسان مان توکي ڪو ڏک سُور آهي ڇا؟ اِهو دل ۾ سانڍڻ مان ڇا ورندو! ڪڏهن ڪر ٻاهر. تنهنجي لاءِ هتي نيويارڪ ۾ هن طبي مرڪز ۾ اُي لائق عهدي جو بندوبست ٿي ڪريان. تون ڊاڪٽر مڪيوت سان گڏجي اچ." مون ڊاڪٽر ٿنسي ڪيسٽر جي دل ڏکوئڻ نٿي چاهي، خاص ڪري جو هوءَ هيڏي بيماريءَ مان مس بچي اُٿي هئي. موڪلائڻ جو وقت آيو تہ پورو موڪلايو مانس بہ ڪين. ويڇڙائيءَ ۾ سندس اڳيان منهنجي وڃڻ جو ذڪر نڪرندو هو تہ هڪدم من پرچي ايندو هوس. تنهن ڪري ڪانئس تڪڙو موڪلائي هلي آيس تہ ڪٿي نيڻ ڇلي نہ پونس.

اِنسٽيٽيوٽ ۾ دنيا جي مڙني ديسن مان ڪي نه ڪي ڊاڪٽر وڌيڪ اڀياس لاءِ ڪهي اچن ٿا. ڪيترا قابل ڊاڪٽر اوچ اڀياس ڪري وڃن ٿا. منجهن لڇڻ به آهي ۽ لياقت بڻ. پر تنهن هوندي به منجهن ڪجهه ڪمي رهيل ضرور نظر ايندي آهي. ڊاڪٽر ماڙيوالا جو هيءُ شايد پهريون مثال آهي جو اَميريڪن ڊاڪٽرن ۽ منجهس ترماتر به تفاوت ڪين رهيو آهي. سندس صفت ۽ ساراهه ڪرڻ ڪانسواءِ رهي نٿو سگهجي؛ سندس لگن ۽ سچائيءَ، صداقت ۽ لئڙت کي نظر انداز ڪري نٿو سگهجي. هنجي قابليت ۽ مهارت سڀ سمان ظاهر آهي. مون هنجي موڪلاڻيءَ واري محفل ۾ شريڪ ٿي پنهنجوئي مان ڪيو آهي. مونکي يقين آهي ته هوءَ جتي به ڪم ڪندي، اُتي پاڻ موکيندي." محفل گهڻو وقت هلي. چرچا گهڻا پڻ چڱا ٿيا. آخر سڀني گهڻي حب سان موڪلايو؛ ڪيترن ننڍيون وڏيون سوکڙيون ڏنيون ۽ موڪلائيندي اِئين پڻ چيائون، "ڊاڪٽر ماڙيوالا، اسانکي خاطري آهي ته تون اَميريڪا موٽي ايندينءَ ۽ پنهنجي سڀاجهائيءَ ۽ شفا جو فائدو هتي جي ماڻهن کي رسائيندينءَ!"

هفتي ٻن کان مان جيتوڻيڪ اُچڻ جي سانباهي ۾ چڱي رڌل هيس ته به اڳئين هفتي جي آخر ۾ موڪل جا به ڏينهن ورمانٽ جو چڪر هڻي آيس. مسٽر ۽ مسز سمڊت گهڻو وقت کان پئي اچڻ لاءِ چيو، سو سندن

اسپتال وارن پارٽيءَ لاءِ مون تي گهڻو زور آندو هو، پر مون نه مڃيو هو. نيٺ هڪ ڏينهن مان جڏهن ڪم تان ٿي لٿيس ۽ ڊاڪٽري چوغو اڃا پيو ئي هوم ته ڊان مون وٽ لنگهي آئي ۽ اچي چيائين، ”ڪو معزز ماڻهو آيو آهي. سڀ هال ۾ اچي گڏ ٿيا آهن، ماڙيوالا تون به هل ته هلون.“ مونکي ته ڪنهن به قسم جو گمان ڪين جاڳيو. مان جا اُتي پهتيس ته سيني کي اُتي آيل ڏٺم. خود ڊاڪٽر هاورڊ رسڪ پڻ اچي چڪو هو. منهنجو اُتي پهچڻ ۽ تاڙين سان سواگت جو شروع ٿيڻ! هيڏانهن هوڏانهن گهڻوئي نهاريم، پر ڪو ٻاهريون يا وڏو ماڻهو ڪٿي به نظر ڪين آيو. تڏهن مس سمڪ پيم ته هيءَ مون سان حرفت ڪئي ويئي هئي. پر هاڻي مان ڇا ٿي ڪري سگهيس!! مونکي ڊاڪٽر رسڪ جي پاسي ۾ وهاريو ويو. جڏهن ته ڊاڪٽر رسڪ طبي ڪاتي جو بالا ڊاڪٽر هو، تنهن ڪري ڪيس ٻه اکر چوڻ لاءِ چيو ويو. ڊاڪٽر رسڪ عام ريت خاص ڪين ڳالهائيندو آهي، پر ان ڏينهن جو اچي پلٽيو ته نه رڳو مونکي اچرج وٺي ويو، پر جيڪي چيائين تنهن سيني جا جنسي ڏند ڇپن سان لڳائي ڇڏيا. ڏاڍو ارمان ٿيم جو ٽيپ رڪارڊ ساڻ ڪونه هوم، نه ته هوند اها تقرير اوهان جي ٻڌڻ لاءِ ٽيپ (Tape) ڪريان ها. سندس اکر اڃا سوڌو ڪنن ۾ پيا پون. ڳالهائيندي ڳالهائيندي ڊاڪٽر رسڪ چيو، ”هر سال اسان جي

بازون جنسي ٽنڊ تي اچي بيٺيون. اوڏيءَ ويل ته سور جي ڪا به سمڪ نه رهي، پر هاڻي هوائي جهاز ۾ جو ٻانهون سور ۾ ڪڙهي رهيون آهن، اُن مان تخمينو لڳائي ٿي سگهان ته ڪيڏي نه هڻ پچار ڪئي هيم! پر هڪ ڳالهه واه جو نئين جان بخشي - اَسر جو جو اَوهانجي ٽيليفون آئي ته ڏاڍي خوش ٿيس ته ”گهر ٿو سڏي.“ اَوهانجو آواز بلڪل چٽو ٻڌڻ آيو. اَوهان چيو، ”دل ۾ نه ڪجانءِ جو تنهنجي ننڊ ۾ رخنو وڌو اَٿم.“ دادا جو به ڪڏهن دل ۾ ٿيو آهي! تنهن کان سواءِ جيڪي توهان چيو تنهن ته دل بهار ڪري ڇڏي. ٿڪ پر ڪري اُڏامي ويو ۽ ٿوري وڌيڪ ننڊ جو ڪو به اَرمان نه رهيو.

سامان ٻڌي تيار ڪيم ته سامان موڪليندڙ ڪمپنيءَ جا ماڻهو اچي سهڙيا. ڪيڏي نه سنڀال سان هر ڪا شيءِ ڌار ڌار رکي، پيٽيون بند ڪري، اِنهنتي لوهي سنها پٽا چاڙهي، سارو سامان پختو ڪيائون! ڪل ٽي شاهي ٽرنڪون، پنج سوٽ ڪيس، ۽ ڇهه داٻيا ڪتابن جا!! ايڏي مال جي ڪٽائيءَ ۽ ٻڌڻي بلي پئسا به چڱا لڳندا! پنهنجي ساهيڙي ٻن کي پئسا ڏيئي ڇڏيا اٿم. سڀ خرچ پري، هوءَ سامان جا ڪاغذ ايڏانهن روانا ڪندي. تنهن کانسواءِ جيڪو سامان ساڻ اٿم سو به وزن ۾ چڱو ٿيندو، جنهن ڪري ڪئليفورنيا کان سامان بلي پڻ چڱو ڀاڙو ڀرڻو پوندو.

دل رکڻ کان ضرور وڃڻو پيو. اوٽ موٽ بس ۾ مسافري ڪيم. هر هڪ طرف پنج ڪلاڪ لڳا. ورمانٽ جي اولهه ۾ اوچا پهاڙ آهن، جن کي ايڪئيناڪس (Equinox) جبل ڪري ڪوٺين ٿا. اهي جبل سمنڊ جي سطح کان قريبا چار هزار فوٽ اوچا آهن. جبل جون جدا جدا ايراضيون ۽ چوٽيون (چوٽ) خانگي مالڪيءَ تي آهن. انهن جو ڪجهه حصو ڪارٿيوُسين ڪرستان پادرين خريد ڪيو هو- اُتي هنن پنهنجي هڪ شاهي ديول اَڏائي هئي، پر هاڻي اُن ۾ فقط پندرهان پادري رهيا پيا هئا. اوچي ۾ اوچي پهاڙيءَ تي هڪ هوٽل ٺهيل هئي. هتي جي خوبي اها هئي جو پهاڙيءَ تان چوطرف نهار ته آميريڪا جي ڇهن جدا راڄين تي نظر پوي! ورمانٽ ۾ ڇڱو مزو آيو ۽ ٻه ڏينهن قدرتي نظارن جي موُج ماڻي، آرتوار اَڌ رات جو گهر اچي سهڙيس.

دادا، چوندا آهن ته گهر ناهي ڏس ته ڪل پوئي! پر گهر سميٽڻ پڻ سٿرو ڪينهي!! گهر ناهڻ ۾ مونکي خاص تڪليف درپيش ڪين آئي جو اهو آهستي آهستي ڪري پئي ناهيم. پر هت ته يڪساهيءَ گهر سميٽڻو هو. جنسي بيڪ نڪري ويئي. سيڪا شيءِ سنڀالي بند ڪرڻي هئي ۽ پوءِ اُن کي بئگ يا پيٽيءَ ۾ پوريءَ طرح ماپائڻو هو، جئن ڪڻ پاڻ ۾ ڪٿي ضربجي نه ۽ سک سان سالم بمبئيءَ پهچي. هڪڙو ٽائيم جي تنگي، ٻيو سيني کي منهن ڏيڻو پئي پيو- ڪم ڪندي

آهي. مون جيڪڏهن پنهنجي پروگرام ۾ بدل سدل ڪئي، ته مان اوهانکي ضرور اطلاع ڪنديس.

ڇهاڙيءَ جي مائي مون ڪانئا وٽ ڪاڏي. ڳچ رات توڻي ڳالهائيندي چڱا چرچا ڳهبا ڪياسين. سي ڀيءَ چيو "مان صبح جو توکي گهران ڪڻي، هوائي بندر تي پهچائي ايندس." مون کيس جهليو، ڇاڪاڻ ته کيس پنهنجي ڪم تي وڃڻو هو ۽ هروڀرو موڪل وٺڻ جي ڪا ضرورت ڪانه هئي. سمجهايو مانس ته منهنجي ساهيڙي ۽ سندس پريتوان اها جوابداري پاڻ تي هموار ڪئي هئي. مس ڪري ڇنيءَ مڃيو. نيٺ ڪالهن موڪلايم. اِلهيءَ تي ڇني مونکي موٽر ۾ گهر ڇڏي ويو.

صبح ساڻ بيورلي بنس ۽ مسٽر ڊيوائين موٽر ڪڻي اَچي سهڙيا. مان ته تيار ويٺي هيس. سو سيگهه ڪري جان ايف ڪينيڊي هوائي بندر ڏي رفتار رکيسين. بندر ڇڱو پري هو، پر ڳالهين ٻولهين ڪندي مفاصلو جهٽ طئه ٿي ويو. جهاز جي چڙهڻ جي تياري هئي. ساهيڙيءَ کان اڪڙو موڪلايم ۽ هڪ دفعو ٻه ٻيا پنيان نهارڻ جي اچي هوائي جهاز ۾ پنهنجي جاءِ والاريم. جهاز وقت تي ڇٽو.

جهاز ۾ آهيان ۽ اُڏامي اچي رهي آهيان اوهان وٽ. ڳالهيون ته ڪتڻ جون ڪينهن. وڌيڪ روبرو.

پيارن مان،

ڪملا.

مان چار ڏينهن مارٿا وٽ رهنديس. اُتان لاس اينجيلس هوائي اڏي تان سرود يشي-جهاز پڪڙينديس، جو آٺين ٽوڪيو ۾ لهندم. ٽوڪيو ۾ ٻه ڏينهن رهنديس. ڪمپني ٽوڪيو جي هلٽن هوٽل ۾ منهنجي رهڻ جو بندوبست ڪيو آهي. ٽوڪيو ڏسڻ لاءِ ٻه ڏينهن ڪافي ٿيندا. مون اوهانجي ماسات چندروءَ کي پنهنجي اچڻ جو هتان اطلاع ڪونه ڏنو آهي، جيتوڻيڪ پاڻ جڏهن نيويارڪ آيو هو ۽ گڏجي ماني کاڌي هئيسين ته ڪليو نوتو ڏنو هئائين ته جاپان اچين ته اسان وٽ اوساڪا ۾ درسن ضرور ڏج. مون ويچار ڪيو آهي ته ٽوڪيو مان کيس ٽيليفون ڪنديس. پوءِ جي وڻيو ته اوساڪا مان چڪر ڏيئي اينديس. ٽوڪيو مان اينديس هانگ ڪانگ. اُتي منهنجي ساهيڙي بيورلي بنس جي پريتوان فريڊرڪ ڊيوائين پنهنجي دوست رالف ڊيوان کي لکيو آهي، جو مون کي شهر گهمائيندو به ۽ خريداريءَ ۾ پڻ واهر ڪندو. هن ئي هانگ ڪانگ ۾ هوٽل ۾ منهنجي رهڻ جو بندوبست ڪيو آهي. هانگ ڪانگ مان، مان ٢٦ تاريخ نڪرنديس ۽ بئنڪاڪ ۾ جهاز مٽائي، ساڳئي ڏينهن شام جو ساڍي اٺين بجي اچي اتي سهڙنديس. وري به هوائي جهاز جي پهچڻ جي وقت جي پڪا ڪجو، جو ته ڪڏهن ڦيرڦار ضرور ٿيندي

بندوبست اُهڙيءَ ريت ڪيو ويو آهي، جو ايڏانهن اچي ڪين سگهنديس. اِن ڪري ئي تہ اِئين اورانگهي وڃڻ کان ٽيليفون تي ڳالهائڻ ضروري سمجهيم. پر هُو اِئين سوچي چو ٽو! چوڻ لڳو، ”هن سڏ پنڌ تائين اچي، اسان وٽ نہ اَچين، اِهو نهي ٿورو ئي ٿو. بيو نہ تہ شام جو اِتان نڪر ۽ رات اَسان وٽ رهي، صبح ساڻ هوائي جهاز پڪڙيندين ۽ تہ تنهنجي مسافريءَ جي ترتيب ۾ ڪوبہ رخنو ڪين پوندو. ضرور اَچ. مان توکي هوائي اَڏي وٺڻ ايندس ۽ صبح ساڻ توکي هوائي جهاز تي اُپرائي پڻ ايندس. قسمت سانگي تنهنجو هن طرف اچڻ ٿيو آهي، توکي اوساڪا اَچڻو ئي پوندو.“ ٽوٽو سويڪار ڪرڻو ئي پيو. سو ٽيڙ سهيڙي، سفر جو سانباهو ڪيم ۽ ٽيليفون تي هوائي جهاز جي ٽڪيٽ جو بندوبست ڪري ورتم.

ٽوڪيو کان اوساڪا پهچڻ ۾ خاص ويرم ڪانہ لڳي. چندرو مون لاءِ ترسيو بيٺو هو. چندروءَ جو گهر ايڏو نہ پري هو جو پهچڻ ۾ اَسانکي بيو نہ تہ ڪلاڪ تہ ضرور لڳو هوندو! تنهن ڪانسواءِ اوساڪا جي پهراڙيءَ جون گهٽيون اُهڙيون تہ سوڙهيون هيون جو اِمڪان هو تہ موٽر ڪنهن مهل بہ فوٽ پاٿ تي چڙهي وڃي!

گهر پهچڻ تي چندروءَ جي گهرواري شيلا ۽ سندس ٻار ڏاڍي قرب مان اَچي گڏيا. شيلا جهٽ بمبئيءَ جهڙي پيل-پري پليٽ ۾ پائي آئي. اِئين ٿورو چشڪو

(٣٠)

هانگ ڪانگ،
٢٤ سپٽمبر ١٩٧١ع

پيارا دادا،

اُميد ته اوهين سڀ خوش چڱا ڀلا هوندا. جئن مون اوهانکي پنهنجي اڳئين خط ۾ لکيو هو، مان مارٽا وٽ چار راتيون ٽڪي، هوائي جهاز رستي ٽوڪيو ڏانهن رواني ٿيس. ٽوڪيو ۾ مون لاءِ رهڻ جو بندوبست هوائي جهاز وارن ڪيو هو. هوٽل تي پهچڻ سان ڪجهه ساهي پٽي نڪتيس شهر ڏسڻ. ٽوڪيو جو شهر سٺو ۽ سهڻو آهي. رستا ۽ سڙڪون ڪشاديون، عمارتون عاليشان ۽ وڻندڙ ۽ نظارا هر وقت ڏسڻ جهڙا. رات جو ٽوڪيو جڻ جنت ڀيو پئي! ٽوڪيو ۾ پئرس جي ايفل مناري جهڙو منارو هو، جو بجلي بتين جي روشنيءَ ۾ خاص دلڪش ٿي لڳو.

مون اوهان کي لکيو هو ته مان اوهان جي ماسات چندروءَ کي جاپان وڃڻ جو اڳواٽ اطلاع ڪونه ٿي ڏيان؛ ٽوڪيو مان ٽيليفون تي ساڻس ڳالهائيندس. ڪيم ۾ ائين ٿيو. هوٽل مان ٽيليفون ڪيمانس ته پاڻ ئي کنيائين. چيائين، ”اڳواٽ تہ خبر ڏين ها. پر هاڻي اسان وٽ اوساڪا ڪهڙي ڏينهن ٿي اچين؟“ مون چيومانس تہ منهنجي هوائي جهاز جي مسافريءَ جو

مان ڀتو پيو ته ٽئپيه ۾ طوفان لڳڻ ڪري اُتي جي هوائي اَڏي تي جايون ڊهي اچي پٽ پيئون هيون، جنهن ڪري هوائي آمدرفت لاءِ خطرو پيدا ٿيو هو. اِنهيءَ ڪارڻ سوچي رهيا هئا ته جوکم کڻي هوائي جهاز ٽپيه ۾ لاهجي يا نه. سڀ جا پاڇولا اوله طرف لڙڻ شروع ٿيا هئا. اِتي چندروءَ جي دوست کي خيال آيو ته ڇو ڪين اوساڪا مان ٽوڪيو هلجي ۽ اُتان هانگ ڪانگ لاءِ هوائي جهاز ڪڍجي. هُو جو پيو ٽڪڙو ايندو ويندو هو ته هنکي اِنهن ڳالهين جي بخوبي ڄاڻ هئي. سو هوائي ڪمپنيءَ جي ماڻهن کي چيائين ته اسانکي هتان ٽوڪيو موڪليو ۽ اُتان اَسين هانگ ڪانگ جي هوائي جهاز ۾ روانا ٿي ويندا سين. پهرين ته ڪجهه دير رد بدل ٿي، پر آخر مڃيائون ۽ اسين جاپان هوائي جهاز ڪمپنيءَ جي جهاز ۾ ٽوڪيو آياسين. اسانجو جهاز سٺائي وقت تي ٽوڪيو اچي سهڙيو، ڇو ته اُتان جهاز هانگ ڪانگ ڏانهن روانو ٿيڻ لاءِ تيار بيٺو هو.

مون سمجهيو ته منٽن ۾ وري ٻئي جهاز ۾ چڙهبو، پر اِئين ٿيو ئي ڪين. مورڳو سرڪاري عملدارن جي اَچ وڃ ۽ جاپاني زبان ۾ سندن سس پس شروع ٿي ويئي! مونکي سمجهه ۾ نه پيو اچي ته هيءُ رولو ڇا لاءِ متو هو. پڪ ٿي ويم ته جهاز هليو ويندو ۽ مان هتيئي رهجي ويندس! آخر هڪ عملدار کي وٺي آيا، جنهن کي انگريزيءَ ۾ ڪجهه زبان چورڻ آئي ٿي. هن مونکي

ڪري هڪ ٻئي کان حال احوال ورتوسين. پوءِ هلياسين هوٽل تي ماني کائڻ. جاپاني ماني واه جي لذيذ هئي. هونءَ ته ڳالهين ڪندي شايد سڄي رات نبري وڃي ها، پر جئن ته مولڪي اسر جو هوائي جهاز پڪڙڻو هو، تنهن ڪري ڳالهين جو سلسلو اڌ رات کان اڳ ئي پورو ڪري، وڃي سمهياسين.

چندرو البت ٿڪل هو، پر وقت جو اچي پريو هو، سو سندس ڪنوار کيس وڃي اٿاريو. پوءِ مولڪي جهٽ ۾ نيرن تيار ڪري آڻي ڏنائين. مون گهڻوئي جهليومانس ته ايڏو سوير نيرن جي ضرورت ڪانهي، پر اسان سنڌين کي مهمانن جي خاطري ڪرڻ کانسواءِ آرام ڪٿي ٿو اچي!! مون نيرن ڪئي ته چندرو به سنيرو تيار ٿي ويو ۽ چانهه هڪ ئي ڳيت سان پي هليو مولڪي اپرائڻ. هوائي اڏي تي پهتاسين ته ڇپائون ته جهاز چڙهڻ ۾ ڪجهه دير لڳندي. اتي چندروءَ کي سندس هڪ گهرو سنگتي گڏجي ويو، جو پڻ ساڳئي جهاز ۾ هانگ ڪانگ تي ويو. چندروءَ کي دير پئي ٿي، سو هنکي منهنجي پارت ڪري، پاڻ موٽي ويو.

ڪلاڪ به رکي پئي ڇپائون ته بس هاڻي جهاز چڙهي ٿو، پر انجا آثار اصل نظر ڪين ٿي آيا، تانجو منجهند اچي ٿي. منجهند جي ماني به جهاز ڪمپنيءَ وارن کارائي، پر مولڪي هاڻي الڪو ٿي پيو ته آخر هانگ ڪانگ پهچنديس ڪين اوساڪا ۾ئي ويٺي هونديس! ماڻهن جي سس پس

ڪاريون ڇڏي، سيڙجي مونکي هوائي اڏي تي وٺڻ لاءِ آيو، پر منهنجو پتو ندارد. ڪيس نراس ٿي گهر موٽي ويٺو پيو. شڪر جو هوائي جهاز وارن هانگ ڪانگ جي ڪنهن هوٽل ۾ منهنجي رات رهڻ جو بندوبست ڪري ڇڏيو هو. سو مان سندن موٽر ۾ چڙهي هوٽل ۾ وڃي سگهي ٿيس. صبح ساڻ مون مسٽر ديوان کي فون ڪئي ۽ ساڻس وقت رکيو. مقرر ڪيل وقت تي مسٽر ديوان مونکي اچي گڏيو ۽ هانگ ڪانگ شهر ڏيکارڻ لاءِ پنهنجي موٽر ڪاهي هليو.

هانگ ڪانگ جو شهر ٻن ٻيٽن تي پکڙيل آهي. هڪ ٻيٽ کان ٻئي ٻيٽ تي وڃڻ لاءِ پتڻ پار ڪرڻو پوي ٿو. پنجين ستين منٽين ننڍڙو جهاز هڪ ٻيٽ کان ٻئي ٻيٽ تي وٺي هلڻ لاءِ اچيو سهڙي. هانگ ڪانگ جو شهر ڇڱو گتيل آهي ۽ اُتان ماڻهو هتي ڳاهٽ ٿيا رهيا پيا آهن. آدمشماري گهڻي هئڻ ڪري ڪيترا ماڻهو رستن ۽ سڙڪن جي پاسن کان ٻڙيون هڻيو، ڏنڌو ڌاري پيا ڪن. هانگ ڪانگ ۾ وڻ ٽوڙي باغ خير ڪي ٿي نظر آيا.

جي مسٽر ديوان مونکي هانگ ڪانگ جو شهر خوب گهمايو ته چندروءَ جي دوست خريداري ڪرڻ ۾ منهنجي واد جي واهر ڪئي. مان پنهنجي واچ پٽي بدلائڻ لاءِ ڏني آئي هيس، جا مونکي منجهند کان جلد پوءِ تيار ٿي ملي. اُن مهل مينهن زور شور سان پئي

هڪ فارم صحيح ڪرڻ لاءِ ڏنو. مون اُن تي جهٽ صحيح پائي اهو ڪيس ڏنو، پر ته به هن پچر نه ڇڏي. چوڻ لڳو، ”سمجهين ٿي ته ڇاتي صحيح ڪئي اٿيئي! تون ٽوڪيو ۾ بنا اجازت اچي لٿي آهين. اهو هتي جي قانون موجب سخت ڏوهه آهي، ان ڪري توکان اقرار ورتو ٿو وڃي ته ايندڙ ٻن سالن ۾ تون وري ٽوڪيو نه ايندينءَ!!“ مون به ٺهه پهه چئي ڏنومانس، ”ڪنهن کي پيئي آهي، جو اوهانجي اونڌن قاعدن واري شهر ۾ ڪو ٻيهر پير پائيندو! اڃا ٻاهتر ڪلاڪ به ڪين ٿيا ته لنبي قطار ۾ بيهي، ٽوڪيو ۾ گهمڻ جي اجازت ورتيم، ۽ هاڻي وري ٻيهر منظوري کپي، سو به صرف هڪ جهاز مان لهي ٻئي ۾ چڙهڻ لاءِ!!“ پتو پيم ته پرديسين سان هتي اهڙا ته حيران ڪندڙ قاعدا آهن، جو هر ڀيري اچڻ لاءِ نئين سر سرڪاري پروانو وٺڻو آهي!!! مس ڪري پاسپورٽ واپس ڪيائون ۽ مان ڊڪندي اچي هانگ ڪانگ واري جهاز ۾ چڙهيس. جهاز شايد مون لاءِ ترسيل ٿي ڏنو. ڊڪڻ سبب جو سهڪيس پئي، سو اُڃ اچي ستايو. جڏهن بسڪوٽ کائي مٿي پاڻي پيتيم، تڏهن مس وڃي سامت جو ساهه پٽيم.

پئن-اميريڪن هوائي جهاز شام ڌاري سک سان اَٽي هانگ ڪانگ لٿو. پر اُن ڏينهن جو رٿيل پروگرام بنهه ڊانوا ڊول ٿي ويو. مسٽر ديوان پهچا ڪم

ڪرڻ لاءِ تاڪيد ته ڪيائين، پر واچ مونکي ملي ڪيئن؟
اوڏي مهل مان ڪاني تي وڃي رهي هيس ۽ ٻئي
ڏينهن هو آرتوار. دڪان سڀ بند.

اِنهيءَ تي مونکي ڪجهه منجهيل ڏسي منگهن چيو،
”اَوهين خيال نه ڪريو، مان ڪاريگر کان واچ وٺي
سانڍ ڪٺي ويندس. اَوهين پنهنجي سهوليت تي مونکي
گهر فون ڪجو ته مان اَوهانکي واچ پهچائي ڏيندس؛
مان هتي ويجهوئي ته رهندو آهيان.“ مونکي اِها ڳالهه
پسند اصل ڪين تي آئي ته مان ڪا کيس ايتري تڪليف
ڏيان. پر ٻيو ڪو چارڙهوئي ڪونه هو ۽ ويتر جو منگهن
هيڏو پنهنجائپ سان تي هليو، سو منجهس ايمان ٻڌهي
ويو. اِنهي ڪري واچ کيس سپرد ڪري، کائنس سندس
سرنامي جو ڪارڊ وٺي، ڪاني تي هلي ويس.

ٻئي ڏينهن صبح جو نوين بجي منگهن کي فون
ڪيم ته چيائين، ”اِجهو، واچ کڻي آيس.“ ڪجهه منٽن
۾ هن مونکي واچ آڻي ڏني. مون کيس مرمت جا پئسا
ڏنا ۽ سندس ٿورا مڃيا. تنهن کانسواءِ کيس ڪافي
پيئڻ جي آڇ ڪيم. ڪافي ته پيتيسين، پر منگهن
مونکي پئسا ڏيڻ نه ڏنا، نه ڏنا. منگهن لاشڪ رڃ مڙس
نڪتو. اِهوئي سبب آهي جو سنڌي واپاري جتي به
وڃن اُتي پنهنجي فهميدائي ۽ ايمانداريءَ سان سڀني
کي پاڻ ۾ وشواس جماريو ڇڏين.

سڀ ڪم ڪار هاڻ پورو تي چڪو آهي. باقي

وسيو، ته به وقت جي تنگيءَ سبب، وسڪارن برئي
خريداري ڪرڻ لاءِ چندروءَ جي سنگتيءَ سان نڪري
پيس، جو هوُ انهيءَ لاءِ خاص مون وٽ ڪهي آيو هو.
خريداري ته خوب ڪري موٽياسين، پر جان ڪٽي واچ
تي نظر وجهان ته واچ جي شيشي هيٺان پاڻي تراندو
ڏٺم. هاڻي جلدئي هوائي جهاز ۾ وطن رواني ٿيڻي
هيس، ته به هيئن واچ کي پاڻيءَ ۾ ترڪندو ڏسڻ اصل
ڪين آئڙيم. اِها چنچر جي شام هئي. بس يا ٽئڪسيءَ
۾ چڙهي، جنهن واچ واري کان پٽو بدلارايو هوم، تنهن
وٽ ئي واچ صاف ڪرائڻ لاءِ وڃڻ جي ڪوشش ورتيم.
سڄا سارا پنجيتاليه منٽ واجهه وڌم، پر ڪو به تدارڪ
نه ٿيو. ڏاڍو آرمان ٿيم. اِتي ويچار آيم ته ڇو ڪين
هوٽل جي ويجهو سنڌي واچن واري تي اِهو ڪم رکان.
پلا تڪڙ ۾ جا هيس! اَڌ ڪلاڪ ۾ مونکي مسٽر ڊيوان
سان گڏ ڪائي تي وڃڻو هو. هن سنڌي دڪاندار کان
اڳئين ڏينهن ڪجهه شيون خريد ڪيون هيم. چڱو
فهميدو ءِ اَشراف مڙس پئي لڳو. سو سندس دڪان
تي چڙهي ويس. سندس نالو هو منگهن. ڪم بڌايومانس.
يڪدم چيائين، ”مان پاڻ ته اِهو ڪم ڪري ڪين
سگهندس، پر واچ ۾ پاڻي پيو رهندو ته واچ کي اَڻپڇو
ضرر رسائيندو. مان ڪاريگر کي اوهانجي منهن تي
گهرائي ٿو وٺان. دلجاءِ ڪريو. اَوهانکي ڪم ڪيئن به
ڪرائي ڏيندس.“ ڪاريگر کي گهرائي تسليءَ پريو ڪم

کي ايڪڙ ٻيڪڙ هنڌ ڏسڻا آئم. بس، پوءِ چڙهبو هوائي جهاز ۾، سڌو گهر. خبر ناهي ته هيءُ خط اوهان کي پهرين پهچندو يا مان اوهان وٽ اڳواٽ اچي سهڙندس.

وڌيڪ رُوبرو.

پيارن مان،
ڪملا.

Printed by Asudomal R. Punwani
at the Crown Printery, Arthur Road, Bombay-11.
Phone : 392375
and Published by C. L. Mariwalla,
Block No. 7, Behind Market, Sion, Bombay-22.